

SDE AKADEMİ DERGİSİ

THE JOURNAL OF SDE ACADEMY

ISSN: 2757-7767 • E-ISSN: 2757-7481 • CİLT/VOL: 6 • SAYI/ISSUE: 1 • OCAK / JANUARY: 2026

9 772757 776002

Cilt/Volume 6 • Sayı/Issue: 1 • Ocak / January 2026

SDE AKADEMİ DERGİSİ

THE JOURNAL OF SDE ACADEMY

Cilt/Volume: 6 • Sayı/Issue: 1 • Ocak / January 2026
ISSN: 2757-7767 • E- ISSN: 2757-7481

Stratejik Düşünce ve Araştırma Vakfı (SDAV) Adına Sahibi/Owner: Sinan TAVUKCU
Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor: M. Fatih SEZGİN
Tasarım/Design: Melike BAYRAK

Genel Koordinatör/General Coordinator: Alper TAN

Baş Editör/Editor-In Chief: Prof. Dr. Tevfik ERDEM
Editör Yardımcıları/ Assistant Editors: Prof. Dr. Nesrin Güllüdağ, Dr. Harun Türker KARA
İngilizce Dil Editörü/ English Language Editor: Doç. Dr. Ahmet Yusuf YILMAZ

Alan Editörleri/Section Editors

- Ekonomi ve Maliye/
Economics and Finance
Prof. Dr. Abuzer PINAR / Ankara Medipol Üniversitesi
- Maliye Politikası-Para Politikası-Uluslararası Finans/
Fiscal Policy-Monetary Policy-International Finance
Prof. Dr. Fetullah AKIN / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Yerel Yönetimler-Kentsel Alan Yönetimi-Kentleşme Politikaları/
Local Governments-Urban Area Management-Urbanization Policies
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi- Bürokrasi-Afet-Risk Yönetimi/
Political Science and Public Administration-Bureaucracy-Disaster-Risk Management
Prof. Dr. Nail ÖZTAŞ / Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Uluslararası İlişkiler-Orta Asya-Türk Dünyası Alanları-Kimlik-Tarih/
International Relations-Central Asia-Turkic World Areas-Identity-History
Doç. Dr. Meryem HAKİM / Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Uluslararası Siyaset-Sosyal Bilimler-Savunma ve Güvenlik-Enerji Politikaları/
International Politics-Social Sciences-Defense and Security-Energy Policy
Doç. Dr. Merve Suna Özel ÖZCAN / Kırıkkale Üniversitesi
- Uzakdoğu Çalışmaları- Uluslararası Göç-Bölgesel Çalışmalar/
Far Eastern Studies-International Migration-Regional Studies
Dr. Öğretim Üyesi Gökberk DURMAZ / Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Erol TURAN
Prof. Dr. Ertan BEŞE
Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu ÇENGEL
Prof. Dr. Musa YILDIZ
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN
Prof. Dr. Recep KAYMAKÇAN
Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Doç. Dr. Zaher ALBAIK / Suriye

YÖNETİM YERİ/CONTACT

Aşağı Öveçler Mah. 1330 Cad. No:12 Çankaya-Ankara
Telefon/Phone: (0312) 473 80 45
E-posta/E-mail: makale@sdeakademidergisi.org
Genel Ağ/Web: www.sdeakademidergisi.org

YAYIN TÜRÜ/PUBLICATION TYPE

Yerel Süreli

BASKI/PRINT

Baskı Tarihi/Print Date: Ocak 2026
Baskı Hazırlık/Print Application: Karınca Ajans
Baskı Yeri/Print Address: Karınca Ajans

© Bu yayınlar izin alınmaksızın, ticari amaçlarla kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz ve yayınlanamaz.

Ancak ticari amaçlar dışında, kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SDE Akademi Dergisi'nde yayınlanan makalelerde görüş ve fikirler yazarına aittir. Kurumsal görüşü yansıtmaz.
SDE Akademi Dergisi 4 (dört) ayda bir yayımlanır.
Hakemli bir dergidir.

İÇİNDEKİLER

Editörden vii

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Almanya'daki Ana Akım Siyasal Partilerin Göç Politikalarının
Mukayeseli Bir Analizi
*A Comparative Analysis of The Immigration Policies of Mainstream
Political Parties In Germany*
Yusuf Sayın - Atabala Mammadov 1-40

Dijital Oyun Ekosisteminde Yapısal Dönüşüm: İki Taraflı Pazar
Dinamikleri, Jeopolitik Riskler Ve Türkiye Ekseninde Analiz
*Structural Transformation In The Digital Game Ecosystem: Two Sided
Market Dynamics, Geopolitical Risks and Analysis Focused on Türkiye*
Ömer Gök - Seyfettin Ünal 41-58

Uluslararası Finansal Merkez Olma Sürecinde Küresel Sermaye
Boyutuyla Vergisel Değişimlerinin Uygulanabilirliği: Astana Değerlendirmesi
*The Applicability of Tax Changes From The Perspective of Global
Capital In The Process of Becoming An International Financial Center:
An Assessment of Astana*
Emel Saraç 59-87

Osmanlı'da Rum Milleti'nin İbadet Ve Mülkiyet Hakları:
Rum Atik Berat Ve Ahkâm Defteri (1832-1837) İncelemesi
*The Worship and Property Rights Of The Greek Nation In The
Ottoman Period: An Examination of The Greek Atik Berat and
Ahkâm Book (1832-1837)*
Faysal Uzkan 87-107

The Basic Strategy of Religious Radical Movements:
Misperception of Religious Texts Or Badawiyya
Dini Radikal Hareketlerin Temel Stratejisi: Dini Metinlerin Yanlış
Yorumlanması Veya Bedevilik
Zeynep Zekiye Öz 109-126

Milliyetçilik Akımının Zorunlu Göçe Etkileri: Balkanlar Örneği
*The Effects of Nationalist Movement On Forced Migration:
The Example of The Balkans*
Onur Şatlı 127-162

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ali Asker	Doç. Dr. Kainar Kaldybay Kaldybayulu /
Prof. Dr. Bahar Güneş	Kazakistan
Prof. Dr. Hacı Musa Taşdelen	Doç. Dr. Khalid El-Awaisi / Filistin
Prof. Dr. Hasan Tahsin Fendoğlu	Doç. Dr. Hatice Güzel Mumyakmaz
Prof. Dr. Kürşat Öncül	Doç. Dr. Merve Karacaer Ulusoy
Prof. Dr. Muharrem Çetin	Doç. Dr. Murat Bürkan Serbest
Prof. Dr. Mustafa Kemal Şan	Doç. Dr. Mustafa Onur Tetik
Prof. Dr. Nihat Yılmaz	Doç. Dr. Savaş Erdoğan
Prof. Dr. Osman Köse	Doç. Dr. Tekin Avaner
Prof. Dr. Safiye Kırlar Aksu	Dr. Abdülhamid Zurnacı / Suriye
Prof. Dr. Yüksel Bayraktar	Dr. Ahmet Ateş
Doç. Dr. Abdullah Erol	Dr. Firuz Fevzi / Afganistan
Doç. Dr. Abdülkadir Öztürk	Dr. Froilan Mobo/ Filipinler
Doç. Dr. Adem Bölükbaşı	Dr. Haad Akmal / Pakistan
Doç. Dr. Akmaral Maldybek / Kazakistan	Dr. Keisuke Wakizaka/ Japonya
Doç. Dr. Atila Kartal	Dr. Mondjombo Saidi Sindani / Demokratik
Doç. Dr. Aydın Aktay	Kongo Cumh.
Doç. Dr. Demet Kardaş	Dr. Sayan Shylmambetov / Kazakistan
Doç. Dr. Gökhan Bozbaş	Dr. Süleyman Sıdal
	Dr. Zhandos Kudaibergenov / Kazakistan

EDİTÖRDEN

Değerli Akademisyenler, Araştırmacılar ve Okuyucular,

SDE Akademi Dergisi'nin Ocak 2026 sayısını, farklı disiplinlere uzanan ve güncel tartışmaları sağlam bir tarihsel ve kuramsal zeminle buluşturan altı özgün makale ile okurlarımıza sunuyoruz. Uluslararası hakemli akademik bir dergi olarak hedefimiz; sosyal bilimlerde titiz yöntem, açık argümantasyon ve literatüre kalıcı katkı üreten çalışmaları yayın süreçlerimiz aracılığıyla görünür kılmaktır. Bu sayı; göç ve parti rekabeti, dijital oyun ekonomisinin platformlaşması, uluslararası finans merkezleri ve vergi teşvikleri, Osmanlı bürokrasisinde azınlık hakları, dinî radikalleşme tartışmaları ile Balkanlar'da milliyetçilik ve zorunlu göç dinamiklerini aynı çatı altında düşünmeye imkân tanımaktadır.

Almanya'daki Ana Akım Siyasal Partilerin Göç Politikalarının Mukayeseli Bir Analizi

Doç. Dr. Yusuf Sayın ve Dr. Atabala MAMMADOV (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Sayının ilk makalesi, Almanya'da göç politikasının nasıl bir “kamu politikası alanı” olmaktan çıkıp zamanla siyasal rekabetin merkezî bir eksenine dönüştüğünü, ana akım partiler üzerinden mukayeseli biçimde ele almaktadır. Çalışma, İkinci Dünya Savaşı sonrasında işgücü açığını kapatmak amacıyla başlatılan misafir işçi programlarının (özellikle Türkiye gibi ülkelere gelen emek göçü) ekonomik kalkınmaya katkı sağlarken entegrasyon tartışmalarını da kalıcılaştırdığını vurgular.

Makalede 21. yüzyılda göç politikalarının gündem belirleme gücünün arttığı, özellikle 2015 mülteci krizi gibi uluslararası gelişmelerin partilerin söylem ve politika setlerini yeniden şekillendirdiği gösterilir. Mukayeseli anlatım metodu benimsenerek, ana akım partilerin göçü güvenlik, ekonomi, sosyal uyum ve kimlik başlıkları etrafında nasıl çerçeveledikleri ve bu çerçevelerin seçim rekabetiyle nasıl kesiştiği tartışılmakta.

- Göç politikası, Almanya’da dönemsel bir idari düzenleme değil; entegrasyon, vatandaşlık, işgücü piyasası ve güvenlik boyutlarıyla çok katmanlı bir siyasal alan.
- Misafir işçi dönemi ile 2015 sonrası insani kriz bağlamı, partilerin politika tasarımlarında farklı “meşruiyet gerekçeleri” üretiyor.
- Mukayeseli yaklaşım, partiler arasındaki benzerlikleri ve ayrışmaları görünür kılarak literatüre sistematik bir karşılaştırma sunuyor.

Dijital Oyun Ekosisteminde Yapısal Dönüşüm: İki Taraflı Pazar Dinamikleri, Jeopolitik Riskler ve Türkiye Ekseninde Analiz

Prof. Dr. Seyfettin Ünal ve Ömer Gök (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü)

İkinci makale, küresel elektronik eğlence sektörünün son yıllarda geçirdiği dönüşümü, klasik “oyun” tartışmalarını (oyunun kültürel ve toplumsal işlevleri) güncel platform ekonomisiyle birleştirerek okurla buluşturur. Çalışma, dijital oyun pazarını bir içerik üretimi meselesinin ötesinde; aracılık platformları, ağ etkileri ve iki taraflı pazar yapıları üzerinden okur.

Mobil erişimin yaygınlaşmasıyla büyüyen pazarın; bölgesel kullanıcı profilleri, harcama dinamikleri ve içerik tüketim alışkanlıkları bakımından nasıl ayrıştığı kapsamlı biçimde ele alınır. Analizin merkezinde, büyük teknoloji platformlarının ücretlendirme politikaları, dağıtım stratejileri ve münhasırlık uygulamaları yer alırken; jeopolitik risklerin (düzenleyici baskı, yaptırımlar, veri egemenliği tartışmaları, tedarik zinciri kırılganlıkları

gibi) sektörün geleceğini nasıl etkileyebileceği Türkiye ekseninde değerlendirilmekte.

- Dijital oyun sektörü, içerik üretimi kadar “platform yönetimi” ve “pazar mimarisi” ile de şekilleniyor.
- Ağ etkileri ve iki taraflı pazar dinamikleri, oyuncu-kitlenin büyümesi ile geliştirici/dağıtım ilişkisini aynı anda etkiliyor.
- Jeopolitik riskler, yalnızca finansal dalgalanma değil; erişim, dağıtım, regülasyon ve veri politikaları üzerinden de belirleyici.
- Türkiye odaklı tartışma, sektörel politika ve yönetim kararlarına dönük güncel bir çerçeve sunuyor.

Uluslararası Finansal Merkez Olma Sürecinde Küresel Sermaye Boyutuyla Vergisel Değişimlerinin Uygulanabilirliği: Astana Değerlendirmesi

Dr. Emel Saraç (Ostim Teknik Üniversitesi)

Üçüncü makale, Astana Uluslararası Finans Merkezi’nin (AIFC) kuruluşu sonrasında devreye alınan vergi teşviklerinin, yabancı sermaye girişleri üzerindeki etkisini 2015-2024 dönemini kapsayacak şekilde inceler. Çalışma, finans merkezi olma iddiasının yalnızca “kurumsal marka” veya altyapı yatırımıyla değil, hedefli teşvik mimarisi ve düzenleyici çerçeveye birlikte düşünülmesi gerektiği fikrinden hareket eder.

Araştırma sürecinde kurumlar vergisi muafiyetleri ve katma değer vergisi istisnalarının, doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımını nasıl etkilediği karşılaştırmalı verilerle değerlendirilmiştir. Bulgular, AIFC’nin artan sayıda yatırımcıyı çekerek ekonomik kalkınmada işlevsel bir rol üstlendiğini ve teşviklerin, uygun kurumsal tasarımıyla birleştiğinde gelişmekte olan ekonomiler için model üretebileceğini göstermektedir.

- Vergi teşvikleri, doğru tasarlandığında finans merkezlerinin yatırım çekme kapasitesini ölçülebilir biçimde artırabiliyor.

- 2015-2024 verileri, teşviklerin sektörler arası yatırım dağılımına etkisini görünür kılan bir karşılaştırma imkânı sunuyor.
- Astana örneği, “hedefli teşvik + kurumsal reform” bileşiminin küresel sermaye rekabetinde nasıl işlediğine dair uygulanabilir çıkarımlar üretiyor.

Osmanlı’da Rum Milleti’nin İbadet ve Mülkiyet Hakları: Rum Atik Berat ve Ahkâm Defteri (1832-1837) İncelemesi

Faysal Uzkan (Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Doktora Öğrencisi)

Dördüncü makale, 1832-1837 yıllarını kapsayan Rum Atik Berat ve Ahkâm Defteri üzerinden Rum Milleti’nin ibadet ve mülkiyet haklarını, merkezî idarenin yaklaşımı bağlamında sorgulamaktadır. Çalışma, azınlık haklarının yalnızca hukuki normlar üzerinden değil, bürokratik pratikler ve şikâyet mekanizmaları üzerinden de anlaşılması gerektiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Makale; Rum Milleti’nin şikâyet ve taleplerini devletin merkezine nasıl iletildiğini, merkezin hangi kanallar aracılığıyla yanıt ürettiğini belgelere dayalı olarak ortaya koyar. Bu bağlamda, yönetimin tavrında eskiye kıyasla bir süreklilik mi yoksa değişim mi olduğu sorusu, dönemin idari işleyişi içinde tartışılmaktadır.

- Arşiv kaynaklarına dayalı yaklaşım, ibadet ve mülkiyet haklarının “uygulama” boyutunu somutlaştırıyor.
- Şikâyet ve talep kanallarının işleyişi, merkez-taşra ilişkileri ve Osmanlı bürokrasisinin karar üretim mantığına dair güçlü ipuçları veriyor.
- 1832-1837 kesiti, süreklilik ve değişim tartışmasını belirli belgeler üzerinden izlemeye imkân tanıyor.

Dini Radikal Hareketlerin Temel Stratejisi: Dini Metinlerin Yanlış Yorumlanması veya Bedevilik (İngilizce Makale)

Zeynep Zekiye Öz (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi)

Beşinci makale, son dönemde artan terör eylemleri üzerinden dinî radikalleşmenin stratejik zeminini tartışmakta; tartışmayı dinî metinlerin yanlış yorumlanması ve “bedevîlik” kavramsallaştırmaları etrafında kurmaktadır. Çalışma, literatürde sıkça görülen iki uç eğilimi de not eder: Bir yanda dinî terör nedeniyle Müslümanları veya İslam’ı toptancı biçimde suçlayan yaklaşımlar, diğer yanda konuyu çalışan Müslüman araştırmacıların savunmacı reflekslerle meseleyi ele alma biçimleri.

Makale ayrıca günümüzde kimi radikal eğilimlerin, tarihsel olarak belirli figürlerden etkilendiğine işaret eder ve bu etkileşimin, metin yorumlama pratikleri ve siyasal-ideolojik hedefler üzerinden nasıl kurulduğunu tartışmaya açar. Bu yönüyle çalışma, kavramsal ayrımlar üreterek polemik düzeyine sıkışan tartışmaların daha analitik bir zemine taşınmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma;

- Radikalleşme tartışması, yalnızca güvenlik ekseninde değil; yorum, otorite ve metinle kurulan ilişki ekseninde de ele alınıyor.
- Suçlayıcı ve savunmacı akademik refleksler, analitik netliği zayıflatıldığından çalışma daha kavramsal bir çerçeve öneriyor.
- Tarihsel etkilenme tartışması, güncel radikal söylemlerin kökenlerine dair iz sürmeye imkân tanıyor.

Milliyetçilik Akımının Balkanlar’da Zorunlu Göçlere Etkisi: Tarihsel Bir İnceleme

Onur ŞATLI (İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD, Doktora Öğrencisi)

Sayının altıncı makalesi, Fransız Devrimi sonrasında güçlenen milliyetçilik akımının Balkanlar'daki ulus-devletleşme süreçleriyle birlikte zorunlu göçleri nasıl tetiklediğini Balkanlar örneği üzerinden incelemektedir. Çalışma, Balkan Savaşları ve öncesindeki toplumsal isyan hareketlerini tarihsel bağlam olarak ele alır ve milliyetçilik akımının menfi biçimde geliştiği koşullarda ortaya çıkan yıkıcı sonuçları tartışır.

Makalede Yunan ve Bulgar milliyetçiliklerinin oluşum aşamaları ile bu milliyetçiliklerin vurgu yaptığı değerler değerlendirilmekte; bu değerlerin Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru gerçekleşen zorunlu kitlesel göçlerle ilişkisi gösterilmektedir. Detaylı literatür taramasıyla desteklenen betimsel araştırma yaklaşımı, kısa süre içinde Türk nüfusun erozyona uğratıldığı iddiasını tarihsel süreç içinde temellendirmeyi amaçlamaktadır.

- Milliyetçilik ve zorunlu göç ilişkisi, ideolojik inşa süreçleri ile demografik dönüşümün birlikte okunmasıyla açıklanıyor.
- Balkan Savaşları öncesi toplumsal hareketlilik, zorunlu göç dalgalarının tarihsel zeminini anlamaya yardımcı oluyor.
- Yunan ve Bulgar milliyetçiliklerinin değer setleri, göç kararlarının meşrulaştırılmasında rol oynayan söylemsel araçlar olarak ele alınıyor.

SDE Akademi Dergisi olarak bu sayımızda da farklı disiplinlerin ortak bir tartışma alanında buluşmasının, sosyal bilimlerde analitik derinliği güçlendirdiğine inanıyoruz. Titiz hakemlik süreçlerinden geçerek yayımlanan çalışmaların, okurlarımız için yeni sorular doğurmasını; araştırmacılar için ise yöntem, kavram ve kaynak kullanımı bakımından ufuk açıcı olmasını temenni ediyoruz. Bir sonraki sayımızda buluşmak dileğiyle,

Prof. Dr. Tefik ERDEM

ALMANYA'DAKİ ANA AKIM SİYASAL PARTİLERİN GÖÇ POLİTİKALARININ MUKAYESELİ BİR ANALİZİ

Yusuf SAYIN* - Atabala MAMMADOV**

Öz

Almanya'da siyasi partilerin göç politikaları ülkenin tarihsel, ekonomik ve toplumsal dinamiklerinin yanı sıra uluslararası gelişmelerin etkisiyle şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası işgücü açığını kapatmak amacıyla başlatılan misafir işçi programları, özellikle Türkiye gibi ülkelerden gelen göçmenlerin Almanya'nın ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmasını sağlamış, ancak entegrasyon süreçlerini uzun vadeli bir mesele haline getirmiştir. 21. yüzyılda ise göç politikalarının odağında, özellikle 2015 mülteci krizi gibi uluslararası gelişmeler yer almıştır. Şansölye Angela Merkel liderliğindeki hükümetin 'Açık Kapı Politikası', başlangıçta insani bir kriz yönetimi olarak destek görmüş, ancak zamanla toplumsal kutuplaşmaları ve siyasi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Hristiyan Demokrat Birlik (CDU/CSU) ve Sosyal Demokrat Parti (SPD), genel olarak göçmenlerin entegrasyonu ve uyumuna odaklanmış, sağ popülist Almanya için Alternatif (AfD) Partisi ise mülteci/göçmen krizini siyasi söylemlerinin merkezine alarak, göçmenlerin kültürel uyumsuzlukları ve ekonomik yükleri gibi konuları vurgulamış; toplumsal korkuları körüklemiştir. AfD, bu yaklaşımlarıyla toplum içinde göç karşıtı duyguların artmasında etkili olmuştur. Diğer yandan, Yeşiller Partisi ve Sol Parti (Die Linke), insan hakları ve insani değerleri ön plana çıkarmıştır. Bu partiler, göçmenlerin topluma entegrasyonunu ve sığınmacılara yönelik daha adil ve insancıl politikaları savunmuştur. Bu makalede, Almanya'da siyasi partilerin göç politikaları mukayeseli olarak incelenmiş ve bu bağlamda ilgili literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışma, mukayeseli anlatım metodunu benimsemiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mültecilik, Almanya için Alternatif (AfD), Hristiyan Demokrat Birliği (CDU), Sosyal Demokrat Parti (SPD)

* Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Orcid: 0000-0003-4246-9416, E-posta: ysayin@erbakan.edu.tr
** Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler A.B.D., Orcid: 0000-0002-0329-8530, E-posta: atabala.mammadov.97@mail.ru
Bu makaleye atf için: Sayın Yusuf, Memmedov Atabala. (2025). Almanya'daki Ana Akim Siyasal Partilerin Göç Politikalarının Mukayeseli Bir Analizi, SDE Akademik Dergisi 6(1), 1-40

Volume:6 • Issue:1 • January 2025 • pp. 1-40
Received: 12.11.2025 • Accepted: 26.12.2025
Research Article • DOI: 10.58375/sde.1822336

A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE IMMIGRATION POLICIES OF MAINSTREAM POLITICAL PARTIES IN GERMANY

Yusuf SAYIN* - Atabala MAMMADOV**

Abstract

The migration policies of political parties in Germany have been shaped by the country's historical, economic, and social dynamics as well as the influence of international developments. The guest worker programs initiated after World War II to address labor shortages enabled migrants, particularly from countries like Türkiye, to contribute to Germany's economic development, but also turned integration processes into a long-term issue. In the 21st century, international developments, especially the 2015 refugee crisis, have been central to migration policies. Chancellor Angela Merkel's government's 'Open Door Policy' initially gained support as a humanitarian crisis management approach, but over time led to social polarization and political debates. The Christian Democratic Union (CDU/CSU) and the Social Democratic Party (SPD) have generally focused on the integration and inclusion of immigrants, whereas the right-wing populist Alternative for Germany (AfD) has placed the refugee and migration crisis at the center of its political discourse, emphasizing issues such as cultural incompatibility and the economic burden of migrants, thereby fueling societal fears. However, the right-wing populist party Alternative for Germany (AfD) placed the refugee crisis at the center of its political discourse, emphasizing issues such as migrants' cultural incompatibilities and economic burdens, thereby fueling social fears. With this approach, the AfD played a role in increasing anti-migrant sentiments within society. On the other hand, the Green Party and the Left Party (Die Linke) prioritizing human rights and humanitarian values. These parties have advocated for the integration of immigrants into society and for fairer and more humane policies towards asylum seekers. This article comparatively examines the migration policies of political parties in Germany and aims to contribute to the literature in this context. The study adopts comparative method of explanation.

Keywords: Migration, Refugee, Alternative for Germany, Christian Democratic Union, Social Democratic Party

Giriş

Almanya'nın göç politikaları, ülkenin tarihsel ve ekonomik ihtiyaçlarıyla şekillenmiş, aynı zamanda toplumsal dinamikler ve uluslararası gelişmelerin etkisiyle sürekli bir değişim göstermiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından büyük bir yeniden yapılanma sürecine giren Almanya, savaşın neden olduğu yıkım ve ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda ciddi bir işgücü açığıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde başlatılan misafir işçi programları, Türkiye başta olmak üzere birçok ülkeden gelen göçmenleri Almanya'nın ekonomik kalkınma sürecine dahil etmiş, bu durum ülkenin göç politikalarının başlangıcını oluşturmuştur. Ancak bu göç dalgaları sadece ekonomik değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkiler de oluşturmuş, göçmenlerin entegrasyonu ve uyumu, uzun vadeli bir mesele haline gelmiştir.

21. yüzyıla gelindiğinde uluslararası göç hareketlerinin yoğunluğu ve özellikle 2015 yılında Avrupa'yı sarsan mülteci (sığınmacı, göçmen) krizi, Almanya'nın göç politikalarını yeniden şekillendiren önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Ortadoğu ve Afrika'daki savaşlar, yoksulluk ve siyasi istikrarsızlık gibi faktörlerin tetiklediği bu kriz, Almanya'nın hem ulusal hem de uluslararası alandaki göç politikalarını yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Şansölye Angela Merkel liderliğindeki hükümetin "Açık Kapı Politikası" olarak adlandırılan yaklaşımı, başlangıçta insani bir kriz yönetimi olarak övülse de zamanla toplumsal kutuplaşmalara ve siyasi tartışmalara yol açmıştır.

Bu süreçte Almanya'daki siyasi partilerin göç ve entegrasyon konusundaki yaklaşımları farklılık göstermiştir. Hristiyan Demokrat Birlik (CDU/CSU) ve Sosyal Demokrat Parti (SPD) gibi merkez partiler, genellikle göçmenlerin entegrasyonu ve uyumuna yönelik politikalar geliştirmeye çalışırken, sağ popülist AfD partisi göç karşıtı söylemleriyle öne çıkmıştır. AfD, mülteci krizini siyasi söyleminin merkezine alarak, göçmenlerin kültürel uyumsuzluklarından ve ekonomik yüklerinden bahsederek toplumsal korkuları körüklemiştir. Diğer yandan Yeşiller Partisi ve Sol Parti, daha kapsa-

yıcı bir yaklaşım benimseyerek insan hakları ve insani değerler üzerinden bir göç politikası savunmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı; Almanya'nın göç politikalarının tarihsel gelişimini, bu politikaların toplumsal dinamiklerle nasıl şekillendiğini ve özellikle 2015 mülteci krizi sonrasında izlenen politikaların siyasal alandaki yansımalarını analiz etmektir. Almanya'nın göç politikaları, sadece işgücü ihtiyacına dayalı pragmatik yaklaşımlarla sınırlı kalmamış, küresel krizler, toplumsal entegrasyon sorunları ve siyasi ideolojiler doğrultusunda dönüşüm geçirmiştir.

Bu çalışma, Almanya'nın göç politikalarının evrimini değerlendirmeyi hedeflemiştir. Bu amaç doğrultusunda, Almanya'daki önde gelen siyasi partilerin göç konusundaki söylemleri ve bu söylemlerin kamuoyu ile olan etkileşimi de çalışmanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Çalışmanın temel hipotezi; Almanya'nın göç politikalarının tarihsel olarak ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiş olmasına rağmen 21. yüzyılda bu politikaların giderek daha fazla toplumsal, kültürel ve siyasal boyutlar kazandığı ve bu dönüşümün siyasi partilerin söylemleri ile kamu politikalarını doğrudan etkilediğidir. Bu doğrultuda araştırma sorularında şu konulara yanıt aranmaktadır:

Almanya'nın göç politikalarındaki problemler, siyasi partilerin söylemlerini nasıl etkilemiştir?

Göçmenlerin entegrasyonuna yönelik yaklaşımlar, toplumsal uyumu nasıl etkilemektedir?

Bu sorulara yanıt bulabilmek için çalışmada nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Literatür taraması yoluyla Almanya'nın göç politikalarının evrimi ve siyasi aktörlerin göç konusundaki tutumları incelenmiştir. Siyasi partilerin tutumları, parlamento konuşmaları ve medya içerikli değerlendirmeler yapılarak, söylem analizi yöntemiyle partiler arası farklar araştırılmıştır.

1. Almanya için Alternatif Partisi (Alternative für Deutschland) ve Göç Politikası

AfD, 2012 yılında CDU'nun politikalarından memnun olmayan bir grup üye tarafından kurulan 'Wahlalternative 2013' hareketiyle sahneye çıkmıştır. Kurucuları arasında gazeteci Konrad Adam, muhafazakâr köşe yazarı Alexander Gauland ve ekonomi profesörü Bernd Lucke gibi tanınmış isimler bulunmaktaydı. AfD, sadece CDU'dan kopan bir oluşum olarak değerlendirilemez; zira Parti, çeşitli merkez-sağ kökenli akademisyenler, girişimciler ve eski Hür Demokrat Parti (Freie Demokratische Partei – FDP) liderlerinin de destek verdiği daha geniş bir koalisyonun ürünüdür. AfD, ilk manifestosunda Almanya'nın Euro Bölgesi kapsamında başka devletlerin ekonomik yükümlülüklerini üstlenmesine karşı çıkmış ve üye ülkelerin ulusal para birimlerini tekrar kullanma hakkına sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Başlangıçta bir baskı grubu olarak ortaya çıkan hareket, Ocak 2013'te Aşağı Saksonya seçimlerine katılsa da %1'lik oy oranıyla hedeflediği %5 barajına ulaşamamıştır. Bu başarısızlıktan sonra yollarını ayıran Wahlalternative, Şubat 2013'te resmi olarak AfD'yi siyasi bir partiye dönüştürmüş ve liderlik kadrosuna Frauke Petry de katılmıştır. Hızla üye sayısını artıran ve parasal politikalara odaklanan Parti, 2013 federal seçimlerinde %4,7 oy alarak barajı geçemese de siyasi arenada önemli bir yer edinmiştir. Parti bu dönemde sadece Euro karşıtı bir parti olarak anılmaktan kurtulmak ve daha geniş bir program geliştirmek amacıyla çalışmalar yaparken, içeride farklı ideolojik gruplar arasında güç mücadelesi başlamış ve bazı eyalet liderliklerinde skandallar yaşanmıştır. Farklı fraksiyonların çekişmesiyle birlikte Parti, 2014 yılına kadar hem liderlik krizleri hem de ideolojik ayrışmalarla boğuşmuş; bu süreçte Lucke'nin partiyi tek başına yönetme girişimleri reddedilmiş ve parti içi tartışmalar açık popülizm ile sert Euro-septisizm arasında şekillenmiştir (Arzheimer, 2015: 540-542). Bu dönem, AfD'nin kuruluşundan itibaren ideolojik yönelimini belirleyen iç fraksiyon çatışmalarının, partinin Euro karşıtı teknokratik çizgiden kültürel-milliyetçi ve popülist bir kimliğe doğru evrilmesinde belirleyici bir dönüm noktası olduğunu göstermektedir.

AfD, mülteci krizine karşı koymak amacıyla Avrupa Birliği (AB) sınırlarının kapatılmasını, Almanya'nın sınırlarında sıkı denetimler yapılmasını ve göçmenlerin Avrupa'ya gelmesini engellemek için yurtdışında kamplar kurulmasını talep ederken aynı zamanda ülkenin İslamlaştırıldığına dair söylemlerle kendini geleneksel Hristiyan değerlerin koruyucusu olarak sunmaktadır (Decker, 2016: 1-16; Goerres, 2018: 246-269). AfD, Almanya'daki ve Avrupa'daki göçmenlik politikalarına karşı duyduğu derin endişeleri, partisinin en belirgin söylemlerinden biri olarak şekillendirmiştir. Özellikle, partinin göçmen karşıtlığı temalı söylemi, onun siyasi kimliğinin temel taşlarından biridir. AfD, 2017 yılına ait parti programında, Almanya ve Avrupa'daki iltica ve mülteci politikalarının köklü bir şekilde değişmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Partiye göre, “zulüm görmeyen düzensiz göçmenlerin, mültecilerden farklı olarak, koruma talep etme hakları yoktur” ve bu durum, göçmenlerin oturma izinlerinin kaldırılmasını gerektirmektedir. AfD, savaşların sonlanması ya da dini ve siyasi zulmün ortadan kalkması gibi sebeplerle gelen göçmenlerin artık mülteci statüsünde değerlendirilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Partinin görüşüne göre, bu mültecilerin Almanya'dan ayrılması ve ayrılmaları için Almanya ve diğer AB ülkelerinin teşvikler sunması gerekmektedir. AfD'nin bu söylemi, yalnızca göçmen politikalarına yönelik bir eleştiri olmakla kalmayıp Avrupa'nın ortak değerlerine, insan hakları perspektifine ve uluslararası hukuka dair daha geniş tartışmalara neden olmaktadır. Parti, göçmenlerin entegrasyonuna karşı duyduğu şüpheyi, kültürel ve toplumsal uyum açısından ciddi bir tehdit olarak görmekte ve bu tehditten korunmak için daha sert politikaların uygulanmasını önermektedir (AfD Parti Programı, 2017).

Bu söylem, AfD'nin göç krizini yalnızca güvenlik ve kültürel tehdit ekseninde çerçeveleyerek ulusal kimliği koruma iddiasını uluslararası hukuk ve Avrupa normlarıyla açık bir gerilim hattına oturttuğunu göstermektedir.

AfD, Almanya'nın göçmen kabul politikasının köklü bir şekilde yeniden şekillendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Partinin görüşüne göre,

Almanya'nın, özellikle eğitilmiş ve entegrasyona istekli mültecilere ihtiyacı olduğu kabul edilse de ülkeye büyük kalabalıklar halinde gelen göçmen akışının durdurulması gerekmektedir. AfD, göçmenlerin kabulü konusunda daha seçici bir yaklaşım benimsenmesini savunarak, yalnızca Almanya'nın ekonomik ve toplumsal yapısına uyum sağlayabilecek, nitelikli ve eğitilmiş bireylerin kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte parti, büyük çapta göç hareketlerinin, ülkenin mevcut altyapısı ve sosyal sistemleri üzerinde ciddi bir baskı oluşturduğunu ve bu durumun entegrasyon sürecini zorlaştırdığını belirtmektedir. AfD, Almanya'nın geleceği için zararlı olabilecek kitlesel göçün önlenmesi gerektiğini, bunun için daha sıkı sınır kontrolleri ve katı göçmen politikalarının uygulanmasının şart olduğunu öne sürmektedir. Bu yaklaşım, Almanya'nın göçmen politikasında daha korumacı ve ulusal çıkarları ön planda tutan bir modelin benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedir (Aras ve Sağıroğlu, 2020: 33-53). Bu çerçevede AfD, göçü ekonomik rasyonalite ve ulusal güvenlik söylemiyle harmanlayarak Almanya'nın göç rejimini seçici, korumacı ve toplumsal uyum kapasitesine göre sınırlandırılmış bir modele dönüştürmeyi amaçlayan açıkça kısıtlayıcı bir perspektif geliştirmektedir.

AFD, AB'ye karşıtlık, ekonomik refah şovenizmi ve göçmen karşıtlığını, seçim sürecinde sıkça kullandığı ana söylemler olarak benimsemiştir. Parti, bu söylemleri kullanarak, Almanya'nın ulusal kimliğini, kültürünü ve toplumsal refahını tehdit eden unsurlar olarak gördüğü göçmenleri ve özellikle Müslümanları hedef alıp, toplumda kutuplaşmayı körüklemektedir. AfD'nin seçim kampanyalarında kullandığı ifadeler, milliyetçi ve ayrımcı bir dilin pekişmesini sağlayarak, toplumsal değerleri koruma iddiasıyla destek bulmaktadır. Örneğin, *"Bizim Ülkemiz, Bizim Değerlerimiz"* (*Unser Land, unsere Werte*) veya *"Almanya Bizim İçin"* (*Deutschland ist für uns*) gibi ifadeler, partinin Almanya'nın sadece yerli halkına ait olduğunu vurgulamak için kullanılan sloganlardır. Ayrıca, *"Almanlar için Almanya"* (*Deutschland für Deutsche*) ve *"Almanlıkta Ne Yanlış Var?"* (*Was ist falsch am Deutschein?*) gibi söylemler de partinin liderleri ve üyeleri tarafından dilendirilen, ülkenin ulusal kimliğini koruma adına katı milliyetçi bir duruşu sergileyen görüşlerdir. Bu tarz söylemler, partinin geniş halk kesimlerinde

Alman kimliğine sadakat ve aidiyet duygusu uyandırarak, kimlik siyaseti, milliyetçilik ve göçmen karşıtlığı üzerine inşa edilen destek ağı oluşturmaya yardımcı olmaktadır. AfD, özellikle bu söylemler aracılığıyla, toplumsal düzenin ve kültürel değerlerin savunulması adına göçmenler ve dışsal etkilere karşı bir savunma hattı kurma amacını gütmektedir. Böyle bir yaklaşım, özellikle ekonomik ve sosyal belirsizliklerin arttığı zamanlarda partinin daha geniş bir kitleden destek almasını sağlamaktadır (Çalışkan, 2018, s. 53-54). Tüm bunlar, AfD'nin ulusal kimliği tehdit altında gösteren bir kriz anlatısı oluşturarak seçmen desteğini göç, kültür ve güvenlik temelli popülist bir çerçeve içinde güçlendirdiğini göstermektedir.

AFD'nin politikalarında dikkat çeken bir diğer özellik de İslam karşıtı söylemlerinin yoğun bir şekilde yer almasıdır. 2017 federal seçimlerine yönelik hazırlanan parti programının büyük kısmı, İslam'ın Almanya'daki demokratik yapılarla uyumsuz olduğu iddiasına dayanmakta ve özellikle Müslüman göçmenlerin ülke için potansiyel bir tehdit oluşturduğuna dair argümanlarla şekillenmektedir. Bu tür bir söylem, AfD'nin toplumsal kabul görme çabalarının yanı sıra belirli bir kesimin endişelerini siyasi bir söyleme dönüştürerek oy toplama stratejisini yansıtmaktadır. Göçmenlere yönelik ayrımcı tutumlar ve İslam'a dair olumsuz görüşler, AfD'nin ulusal güvenlik ve kültürel kimlik endişelerini yansıtarak toplumda derin bir kutuplaşmayı teşvik etmektedir (Uzunçayır, 2021: 170-175). Bu durum, AfD'nin İslam karşıtlığını güvenlik ve kültürel uyum söylemleriyle birleştirerek toplumsal kaygıları siyasal desteğe dönüştüren ve aynı zamanda kamusal alanda kutuplaşmayı derinleştiren stratejik bir araç olarak kullandığını göstermektedir.

AFD'nin göçmen karşıtı ve İslamofobik politikalarının en dikkat çeken örneklerinden birisi, suç işleyen göçmenlerin derhal sınır dışı edilmesine yönelik yasa önerileridir. Parti, özellikle Müslüman göçmenlerin suç oranlarını artırdığı iddiasını öne sürerek, bu bireylerin ülkeden uzaklaştırılmasını talep etmektedir. AfD'nin önde gelen isimlerinden Marcus Pretzell ve Frauke Petry gibi bazı parlamenterler, yasa dışı yollardan Almanya'ya giren göçmenlere karşı daha radikal tedbirler alınmasını savunmuş ve ge-

rekirse bu kişilerin sınırda ateş açılarak durdurulması gerektiğini bile dile getirmiştir (Dilling, 2018: 88). Bu örnek, AfD'nin güvenlik söylemini aşırılaştırarak göçü kriminalize eden ve hukukun üstünlüğü ile insan hakları ilkeleriyle açık bir gerilim yaratan radikal politika önerileri üzerinden siyasi meşruiyet inşa etmeye çalıştığını göstermektedir.

2013 yılında Avrupa karşıtı bir çizgide kurulan AfD partisi, kuruluşunun hemen ardından siyasi arenada hızlı bir yükseliş göstermiştir. Aynı yıl düzenlenen federal seçimlerde oyların %4,7'sini alarak az farkla meclise giremeyen parti, kısa süre sonra Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde daha büyük bir başarı elde etmiştir. 2014 yılı AP seçimlerinde %7 oranında oy toplayarak 7 milletvekilini Avrupa Parlamentosu'na göndermeyi başarmıştır. Bu sonuçlar, sadece AfD'nin yükselen popüleritesini değil, aynı zamanda Almanya'nın politik manzarasında değişen eğilimleri ve Avrupa entegrasyonuna karşı duyulan tepkiyi de gözler önüne sermektedir. AfD'nin bu hızlı çıkışı, Almanya'da merkez partilerin yüzleşmek zorunda kaldığı yeni bir radikal sağ dalganın habercisi olarak değerlendirilebilir (Grimm, 2015: 264-265). Bu gelişme, AfD'nin kısa sürede kurumsal meşruiyet kazanarak Almanya'daki Avrupa şüpheciliğini siyasal bir kanala yönlendiren yeni bir radikal sağ aktör olarak güçlendiğini göstermektedir.

AfD'nin kısa sürede Avrupa Parlamentosu'na temsilci göndermesi, yalnızca partinin başarısını değil, Almanya'daki seçmenlerin bir kısmının Avrupa entegrasyonuna karşı artan memnuniyetsizliğini de yansıtmaktadır. Bu durum, geleneksel merkez partilerin meşruiyet kaybı yaşadığı ve radikal sağ partilere alan açan siyasi bir dönüşümün başladığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. AfD'nin yükselişini, Avrupa genelinde gözlemlenen sağ popülist dalganın Almanya'daki yansıması olarak nitelendirmek mümkündür.

Tablo 1. Aşırı Sağ AfD'nin Seçimlerde Yükselişi

Kaynak: <https://www.statista.com/chart/33964/afds-share-of-the-vote-in-recent-and-upcoming-elections>

2017 yılına gelindiğinde, AfD, Almanya genelindeki 16 eyalet parlamentosunun 14'ünde temsil kazanarak siyasi etkisini genişletmiş ve özellikle Doğu Almanya'da Batı'ya kıyasla daha fazla destek toplamıştır. Rheinland-Pfalz'da Mart 2016 eyalet seçimlerinde oyların %12,6'sını elde eden parti, aynı başarıyı ulusal düzeyde de tekrarlayarak Eylül 2017'deki federal seçimlerde yine %12,6 oranında oy almıştır. Bu sonuç, AfD'nin yalnızca Rheinland-Pfalz'daki başarısını ulusal düzeye taşımasını değil, aynı zamanda 1949'dan bu yana Alman Federal Parlamentosu'na yeni katılan bir partinin aldığı en yüksek oyu temsil etmesini sağlamıştır. Böylece AfD hem bölgesel hem de ulusal siyasette güçlü bir varlık haline gelmiş ve özellikle doğudaki seçmenlerden aldığı destekle dikkat çekmiştir (Bredtmann, 2022: 5). Bu tablo, AfD'nin özellikle Doğu eyaletlerinde toplumsal memnuniyetsizlikleri siyasal desteğe dönüştürerek bölgesel güç birikimini

ulusal düzeye taşıdığını ve Alman parti sisteminde kalıcı bir radikal sağ aktör haline geldiğini göstermektedir.

2017-2019 tarihlerinde AfD'nin lideri olan Alexander Gauland, göç ve kültürel kimlik meselelerinde oldukça sert ve ayrıştırıcı bir söylem benimsemiştir. Özellikle yabancıların Almanya üzerindeki etkilerini ele alırken Gauland sık sık ülkeye giren göçmenlerin -özellikle Müslümanların- Alman kültürünü tehdit ettiğini ileri sürmüştür. İslam'ın Alman toplumuna yabancı olduğunu ve Müslüman nüfusun artmasının devlet yapısına yönelik bir tehdit oluşturduğunu savunan Gauland, İslam'ın entelektüel olarak devlete karşı bir tehdit olduğunu dile getirmiştir (Gauland, 2016). Bu tür söylemler, Gauland ve AfD'nin göçmen karşıtı ve İslam karşıtı tutumunu açıkça yansıtarak, Almanya'daki aşırı sağın büyüyen etkisini ve toplumsal kutuplaşmayı derinleştiren bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Gauland'ın ifadeleri, yalnızca göç politikalarına değil, aynı zamanda Almanya'nın kimlik ve güvenlik algısına yönelik radikal bir bakışı temsil etmektedir (Kaya ve Tecmen, 2019: 49-64). Gauland'ın söylemleri, AfD'nin göçmen ve İslam karşıtlığını radikal bir biçimde meşrulaştırarak, Almanya'daki aşırı sağın yükselişini ve toplumsal kutuplaşmayı pekiştiren merkezi bir ideolojik araç olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

2017 seçimleri Almanya'da yaşanan göç krizinin siyasi dengeleri nasıl etkilediğini açıkça ortaya koymuştur. AfD, parlamento üçüncü en büyük parti olarak girerken, bu başarı göç ve güvenlik kaygılarının seçmen davranışları üzerindeki belirgin etkisini gözler önüne sermektedir. AfD, göçmenlerin ve mültecilerin entegrasyonunu Avrupa'nın karşı karşıya olduğu en büyük tehdit olarak sunan söylemiyle dikkat çekmiş ve bu söylemi seçim kampanyalarında etkili bir şekilde kullanmıştır. Parti, özellikle Müslüman göçmenleri hedef alan ayrıştırıcı bir retorik benimseyerek onları Avrupa'yı istila eden ve kültürel yapıyı tehdit eden bir unsur olarak tasvir etmeye devam etmiştir. Bu yaklaşım, partinin görsel propaganda araçlarıyla desteklenmiştir; örneğin AfD girdiği bazı seçimlerinde 'İslam'dan arındırılmış' okulları savunan afişlerle bu düşmanlaştırıcı söylemi pekiştirilmiştir. AfD'nin bu tür retorikleri, göç ve İslam karşıtlığını merkezine alarak Al-

manya'daki toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmiş ve seçmenler arasında korku siyasetini körüklemiştir (Jegic, 2018). 2017 seçimleri, AfD'nin göç ve güvenlik kaygılarını merkeze alan ayrıştırıcı söylemleriyle seçmen davranışlarını etkileyerek, Almanya'daki toplumsal kutuplaşmayı derinleştiren ve korku siyasetini pekiştiren bir radikal sağ hareket olarak konumlandığını göstermektedir.

AfD'nin 2017 seçim programında öne çıkan temel hedefleri arasında devletin ve ulusun kendi kendini zayıflatmasının önüne geçilmesi gerektiği vurgusu yer almıştır. Parti, seçim programında açıkça ifade ettiği üzere; Almanya'nın ulusal kimliğini ve egemenliğini korumayı birincil amaç olarak benimsemiştir. Bu çerçevede, devletin ve milletin kendini yok etmemesi, aksine koruması gerektiği belirtilmiş, özellikle kitlesel göçün ülke için ciddi bir tehdit oluşturduğu savunulmuştur. AfD'nin bu söylemi, sınırsız göç akışına karşı sert önlemler alınmasını zorunlu görmüş ve bu çerçevede sınırların tamamen kapatılması gerektiği fikrini öne sürmüştür. Parti, ülkenin hem sosyal dokusunu hem de ekonomik kaynaklarını koruma amacıyla bu tür kitlesel göç hareketlerinin ulusal güvenlik ve toplumsal bütünlük açısından bir risk teşkil ettiğini savunarak daha korumacı bir göç politikası önermiştir (Patton, 2017: 166). AfD'nin bu yaklaşımı, ulusal kimlik ve egemenlik vurgusunu göç karşıtlığıyla birleştirerek, kitlesel göçü toplumsal ve ekonomik risk olarak çerçeveleyen korumacı bir politika önerisini merkeze koyduğunu göstermektedir.

2019 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde “Zusammenhalt” (uyum) kavramı, Almanya'daki hemen her büyük partinin manifestosunda önemli bir yer tutmuştur. Hristiyan Demokratik Birlik/Hristiyan Sosyal Birlik (Christlich Demokratische Union Deutschlands-Almanya Hristiyan Demokratlar Birliği CDU / Christlich-Soziale Union in Bayern-Bavyera Hristiyan Sosyal Birliği CSU), Sozialdemokratische Partei Deutschlands-Almanya Sosyal Demokrat Partisi SPD ve Bündnis90 (Birlik90) / Die Grünen (Yeşiller Partisi) gibi ana akım partiler, kampanyalarını toplumsal birliği ve birlikte yaşamayı savunarak şekillendirmiştir. Bu partiler, “bizim Avrupa'mız” ifadesini kullanarak, AB'nin gücünü ve bu gücün sağlaması

gereken korumayı vurgulamışlardır. Partilerin söylemlerinde, toplumun bütünlüğünün korunması ve ortak değerlerin savunulması gerektiği üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak AfD, bu genişletilmiş söylemin dışına çıkarak uyumu sadece olumsuz bir biçimde göçmenler üzerinden tanımlamıştır. AfD'nin manifestosunda, Avrupa hükümetlerinin küçülen nüfusu güçle telafi etmeye çalışmasının yanlış olduğunu ve bunun kültürel ve sosyal uyumda büyük problemlere yol açacağını savunarak, yerli halkın çıkarlarını ve kültürel kimliğini ön plana çıkarmıştır. Bu yaklaşım, AfD'nin "nativistisch" (yerlici) politikasını ve göçmen karşıtı tutumunu pekiştirirken, toplumsal uyum ve bütünleşme anlayışına dair daha geniş bir perspektiften saparak, yalnızca göçmenleri bir tehdit olarak tanımlamıştır. Böylece AfD'nin görüşleri, diğer partilerin vurguladığı ortak değerler ve Avrupa kimliği anlayışına ters bir yönelime işaret etmiştir (Deutsche Welle, 2019). Bu durum, AfD'nin yerlici ve göçmen karşıtı söylemini merkez alarak toplumsal uyumu yalnızca yerli halk lehine tanımladığını ve böylece ana akım partilerin savunduğu Avrupa değerleri ve birlikte yaşam anlayışından kasıtlı olarak uzaklaştığını göstermektedir.

AfD'nin radikal görüşlerle yakınlaşması, partinin kamuoyunda ciddi eleştirilerle karşılaşmasına neden olmuştur. Dünya Yahudi Kongresi Başkanı Ronald Lauder'in, AfD'ye yönelik eleştirileri oldukça serttir. Lauder, AfD'yi Almanya'nın tarihindeki en karanlık dönemleri hatırlatan, tehlikeli ve geric bir hareket olarak nitelendirerek partinin yasaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, Münih ve Yukarı Bavyera İsrail Kültür Cemiyeti Başkanı Charlotte Knobloch da AfD'nin seçimlerde elde ettiği başarıyı "bir kâbusun gerçekleşmesi" olarak tanımlamış ve bu durumun Almanya'nın siyasal tartışma kültürünü derinden etkileyeceğini belirtmiştir. Knobloch'a göre AfD'nin yükselişi, sadece Almanya'nın iç siyasi dengelerine zarar vermekle kalmayacak, aynı zamanda ülkenin uluslararası itibarını da zedeleyecektir. Bu eleştiriler, AfD'nin göçmen karşıtı ve aşırı sağ politikalarının sadece iç siyasette değil, küresel ölçekte de ciddi endişelere yol açtığını göstermektedir (Sputniknews Türkçe, 2017). Bu eleştiriler, AfD'nin radikal sağ ve göçmen karşıtı politikalarının yalnızca Almanya'nın iç siyasi dengelerini etkilemekle kalmayıp, ülkenin uluslararası itibarını ve

küresel algısını da olumsuz yönde etkileyen ciddi bir tartışma konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

SPD'nin 2017-2018 yıllarında Genel Başkanı Martin Schulz, AfD'nin seçimlerde elde ettiği yüksek oy oranının sorumluluğunu doğrudan Angela Merkel'e yüklemiştir. Schulz, Alman televizyon kanalları ARD ve ZDF'de yaptığı açıklamalarda, Merkel'in yürüttüğü seçim kampanyasını "skandal" olarak nitelendirmiş ve siyasi tartışmalardan kaçındığını iddia etmiştir. Ona göre Merkel'in bu stratejisi, siyaset sahnesinde büyük bir boşluk oluşturmuş ve AfD bu boşluğu ustalıkla doldurmuştur. Schulz, Merkel'in bu konuda ciddi bir sorumluluk taşıdığını ve partisinin oy kaybının da bu politikanın bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Schulz'a göre Merkel'in bu tavrı, sadece partisinin başarısızlığına değil, AfD gibi aşırı sağ partilerin yükselmesine de zemin hazırlamıştır. Bu eleştiriler, AfD'nin yükselişinin sadece parti politikalarına değil, mevcut hükümetin stratejilerine karşı duyulan hoşnutsuzluğun bir sonucu olduğunu ortaya koymuştur (Deutsche Welle Türkçe, 2017). Bu değerlendirme, AfD'nin yükselişinin yalnızca kendi radikal politikalarına değil, aynı zamanda mevcut hükümetin, özellikle Merkel'in göç ve seçim stratejilerindeki algılanan yetersizliklerine ve siyasal boşluklara bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir.

Siyaset bilimci Oskar Niedermayer, siyasi partiler ve seçmen davranışları üzerine yaptığı analizlerde, AfD'ye olan seçmen desteğinin temel nedeninin Angela Merkel'in izlediği mülteci politikası olduğunu vurgulamıştır. Deutschlandfunk Radyosu'na verdiği demeçte Niedermayer, Hristiyan Birlik Partileri'nin, özellikle mülteci politikası konusunda yaşadıkları iç tartışmaları bir kenara bırakmaları gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, CSU lideri Horst Seehofer'in mülteci kabulüne bir üst sınır getirilmesi ısrarından vazgeçmesi ve Merkel'in ise mülteci politikasında bazı kararlarının hatalı olabileceğini kabul etmesi gerektiğini savunmuştur. Niedermayer'in vurguladığı bir diğer önemli nokta, halkın Almanya'nın mülteci politikasında tek başına hareket etmeyeceğine ikna edilmesinin elzem olduğudur. Ona göre hükümet, toplumun mülteci/göçmen politikaları hakkındaki endişelerini giderecek adımlar atmalı ve halkın güvenini tazeleyecek alternatifler

sunmalıdır (Topçu, 2016). Niedermayer'in analizi, AfD'ye olan seçmen desteğinin büyük ölçüde Merkel'in mülteci politikasına yönelik algılanan eksikliklerden kaynaklandığını ve hükümetin, toplumsal endişeleri dikkate alarak güven tazeleyecek politikalar geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

1 Eylül 2024'te Almanya'nın Thüringen ve Saksonya eyaletlerinde, 22 Eylül'de ise Brandenburg'da gerçekleştirilen seçimler, aşırı sağcı AfD'nin yükselişiyle Almanya siyasetinde tarihi bir dönüm noktasına işaret etmiştir. Thüringen'de AfD, oyların üçte birine yakınına alarak CDU'yu geride bırakıp ilk kez bir eyalette birinci parti olarak çıkarken, Saksonya ve Brandenburg'da da güçlü temsil oranlarıyla parlamentolarda belirleyici bir güç haline gelmiştir. Bu seçimlerde AfD'nin dar bölge usulüne göre doğrudan temsilcilik kazandığı toplam 82 sandalye, özellikle doğu eyaletlerinde popülist ve aşırı sağ politikaların yükselişini göstermektedir. Öte yandan, Alman Sol Partisi Die Linke ciddi bir düşüş yaşayarak Thüringen'de iktidarını kaybetmiş, diğer iki eyalette ise seçim barajını aşamayıp parlamento dışında kalmıştır. Sol siyaset alanında yeni kurulan BSW Partisi'nin her üç eyalette yüzde 10'u aşan başarısı dikkat çekerken AfD'nin yükselişi, Almanya'daki siyasi dengelerin değiştiğini ve demokratik değerler açısından yeni tartışmaların başlayacağını göstermektedir (Dilbirliği, 2024).

Bu sonuçlar, AfD'nin özellikle doğu eyaletlerinde popülist ve aşırı sağ politikalarıyla oy tabanını genişleterek Almanya siyasetinde belirleyici bir güç haline geldiğini ve geleneksel partilerin konumunu sarsarak siyasi dengelerde önemli bir dönüşümü işaret ettiğini göstermektedir.

AFD'nin Almanya'nın aşırı sağcı ve mülteci karşıtı PEGIDA (*Patriotische Europäer Gegen die Islamisierung des Abendlandes* / *Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansever Avrupalılar*) hareketiyle de olumlu ilişkilerinden bahsetmek mümkündür. AfD, PEGIDA hareketinin faaliyetlerini ve söylemlerini, özellikle ifade özgürlüğü çerçevesinde savunmaktadır. Ancak AfD'nin bu duruşu, aslında partinin aşırı sağ eğilimleriyle giderek daha fazla örtüşen bir politika geliştirdiğinin bir göstergesidir. Başlangıçta PEGIDA'nın sözcüsü olan Kathrin Oertel'in, neoliberal eğilimlere sahip parti

organları tarafından AfD'ye katılımının engellenmesine rağmen parti içindeki aşırı sağcı unsurların güç kazanmasıyla Oertel'in desteklediği figürlerden biri olan ve PEGIDA ile özdeşleşen Kubitschek, büyük bir destekçi kitlesiyle AfD'ye katılmıştır. Bu katılım, AfD'nin politik söyleminde belirgin bir sağa kayma etkisi oluşturmuş, özellikle göçmen karşıtı ve İslamofobik söylemler ön plana çıkmıştır. AfD'nin seçim başarılarında önemli rol oynayan bu söylemler, özellikle Suriye krizinin tetiklediği yoğun göç hareketliliği ile daha da güçlenmiş ve toplumsal endişeleri derinleştiren bir söylem halini almıştır. AfD, İslam dininin Almanya'da kabul edilemez olduğunu savunarak, camilere yapılan kamu finansmanı desteğinin kesilmesini, burka giysilerinin yasaklanmasını, ezan seslerinin engellenmesini ve imamların güvenlik taramalarından geçirilmesini talep etmektedir. Bu tür söylemler sadece parti politikalarında değil, aynı zamanda Almanya'daki genel siyasi söylemde de geniş yankılar uyandırmış, ülke genelinde artan göçmen karşıtlığı ve kültürel kimlik kaygılarıyla paralel bir şekilde kendine yer bulmuştur. Bu süreçte AfD'nin izlediği radikal politika, Alman siyasi yapısında önemli bir dönüşüme yol açmış ve özellikle yabancı düşmanlığı ile İslam karşıtlığını besleyen bir atmosferin şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Partinin bu politikaları hem iç siyasetteki kutuplaşmayı derinleştirmiş hem de Avrupa'da aşırı sağın yükselmesini destekleyen bir örnek teşkil etmiştir (BBC Türkçe, 2017). Bu süreç, AfD'nin PEGIDA ile kurduğu yakın ilişkiler ve aşırı sağcı unsurları partide güçlendirmesi sayesinde göçmen karşıtı ve İslamofobik söylemlerini merkezileştirerek Almanya'da toplumsal kutuplaşmayı derinleştiren ve aşırı sağın siyasi etkisini artıran bir dönüşümü tetiklediğini göstermektedir.

AfD ve PEGIDA gibi aşırı sağcı hareketlerin temsil ettiği gruplar, Almanya'da İslam karşıtı bir söylemi giderek daha fazla benimseyerek, Müslüman ibadethaneleri ve mülteci kamplarını hedef almaya devam etmiştir. 2015 yılının 17 Nisan'ında Almanya'nın Ren-Vestfalya bölgesindeki Witten kentinde yer alan Sultan Ahmed Camii, aşırı sağcı gruplar tarafından kundaklanarak büyük zarar görmüştür. Bu tür saldırılar, sadece bir dini yapıyı hedef almakla kalmayıp, aynı zamanda Almanya'daki göçmen ve Müslüman nüfusa karşı artan bir düşmanlık atmosferini de beslemiştir.

Bunun yanı sıra, Köln Ulu Camii ve Bremen'deki Fatih Sultan Camii gibi büyük ibadet yerleri de benzer şekilde tahrip edilmiştir. Hesse eyaletinin kuzeyindeki Groß-Gerau'daki Beyt-ül Aleem Camii de bu tür saldırılardan nasibini almış, camiye yönelik vandalizm olayları, Almanya'da güvenlik önlemlerinin yetersizliğini ve artan radikalizmi gözler önüne sermiştir. Bu saldırılar, yalnızca camilere yönelik fiziksel zararlarla sınırlı kalmayıp, toplumda korku ve güvensizliğe neden olmuş; bu süreçte özellikle İslamofobik grupların etkisinin giderek arttığını göstermiştir (Minardi ve Feronika, 2019: 786). Sonuç olarak, AfD'nin siyaset sahnesindeki yükselişinin, parti politikalarının göçmen karşıtlığı ve AB eleştirisi ekseninde şekillenmesiyle yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Parti, özellikle mülteci krizini Almanya'nın ulusal kimliği ve refahına yönelik bir tehdit olarak tanımlayarak kamuoyunda geniş bir destek kazanmıştır. AfD'nin popülist söylemleri, Merkel hükümetinin göç politikalarına karşı sert eleştiriler sunarken, seçmenler arasında güvensizlik ve endişe oluşturarak oy oranını artırmıştır. Bu strateji, AfD'yi Alman siyasetinde kalıcı ve etkili bir güç haline getirmiştir.

AFD'nin Avrupa ve uluslararası ilişkiler bağlamındaki yükselişi, sadece Almanya'nın iç siyasetine değil, Avrupa'nın bütünleşme sürecine ve küresel jeopolitik dengelere de meydan okuyan bir yön taşımaktadır. Partinin AB karşıtı duruşu, ulusal egemenliği merkeze alan ve Brüksel'in karar alma mekanizmalarını sorgulayan söylemleriyle, Avrupa'daki entegrasyon sürecini zayıflatma potansiyeli göstermektedir. AfD, Avrupa'nın ortak değerleri olan dayanışma ve çoğulculuğa mesafeli yaklaşımıyla, popülist ve aşırı sağ hareketlerin kıta genelindeki yükselişine moral ve stratejik bir zemin hazırlamaktadır. Bu durum, Almanya'nın geleneksel olarak savunduğu çok taraflılık ve uluslararası iş birliği ilkeleriyle ters düşmektedir. AfD gibi siyasi partilerin daha fazla güç kazanması, AB'nin kurumsal yapısını ve transatlantik ilişkileri derinden etkileyebilir. AfD'ye göre, AB'nin mevcut göç politikaları, Almanya'nın demografik, kültürel ve ekonomik açıdan orantısız bir yük üstlenmesine yol açmakta, bu da iç güvenliği ve toplumsal uyumu tehdit etmektedir. Parti, bu doğrultuda daha sıkı sınır kontrolleri, ulusal yasaların AB hukukuna üstünlüğü ve mali yük paylaşımında adalet

talep ederek, Almanya'nın çıkarlarını ve toplumsal istikrarını savunmaktadır. Bu yaklaşım, küresel ilişkilerde daha dengeli ve ulusal çıkarlara öncelik veren bir dış politika vizyonunun ifadesi olarak değerlendirilebilir. AfD'nin Avrupa vizyonu, ulus-devletlerin egemenliğini merkeze alarak AB'nin bütünleşme sürecini yavaşlatacak, Almanya'yı çok taraflı diplomasi yerine daha içe dönük, çıkar odaklı bir dış politika rotasına yönlendirerek hem Avrupa'daki birlik ruhunu hem de Almanya'nın küresel etki kapasitesini dönüştürecek bir paradigma kaymasına işaret etmektedir.

2. Almanya Hristiyan Demokrat Birliği/Bavyera Hristiyan Sosyal Birliği (Christlich Demokratische Union Deutschlands/Christlich-Soziale Union in Bayern) ve Göç Politikası

1950'lerin ortalarından 1970'lerin başlarına kadar süren misafir işçi alımı döneminde, göç ve iltica politikaları Almanya'nın siyasi gündeminde çok düşük bir öneme sahipti. Ancak 1980'lerin başlarına gelindiğinde Almanya'da kalıcı hale gelen yabancı nüfusun büyümesiyle bu meseleler giderek daha fazla dikkat çekmeye başladı. Özellikle Hristiyan Demokratlar, göç politikalarını yeniden ele alarak Almanya'da yaşayan yabancı işçilerin statüsüne ve göçün kontrolüne yönelik bir söylem geliştirdiler. Bu hamle hem kamuoyunda yankı bulan bir konuya cevap niteliğindeydi hem de siyasi strateji açısından önemliydi. Bu dönemde yapılan bazı anketlere göre; 1982'de Alman seçmenlerinin yaklaşık üçte ikisi, savaş sonrası dönemde işe alınan misafir işçilerin ülkelerine geri dönmeleri gerektiğini düşünürken, sadece yüzde 11'lik bir kesim bu işçilerin topluma entegre edilmesi için daha fazla çaba harcanmasını savunuyordu. Bu durum, entegrasyon tartışmalarının henüz başlangıç aşamasında olduğunu ve göç politikalarının gelecekteki yönelimi üzerinde büyük bir etkisi olacağını gösteriyordu. Göçün kontrol altına alınması ve mevcut yabancı nüfusun entegrasyonu konuları, o dönemden itibaren Almanya'nın siyasi ve sosyal tartışmalarında merkezi bir rol oynamaya başlamıştır (Schönwälder, 1996: 166).

1982 yılında dönemin Alman Şansölyesi Helmut Kohl, yeni CDU/CSU-FDP koalisyon hükümetinin öncelikli politikaları arasında göç ko-

nusunun önemli bir yer tutacağını açıklamıştı. Kohl, Almanya'nın bir göç ülkesi olmadığını vurgulayarak, hükümetin temel amacının ülkede yaşayan yabancı nüfusu azaltmak olduğunu belirtmişti. Bu hedefe ulaşmak içinse iki temel strateji öne sürülmüştü: Almanya'da yaşayan göçmenlerin geldikleri ülkelere geri dönüşlerinin teşvik edilmesi ve yeni göçmen akışlarının engellenmesi. Kohl'un göç politikası, göçmen işçilerin entegrasyonundan ziyade onların ülkelerine geri dönmesini önceleyen bir yaklaşıma dayanmaktaydı. Bu politika dönemin siyasi atmosferinde artan yabancı nüfusun toplumsal ve ekonomik etkilerine yönelik bir çözüm arayışı olarak da değerlendirilebilir. Kohl'un bu söylemi, Almanya'nın resmi göç politikası olarak kabul edilen “*Almanya göç ülkesi değildir*” (“*Deutschland ist kein Einwanderungsland*”) anlayışını pekiştirirken, bu politika ülke içinde göçmenlerle ilgili tartışmaları daha da derinleştirmiştir. Göçün kontrol altına alınması ve sınırlandırılması, hükümetin iç politika gündeminde öncelikli bir yer tutmuş ve sonraki yıllarda da etkisini sürdürmüştür (Herbert, 2001: 250). Kohl'un göç politikası, Almanya'yı göç ülkesi olarak tanımamayı merkeze alarak mevcut yabancı nüfusu azaltmayı ve yeni göç akışlarını sınırlamayı amaçlayan korumacı bir yaklaşımı resmileştirmiş ve böylece ülke içindeki göçmen tartışmalarını derinleştiren kalıcı bir politika çerçevesi oluşturmuştur.

1980'lerin başında Almanya'da göçmen nüfusuna yönelik politikalar özellikle Türk kökenli yabancıları hedef almıştı. Hristiyan Demokrat siyasetçiler, Müslüman göçmenlerin, bilhassa da Türklerin, İtalyan veya Yunan göçmenlerden farklı olarak Alman toplumuna entegre olmakta zorluklar yaşadığını savunuyorlardı. Bu bağlamda dönemin İçişleri Bakanı Friedrich Zimmermann, göçmenlerin ülkelere geri dönmelerini teşvik etmek amacıyla mali teşvikler uygulamaya koydu. Ancak bu teşviklerin etkisi sınırlı kaldı ve hedeflenen geri dönüş oranlarına ulaşılmadı. Hükümet ayrıca “*aile birleşimi*” (*Familiennachzug*) olarak bilinen süreci kısıtlamaya çalışarak Almanya'da yerleşik göçmenlerin çocuklarının ailelerine katılma olanaklarını daraltmayı amaçladı. Özellikle Batı Almanya'da yaşayan Türk ailelerin çocuklarının ülkeye gelmesini engellemeye yönelik politikalar geliştirildi. Ancak hem mali teşvikler hem de aile birleşimine yönelik kısıtla-

malar, beklenen sonuçları vermedi. Göçmenlerin geri dönüşünü sağlama ve göç akışını kontrol altına alma amacıyla atılan bu adımlar, toplumsal ve ekonomik dinamiklerin etkisiyle başarısız oldu ve entegrasyon sorunu Almanya'nın uzun vadeli göç politikalarında merkezî bir tartışma konusu haline geldi (Herbert, 2001: 255). 1980'lerin başında Almanya'da uygulanan geri dönüş teşvikleri ve aile birleşimi kısıtlamaları, özellikle Türk kökenli göçmenleri hedef alarak entegrasyon zorluklarını öne çıkarmayı amaçlamış, ancak bu politikalar beklenen etkiyi yaratmayarak göçmen entegrasyonu sorununun ülke politikalarının kalıcı bir gündem maddesi haline gelmesine yol açmıştır.

1980'lerin ortalarına gelindiğinde Almanya'nın göç politikasındaki ana odak, iltica başvuruları ve sığınmacı kabulü üzerine yoğunlaşmaya başlamıştı. 1950'ler ve 1960'lar boyunca Batı Almanya, iltica başvuruları açısından düşük bir sayıya sahipken, 1970'lerin sonlarına doğru bu başvurular hızla artış göstermiş ve 1980'de başvuru sayısı 107.000'e ulaşmıştı. Başvuruların büyük bir kısmı, Almanya'nın temel yasaları ve Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen iltica şartlarını karşılamamış olsa da birçok başvuru sahibi Batı Almanya'nın başvuru sahiplerine sunduğu geniş temyiz haklarından yararlanarak ülke dışında kalma sürelerini uzatabilmişlerdi. Bu süreç özellikle insani gerekçelerle ülkede kalma hakkı kazanan göçmenler açısından Batı Almanya'nın göçmen politikalarında esneklik gösterdiğini ve sığınmacıların entegrasyon sürecini uzatmaya yönelik uygulamalar geliştirdiğini ortaya koymuştu. Almanya, bu dönemde, iltica başvurularını bir yandan belirli kriterler doğrultusunda değerlendirirken, diğer yandan insani ve hukuki gerekçelerle kalış süresini uzatma yoluna gitmiş ve bu yöntemle artan sığınmacı sayısına yanıt vermeye çalışmıştır. (Green vd., 2007: 95). 1980'lerin ortalarında Almanya, iltica başvurularındaki artışa yanıt olarak hem yasal kriterlere dayalı sınırlamalar uygulamış hem de insani gerekçelerle kalış sürelerini uzatarak göçmen politikalarında esnek bir yaklaşım benimsemiş, bu da sığınmacıların entegrasyon sürecini dolaylı olarak uzatan bir uygulama modeli oluşturmuştur.

1987'de CDU Partisi iltica meselesini genel seçimlere taşıyıp taşımama konusunda ciddi bir iç tartışma yaşadı. Parti yönetimi, bu konuya odak-

lanmanın toplumsal duyguları körükleyerek kutuplaşmayı artırabileceği ve partiye karşı gerçekçi olmayan beklentiler doğurabileceği konusunda uyarılarda bulunuyordu. Heiner Geißler, iltica meselesinin seçimler için bir ana tema haline getirilmesinin hem toplumsal huzursuzluğu artıracak hem de partinin bu konuda somut çözümler sunma kapasitesini aşan vaatlerde bulunmasına yol açacağı endişesini dile getiriyordu. Bu tartışma Almanya'nın göçmen politikalarına karşı artan kamuoyu baskılarının bir yansımasıydı ve Almanya'nın siyasi gündeminde iltica ve göçmen konularının giderek daha merkezi bir rol oynamaya başladığının bir işaretiydi. Geißler'in bu uyarısı, gelecekteki göç ve iltica politikalarının şekillendirilmesinde parti içi stratejilerin ve kamuoyunun algılarının ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktaydı (Herbert, 2001: 271-272). 1987'de CDU içindeki tartışmalar, iltica ve göçmen konularının siyasi gündemde giderek merkezi bir rol kazandığını ve parti stratejilerinin, toplumsal algılar ile kamuoyu baskılarını dikkate alarak şekillendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

2000'lerle birlikte Almanya göçmenlik politikalarında önemli bir dönüşüm yaşandı. Alman Hukukunda vatandaşlık yasasında yapılan değişikliklerle, çocukların doğuştan Alman vatandaşlığı alabilme koşulları esnetildi. Bu reform, göçmen kökenli ailelerin çocuklarının daha kolay şekilde Almanya vatandaşı olmalarını sağladı. Ayrıca, yetişkin göçmenlerin vatandaşlık başvurusu yapabilme süresi de kısaltılarak, sekiz yıla indirildi ve dil bilme şartı getirildi. Bu değişiklikler, göçmenlerin toplumsal entegrasyonunu teşvik etme amacı güdüyordu. Bununla birlikte 2000 yılında Schröder Hükümeti, özellikle bilişim sektöründe çalışan uzmanlar için bir Yeşil Kart programı başlatarak Almanya'nın ekonomik büyümesi için kalifiye iş gücü alımına yönelik bir adım attı. Ancak bu program CDU tarafından eleştirildi; partinin görüşüne göre, Almanya'nın yerli iş gücünü geliştirmesi ve yabancı işçi alımını sınırlaması gerekiyordu. Bu tartışma Almanya'nın göçmen politikalarındaki eğilimler ve ekonomik ihtiyaçlarla toplumsal değerler arasındaki gerilimi yansıtıyordu (Boswell ve Hough, 2008: 340). 2000'li yıllarda Almanya, vatandaşlık yasalarındaki esneklik ve kalifiye iş gücü alımına yönelik politikalarla göçmen entegrasyonunu teşvik ederken,

bu adımlar ekonomik ihtiyaçlarla toplumsal değerler arasındaki gerilimi ve partiler arası ideolojik tartışmaları görünür kılmıştır.

2004 yılında kabul edilen Göçmenlik Yasası (*Zuwanderungsgesetz*), Almanya'nın göçmenlik politikasında önemli bir dönüm noktasını işaret etmektedir. Bu yasa, uzun süren müzakereler ve tartışmalar sonucunda, Bundestag (*Almanya Federal Parlamentosu*) ve CDU/CSU'nun egemen olduğu Bundesrat'ın (*Almanya Federal Eyalet Meclisi*) onayıyla kabul edilmiştir. Hem Kırmızı-Yeşil Koalisyon Hükümeti hem de CDU/CSU'nun çıkarlarını dengelemeyi amaçlayan bu düzenleme, Almanya'nın ekonomik gereksinimlerini karşılamayı hedeflemiş, özellikle yüksek nitelikli göçmen iş gücünün ülkeye çekilmesini kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda göçmenlerin topluma entegrasyonunu sağlamak için zorunlu entegrasyon derslerinin getirilmesi, yalnızca ekonomik bir çözüm arayışını değil, sosyal uyumun önemini de vurgulamaktadır. Yasa, yalnızca göçmenlerin Almanya'da kalma şartlarını iyileştirmekle kalmamış, onların yerel kültürle uyum sağlamasını ve toplumla daha etkin bir şekilde entegrasyonlarını sağlamak için de gerekli mekanizmaları oluşturmuştur. Bu yasayla birlikte göçmenlerin sadece iş gücüne dahil edilmesi değil, toplumsal yapıya entegrasyonu da önemli bir politika hedefi haline gelmiştir (Hess ve Green, 2016: 319). 2004 Göçmenlik Yasası, Almanya'nın ekonomik ihtiyaçlarını gözetirken aynı zamanda göçmenlerin toplumsal entegrasyonunu teşvik eden bütüncül bir yaklaşımı resmileştirerek, göçmen politikasında hem iş gücü temelli hem de uyum odaklı bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Angela Merkel'in Şansölyelik döneminde göçmenlik politikası ve entegrasyon süreçleri önemli bir yer tutmaya devam etmiştir. 2006 yılında Merkel Hükümeti, Almanya'da yaşayan göçmenlerin toplumsal hayata entegrasyonunu teşvik etmek amacıyla iki önemli danışma organı kurdu: Ulusal Entegrasyon Zirvesi (*Integrationsgipfel*) ve Alman İslam Konferansı (*Deutsche Islam Konferenz*). Bu iki platformun amacı, göçmenlerin ve toplumun diğer gruplarının hükümetle yapılandırılmış bir şekilde diyalog kurmalarını sağlamak ve entegrasyon konusunda ortak çözümler üretmekti. Ulusal Entegrasyon Zirvesi, 2007 yılının Temmuz ayında bir Ulusal

Entegrasyon Planı (Nationaler Integrationsplan-NIP) kabul etti. Bu plan; eğitim, iş gücü piyasası ve Almanca dil öğrenimi gibi alanlarda entegrasyon sürecini geliştirmeyi amaçlayan yaklaşık 400 öneri ve yapılacak işleri içeriyordu. Böylece farklı toplumsal aktörlerin bir araya geldiği bu süreç, entegrasyonun daha verimli bir şekilde sağlanabilmesi adına önemli bir adım olarak kabul edilmiştir (Musch, 2012: 73-90). Merkel dönemi, Almanya'da göçmen entegrasyonunu kurumsal mekanizmalar aracılığıyla yapılandırmayı hedefleyerek, Ulusal Entegrasyon Zirvesi ve Alman İslam Konferansı gibi platformlarla kapsamlı politika araçları geliştirilmesini ve toplumsal aktörler arasında iş birliğinin teşvik edilmesini sağlamıştır.

Almanya 2019 yılında ülke çapında yaşanan nitelikli iş gücü eksikliğini gidermek amacıyla AB dışından gelen üniversite diplomalı veya profesyonel eğitim almış iş gücünü çekmek için kapsamlı bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Bu yasa, Mart 2020'te yürürlüğe giren Nitelikli İş Gücü Göçü Yasası (*Fachkräfteeinwanderungsgesetz*) olarak kabul edilmiştir. Yasanın amacı; bürokratik engelleri azaltarak nitelikli iş gücünün Almanya'ya girişini hızlandırmaktır. Özellikle sağlık, bakım sektörü çalışanları ve fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarındaki uzmanların çekilmesi hedeflenmekteydi. Yasa, Almanya'da çalışma izni alabilmek için nitelikli iş gücünün Almanca dilinde yeterlilik göstermesini ve ülke içinde geçimlerini sağlayabilmelerini zorunlu kılmaktaydı. Bu düzenleme, Almanya'nın iş gücü piyasasında yaşanan nitelikli iş gücü açığını gidermek amacıyla uygulamaya konuldu. Benzer şekilde Avrupa'nın diğer merkez sağ hükümetleri de iş gücü piyasalarındaki beceri açıklarını kapatmak adına AB dışı ülkelere gelen nitelikli iş gücünü kendi ülkelerine çekmeye yönelik çeşitli yasa ve düzenlemeler hayata geçirmişti (Laubenthal, 2017: 3-10). Sonuç olarak; CDU ve CSU'nun göçmenlik politikalarının Merkel'in liderliğinde pragmatik çözümler sunmasına rağmen, partiler arasında önemli bir çelişki gösterdiğini savunmamız mümkündür. Bir yandan Almanya daha fazla mülteci kabul etmiş ve ülkenin nitelikli iş gücüne olan talebini dikkate almış; diğer yandan da sığınmacılar için uygulanan katı yasalar, entegrasyonu zorlaştırmıştır. Parti söylemleri kültürel entegrasyonu vurgulasa da çokkültürlülükten kaçınmakta ve farklı görüşler arasında bölünmüş-

lük yaşanmaktadır. Bu iç tutarsızlıklar, CDU/CSU'nun göçmen dostu bir yaklaşım benimsemesini ve kendini 'entegrasyon ülkesi' olarak tanıtmayı zorlaştırmıştır.

CDU/CSU'nun göçmen politikalarındaki içsel çelişkiler, partinin Almanya'nın iç dinamiklerinde ve Avrupa'nın geleceğinde belirleyici bir rol oynamasını zorlaştırmaktadır. Merkel döneminde sergilenen pragmatizm ve insani yaklaşıma rağmen, parti içindeki farklı yaklaşımlar ve belirsizlikler, CDU/CSU'nun Avrupa bütünleşmesi ve sınır ötesi işbirlikleri konusundaki duruşunu gölgelemektedir. Almanya, AB'nin ekonomik ve politik lokomotifleri olarak göçmen politikalarında liderlik yapma potansiyeline sahip olsa da, CDU/CSU'nun mülteci kabulü ile entegrasyon politikaları arasındaki uyumsuzluk, AB içinde göçmen politikalarına yönelik ortak bir vizyon geliştirmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, Avrupa'nın sınır güvenliği, sosyal uyum ve ekonomik kalkınma alanlarında uzun vadeli stratejiler üretmesini engelleyebilir. CDU/CSU'nun çelişkili tutumu, Almanya'nın göç ve insan hakları konularında norm belirleyici rolünü zayıflatırken, AB içinde daha korumacı ve ulusçu yaklaşımları güçlendiren aktörlerle işbirliğini ya da rekabetini artırabilir. Partinin politika belirsizliği, Avrupa'nın birliğini ve dayanışmasını tehdit ederken, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası ilişkilerde Almanya'nın konumunu zayıflatma riski taşımaktadır.

3. Sosyal Demokrat Partisi (Sozialdemokratische Partei Deutschlands) ve Göç Politikası

Başlangıçtan itibaren Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD), iki önemli hedef arasında bir denge kurmak zorunda kaldı. Bir yandan, uluslararası dayanışmayı ve işçi haklarını savunarak dünya çapında bir birliklik oluşturmaya hedeflerken, diğer yandan Almanya içindeki etnik olarak Alman işçi sınıfının, özellikle de düşük ücretli işlerde çalışan kesimlerinin, yabancı iş gücü ile olan rekabetinden korunmasını sağlamaya çalıştı. Bu ikilem, parti politikalarının şekillenmesinde önemli bir rol oynadı, çünkü SPD hem küresel sosyalist ideallerini hem de ulusal işçi haklarını savunma görevini üstlenmek zorundaydı. Bu denge, zamanla parti içinde farklı

görüşlerin ortaya çıkmasına ve bazı politikaların zorunlu bir şekilde değiştirilmesine yol açtı (Schmidtke, 2016: 398-413).

1950'ler ve 1960'larda SPD'nin göçmenlere yaklaşımı, ülkeye gelen misafir işçilerin toplumda kalıcı olmamaları beklendiğinden iki ana ilkeye dayanıyordu. Birincisi; misafir işçilere sosyal dayanışma ve eşitlik ilkeleriyle yaklaşılması gerektiği düşüncesi idi. İkincisiyse; Almanya'nın özellikle mavi yakalı işçilerini koruma amacını güdüyordu. Misafir işçiler, Almanya'nın savaş sonrası ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağladığı ve işçi sınıfının bir parçası olarak kabul edilmeleri gerektiği görüşüyle destekleniyordu. Ancak, misafir işçilerin varlığı bazı çevrelerde yerel işçilerin yaşam standartlarını tehdit edebileceği düşüncesiyle olumsuz bir şekilde algılanıyordu. Sınırlı sosyal olanaklar ve konut sorunları SPD'yi, etnik ya da dilsel olarak ayrılmış, savaş sonrası refah düzeninden dışlanmış bir alt sınıfın oluşmasından endişelendirmişti. Bu durum, yerel halkla rekabete giren bir toplumsal grup inşa etme riskini taşıyordu (Tietze, 2008: 15-31). 1950'ler ve 1960'larda SPD'nin göçmen yaklaşımı, misafir işçilere sosyal dayanışma ve eşitlik çerçevesinde destek sağlamayı amaçlarken, aynı zamanda yerel işçi sınıfının çıkarlarını koruma gerekliliği ve toplumsal ayrışma risklerini gözeten dengeli bir politika anlayışına dayanmaktaydı.

Bu çelişkili ilkeler, SPD'nin göçmenlik politikalarını 1960'ların sonlarından 1970'lerin başlarına kadar şekillendiren temel faktörlerden biri olmuştur. 1973 yılında Şansölye Willy Brandt liderliğindeki SPD-Liberal Hükümeti, misafir işçi alım programını sonlandırma kararı almıştı. O dönemde Çalışma Bakanı olan Walter Arendt (SPD), geçici işçi istihdamının uzun vadede hem maliyet hem de fayda açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği konusunda uyarıda bulunmuştu. Misafir işçiler, Almanya'nın savaş sonrası ekonomik toparlanmasında önemli bir rol oynamış ve SPD bu ekonomik bakış açısını genel olarak desteklemişti. Ancak misafir işçilerin Almanya toplumuna tamamen entegre olmaları ve yerel işçi sınıfının bir parçası olarak kabul edilmeleri konusunda tereddütler bulunuyordu. Bundestag'da yaptığı bir konuşmada Brandt, toplumun taşıma kapasitesinin tükenmesi durumunda, bu konuda dikkatli bir değerlendirme

yapılması gerektiğini ifade etti. Sınırlı bir 'emilim kapasitesi' (*Aufnahme-kapazität*) kavramı, SPD'nin pozisyonunun kimlik odaklı yönüyle örtüşüyordu (Tagesspiegel, 2010). Bu süreç, SPD'nin misafir işçi politikasında ekonomik fayda ile toplumsal entegrasyon kapasitesi arasında bir denge arayışını ve sınırlı bir 'emilim kapasitesi' anlayışı çerçevesinde kimlik ve toplumsal uyum kaygılarını gözetten temkinli bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

SPD'nin göçmenlik konusundaki çekimser duruşunun temel sebeplerinden biri, 1970'lerde bu meselenin giderek daha fazla politize olmasıydı. 1973'te Brandt Hükümetinin yabancı işçi alımını tamamen durdurmasının ardından SPD/FDP koalisyonu, ekonomik kriz ve artan işsizlik ortamında Almanya'ya göçmen kabul etme konusunda fazla esnek davranmakla suçlanmıştı. 1980'lerin başlarında ise Merkez-Sağ CDU/CSU İttifakı göçmenlik meselesini toplumdaki kaygıları harekete geçirerek seçim desteğini artırmak için kullanmayı hedeflemişti. Bu Parti, zaman zaman Sosyal Demokratları 'göçmenlik sorunlarına dair etkili çözümler üretmemekle' eleştirerek toplumsal kaygıları körüklemeyi amaçlamıştı. Radikal sağın yükselen etkisi (özellikle kamusal söylemde ve bölgesel seçimlerde) ve merkez-sağın göçmenlik meselesini mobilizasyon aracı olarak kullanma çabaları, merkez-solun daha sert ve kısıtlayıcı göçmenlik politikaları benimsemesine sebep oldu (See vd., 2010: 410-426). Bu durum, 1970 ve 1980'lerde SPD'nin göçmenlik konusundaki temkinli ve kısıtlayıcı tutumunun, ekonomik krizler, artan işsizlik ve merkez-sağın göçmenlik meselesini seçim stratejisi olarak kullanmasıyla şekillendiğini ve merkez-solun politikada daha sert bir çizgi benimsemesine yol açtığını göstermektedir.

1990'ların başında Demir Perde'nin çöküşüyle birlikte Almanya yeni bir göçmen dalgasına ev sahipliği yapmaya başladı. Bu dönemde Almanya'nın liberal sığınmacı yasaları sayesinde dünya çapında artan sayıda sığınmacı ülkede yerleşim hakkı kazandı. Ancak sığınmacıların kamu sosyal hizmetleri üzerindeki baskısı ve halk arasında bunun yol açacağı tehdit algısı, CDU/CSU'yu SPD'yi 1992'de "sığınmacı uzlaşısına" zorlamaya itti. Bu anayasal değişiklik, "güvenli ülke" ilkesini getirerek sığınma başvurularını önemli ölçüde kısıtladı. SPD, parti içindeki ciddi karışıklıklara rağmen

men sığınmacıların haklarını koruma konusundaki etik anlayışına rağmen Almanya'nın temel yasalarından birini değiştirmek zorunda kaldı (Green, 2001: 82-104). 1990'ların başında yaşanan göçmen dalgası ve kamuoyundaki tehdit algısı, SPD'yi etik ve insan hakları perspektifini koruma çabalarına rağmen CDU/CSU'nun baskısıyla anayasal değişiklikler yapmaya ve sığınmacı haklarını sınırlandıran "güvenli ülke" ilkesini kabul etmeye zorlamıştır.

Komünizmin çöküşünün ardından Sovyetler Birliği'nden gelen etnik Almanlar (*Spätaussiedler*) konusunda SPD belirli ayrıcalıklar tanıma noktasında kararsız kalmıştır. 1990'ların başında bu grup Almanya'ya büyük bir göç dalgası oluşturmuş ve SPD, etnik kimlikleri nedeniyle bu grubun Almanya vatandaşlığına daha önce sahip oldukları kolay erişim hakkını kısıtlamaya karar vermiştir. 1996'da SPD lideri Oskar Lafontaine, Partinin seçimdeki şansını artırmak amacıyla etnik Almanlar ve uzun süreli yabancı göçmenler arasında kutuplaştırıcı bir strateji izlemiş ve bu durum, Spätaussiedler grubunun daha muhafazakâr eğilimlerinin sol görüşlü misafir işçileri gölgede bırakmasına neden olmuştur (Spiegel Politik, 1996). Bu örnek, SPD'nin etnik Alman göçmenler ile uzun süreli yabancı göçmenler arasında seçim stratejisi bağlamında kutuplaştırıcı politikalar benimseyerek, parti içi ve seçmen tabanı dengelerini etkilemeye çalıştığını göstermektedir.

2005 yılında Almanya nitelikli ve vasıflı iş gücünü ülkeye çekmek amacıyla ilk kapsamlı göç yasasını yürürlüğe koyarak göç politikasında önemli bir dönüm noktası yaşamıştır. Bu adım Almanya'nın ekonomik ihtiyaçlarını karşılamayı ve küresel iş gücü piyasasında rekabet gücünü artırmayı hedeflemiştir. Ancak göç yasası, göçmenlerin topluma entegrasyonu konusundaki sorunları da gündeme getirmiştir. 2010 yılında eski SPD üyesi Thilo Sarrazin'in göçün olumsuz etkilerine ve entegrasyon eksikliklerine dikkat çeken kitabı, kamuoyunda ve SPD içinde büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu durum, partinin göçmen politikalarını yeniden gözden geçirmesine ve parti içinde farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Hess ve Green, 2016: 315-328). 2005 göç yasası, Almanya'nın ekonomik

hedefleri doğrultusunda nitelikli iş gücünü çekmeyi amaçlarken, 2010'da Sarrazin'in kitabı ile tetiklenen tartışmalar partinin göçmen politikalarını yeniden değerlendirmesine ve parti içinde entegrasyon konusundaki farklı yaklaşımların görünür hale gelmesine yol açmıştır.

SPD'nin göçmenlik konusunu kamuoyunda tartışmada tereddüt etmesinin başlıca sebeplerinden biri göçmenlere yönelik destekleyici bir yaklaşımın partinin öz kimliği ve tabanındaki duygularla ne kadar uyumlu olacağına dair derin endişelerdi. Merkez solun karşılaştığı temel zorluklardan birisi de göçmenleri sosyal adalet anlayışına nasıl dahil edebileceği konusunda cazip ve geçerli bir yol bulmaktı. SPD'nin uluslararası dayanışmaya olan bağlılığı ulusal refah devleti anlayışına ve eşitlikçi bir bakış açısına dayanan yapısına kıyasla sınırlıdır. Bu refah devleti modelinde yeniden dağıtım, net bir üyelik ve haklar anlayışına dayanmaktaydı. Göç, sağlam bir refah devleti yapısı içinde özellikle karmaşık ve zorlu bir konu olarak ortaya çıkmaktaydı (Mau ve Burkhardt, 2009: 213-229). SPD'nin göçmenlik konusundaki temkinli tutumu, partinin sosyal adalet ve refah devleti anlayışı ile göçmenlere yönelik destekleyici politikalar arasındaki uyumsuzluk endişelerinden kaynaklanmış ve göçün refah devleti çerçevesinde karmaşık bir zorluk olarak görülmesine yol açmıştır.

2015-2019 döneminde SPD'nin liderlik yapısı önemli değişimlere sahne oldu. Sigmar Gabriel (2009-2017), Martin Schulz (2017-2018) ve Andrea Nahles (2018-2019) Parti liderliği görevlerini üstlendi. Ancak Schulz ve Nahles'in liderlik süreleri, SPD'nin 2017 ulusal seçimleri ve 2019 Avrupa seçimlerinde elde ettiği tarihsel düzeydeki düşük oy oranları nedeniyle oldukça kısa sürdü. Buna karşın Gabriel, uzun liderlik dönemi boyunca Parti içinde gücü merkezileştiren bir yaklaşım sergiledi ve parti tabanının tercihlerine kayıtsız kalma eğilimi gösterdi. Göç krizinin etkili olduğu bu süreçte SPD liderliği, göçün Almanya için ekonomik ve sosyal faydalarını vurgulayan bir söylem benimsedi. Sigmar Gabriel'in Vorwärts gazetesindeki bir makalesi bu yaklaşımı açıkça ortaya koymaktadır. Gabriel, mültecilere yönelik olumsuz tutumlara karşı uyarılarda bulunarak toplumun hükümetin çabalarını desteklemesi gerektiğini savundu. Ayrıca

mültecilerin Almanca öğrenmelerine, eğitim sistemine entegre olmalarına ve iş gücüne katılmalarına öncelik verilmesi gerektiğini vurguladı. Ona göre bu insanlar kültürel çeşitliliği artırmak, demografik sorunları hafifletmek, nitelikli iş gücü eksikliğini gidermek ve sosyal güvenlik sistemine katkıda bulunmak gibi faydalar sağlayarak Almanya için değerli birer kaynak haline gelecekti (Gabriel, 2019). 2015-2019 döneminde SPD liderliği, özellikle Sigmar Gabriel döneminde, göçün ekonomik ve sosyal faydalarını vurgulayan bir söylem benimseyerek mültecilerin entegrasyonunu teşvik etmeye odaklanmış, ancak Schulz ve Nahles döneminde yaşanan düşük oy oranları, partinin göç politikalarındaki mesajlarını tabanla uyumlu biçimde iletme konusunda zorluk yaşadığını göstermiştir.

SPD, Almanya'nın göç politikalarında sosyal adalet, eşitlik ve entegrasyon odaklı yaklaşımıyla AB düzeyinde de belirleyici bir rol üstlenmektedir. Partinin göçü ulusal bir mesele ve Avrupa'nın ortak kaderini ilgilendiren bir alan olarak ele alması, özellikle 2015 sonrası yaşanan mülteci krizinde ve sonrasındaki AB dayanışma mekanizmalarında etkisini göstermiştir. Küresel düzeyde SPD'nin desteklediği göç politikaları, özellikle iklim değişikliği, savaşlar ve ekonomik eşitsizlikler kaynaklı zorunlu göç hareketlerine karşı daha kapsamlı, çok taraflı ve dayanışmacı bir yaklaşımın öncüsü olabilecek niteliktedir. Bu bağlamda SPD, uluslararası hukuk temelli, insan haklarını önceleyen ve küresel sorumluluk paylaşımını güçlendiren bir sistemin savunucusu olarak, Almanya'nın, Avrupa'nın ve dünyanın demokratik geleceği açısından kilit bir aktör olmaya adaydır.

Sonuç

21. yüzyılda Almanya'nın göç politikaları, sadece ekonomik ihtiyaçlara yanıt vermekle kalmayıp, toplumsal yapıdaki değişimlerin, kültürel kimlik tartışmalarının ve siyasal kutuplaşmaların da merkezinde yer almaya başlamıştır. 20. yüzyılda “misafir işçi” (Gastarbeiter) olarak tanımlanan göçmenler, ekonomik döngüyü destekleyen geçici aktörler olarak görülürken, günümüzde göçmenlik artık kalıcılığı, çok kültürlülüğü ve aidiyet meselesini içinde barındıran karmaşık bir olgudur. Bu dönüşüm, yalnızca

göç politikalarının içeriğini değil, göçün kamuoyundaki algısını ve siyasi söylemlerdeki temsil biçimini de köklü olarak dönüştürmüştür.

Siyasal partiler, özellikle son yıllarda artan göç dalgaları ve mülteci krizleri bağlamında, göç meselesini ulusal kimliğin, güvenliğin ve kültürel bütünlüğün bir testi olarak sunmaktadır. Başta sağ popülist hareketler olmak üzere pek çok siyasi aktör, göç karşıtı söylemleri meşrulaştırmakta ve toplumsal endişeleri mobilize ederek politik zemin kazanmaktadır. Böylece göç, politik tartışma başlığı ve toplumsal kutuplaşmanın aracı haline gelmektedir. Entegrasyon politikalarının niteliği, göçmenlerin topluma ne ölçüde ve nasıl dahil edildiğini belirlemektedir. Bu süreçte benimsenen yaklaşım, toplumsal uyumun zeminini doğrudan etkilemektedir. Asimilasyoncu, çok kültürlü ya da kapsayıcı entegrasyon modelleri, göçmenlerin bireysel kimliklerini koruma talepleriyle ve ev sahibi toplumun beklentileriyle çatışma ya da uzlaşma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle entegrasyona dair söylemler ve uygulamalar yalnızca pratik sonuçlar doğurmakla kalmaz, toplumun gelecekteki bir arada yaşama biçimini şekillendirir. Almanya'daki göç politikaları, tarihsel seyrinden saparak giderek daha fazla siyasallaşmış, kültürelleşmiş ve kimliksel boyutlar kazanmıştır.

Almanya'daki siyasi partiler, göç ve göçmen politikaları bağlamında oldukça farklı konumlanmalara sahiptir. AfD, özellikle 2015 sonrası mülteci/sığınmacı krizinden itibaren, göçmen karşıtı söylemleriyle öne çıkmış ve Almanya'nın göç politikasında sert bir dönüşüm talep etmiştir. Parti, sınırların daha sık korunmasını, sığınmacı kabulünün ciddi şekilde kısıtlamasını ve göçün kültürel homojenliği tehdit ettiğini savunarak *Alman kimliğini* koruma ekseninde milliyetçi bir çizgi benimsemiştir. Bu yönüyle AfD, göçü güvenliğe ve kültürel bütünlüğe tehdit olarak çerçevelemektedir. SPD, daha kapsayıcı ve sosyal uyuma dayalı bir yaklaşımı benimseyerek göçmenlerin entegrasyonuna, dil öğrenimi ve eğitim yoluyla topluma katılımına öncelik vermektedir. Sosyal devlet anlayışı doğrultusunda, göçmenlerin toplumsal eşitliğe erişimini sağlamak amacıyla destekleyici politikaları savunur. CDU/CSU ise göç konusunda daha temkinli ve pragmatik bir yaklaşım sergiler. Partiler, bir yandan iş gücü açığını göçmen işçilerle

kapatmayı kabul ederken, öte yandan entegrasyonun *Alman değerlerine uyum* olduğunu vurgular. Sonuç olarak Hristiyan Demokratlar, kontrol-süz göçün önlenmesi gerektiğini savunsa da tamamen dışlayıcı bir çizgiye yönelmeden göçü düzenlenmesi gereken bir olgu olarak görmektedir. SPD göçü sosyal kapsayıcılık ve eşit vatandaşlık ilkesiyle değerlendirirken, AfD ise göçü reddeden, kültürel tehdit söylemine dayalı radikal bir pozisyonla diğer partilerden keskin şekilde ayrılmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar, Almanya'daki göç politikasının sadece teknik bir meselen öte kimlik, aidiyet ve değerler üzerinden şekillenen derin bir siyasi ayrışma zemini olduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tabloda Almanya'daki siyasi partilerin göç konusundaki görüşlerinin mukayeseli tablosu yer almaktadır.

Tablo 2: Almanya'da Siyasi Partilerin Göç Konusunda Mukayeseli Görüşleri

	AfD (Almanya için Alternatif)	SPD (Sosyal Demokrat Parti)	CDU/CSU (Hristiyan Demokrat/Sosyal Birlik)
Genel Yaklaşım	Göç karşıtı, dışlayıcı, ulusalcı	Kapsayıcı, entegrasyon odaklı, sosyal adalet temelli	Kontrollü göç, entegrasyon şartlı, pragmatik
Göçün Algılanışı	Kültürel tehdit, güvenlik riski	Ekonomik ve toplumsal katkı potansiyeli	Zorunlu bir gerçeklik; yönetilmesi gereken süreç
Göçmen Politikası	Göçmen kabulüne karşı, geri göndermeyi savunur	Göçmenlerin korunmasını savunur, insan hakları vurgusu yapar	Göçmen kabulü sınırlı ve şartlı, uluslararası sorumluluk bilinciyle
Entegrasyon Politikası	Entegrasyon yerine geri dönüş önerisi	Entegrasyonun eğitim, dil ve istihdam yoluyla güçlendirilmesi	Entegrasyon gereklidir ancak "Alman değerleri"ne uyum ön koşul
İşgücü Göçü	İşgücü göçüne büyük ölçüde karşıdır, Almanya'nın kendi kaynaklarına yönelmesini ister	Nitelikli göçmenlerin kabulünü destekler, iş piyasasına entegrasyon politikaları sunar	İşgücü açığını kapatmak için nitelikli göçü destekler

Sınır Kontrolü ve Güvenlik	Sert sınır kontrolleri ve kapalı kapı politikası savunur	İnsan haklarıyla uyumlu sınır güvenliği politikası benimser	Etkin sınır kontrolü savunulur; AB dış sınırlarının korunması önceliklidir
Vatandaşlık Politikası	Çifte vatandaşlığa karşı, vatandaşlık verilmesini zorlaştırmak ister	Vatandaşlık erişiminin kolaylaştırılmasını, çifte vatandaşlığı destekler	Vatandaşlık öncesi uyum kriterlerine vurgu yapar, seçici esneklik
Dil ve Eğitim Politikası	Alman dili ve kültürünün üstünlüğünü savunur, göçmen dillerine mesafelidir	Çok dilliliği destekler, dil eğitimi yoluyla entegrasyon politikaları uygular	Almanca'nın önceliği vurgulanır, entegrasyon kursları zorunlu olabilir
Toplumsal Uyum	"Leitkultur" (öncü kültür) kavramını aşırı şekilde yorumlayarak homojen toplum idealini savunur	Çok kültürlülüğü ve birlikte yaşamı teşvik eder	Leitkultur'u toplumsal birlik açısından gerekli görür ancak aşırılıktan kaçınır

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Almanya'nın göç politikalarında yaşanan yapısal zorluklar ve entegrasyon süreçlerindeki aksaklıklar, siyasi partilerin söylemlerini derinden etkilemiştir. Özellikle mülteci krizleri ve sosyal uyum sorunları, AfD gibi partilerin göç karşıtı, güvenlik ve kimlik temelli söylemlerini sertleştirmesine neden olurken, SPD gibi sosyal demokratlar, bu sorunlara kapsayıcı ve insan hakları merkezli politikalarla yanıt vermeye çalışmıştır. CDU/CSU ise bu iki uç arasında denge kurarak kontrollü göç ve entegrasyon şartlarını ön plana çıkarmıştır. Bu farklı yaklaşımlar, toplumda göçmenlerin kabulü ve entegrasyonu konusundaki algıyı şekillendirirken, toplumsal uyumun düzeyini de doğrudan etkilemiştir. Bu farklı yaklaşımlar, toplumda göçmenlerin kabulü ve entegrasyonu konusundaki algıyı şekillendirirken, toplumsal uyumun düzeyini de doğrudan etkilemiştir. Kapsayıcı politikalar kaynaşmayı artırırken, dışlayıcı söylemler kutuplaşmayı derinleştirmiştir.

Milliyetçi perspektiften şekillenen bu politika çerçevesi, Almanya'daki siyasi partilerin göç konusundaki söylem farklılıkları üzerinden okunduğunda belirgin bir ideolojik ayrışmaya işaret etmektedir. CDU/CSU, gü-

venlikçi ve düzen merkezli yaklaşımıyla sınır kontrollerinin güçlendirilmesi, yasadışı göçün engellenmesi ve entegrasyon normlarının sıkılaştırılması gibi sert uygulamalara kısmen yakın dururken, ekonomik gereklilikler ve uluslararası sorumluluklar gibi alanlarda daha pragmatik bir denge arayışını sürdürmektedir. SPD ve Yeşiller ise insani yükümlülükleri, uluslararası koruma mekanizmalarının geliştirilmesini ve uyum süreçlerinde zorunlu kültürel asimilasyon yerine karşılıklı entegrasyonu önceleyen daha kapsayıcı politikaları savunarak metindeki yumuşak yaklaşım vurgusuyla daha uyumludur. FDP, nitelikli iş gücü göçü ve şeffaf anlaşmalar gibi ekonomik rasyonaliteyi öne çıkaran unsurlarla uyumlu bir çizgide dururken, AfD ve kısmen Bavyera CSU'nun sağ kanadı, kültürel homojenliği korumaya dayalı, sınırların sert biçimde kapatılmasını ve vatandaşlık/entegrasyon süreçlerinin radikal biçimde kısıtlanmasını savunan söylemleriyle metindeki milliyetçi sert politika perspektifinin en net karşılığını oluşturmaktadır. Bu çerçevede, Almanya'daki parti yelpazesi, göçü bir güvenlik tehdidi ve ulusal kimlik meselesi olarak gören yaklaşımlar ile küresel sorumluluk, ekonomik ihtiyaç ve toplumsal uyumu birlikte değerlendiren daha bütüncül yaklaşımlar arasında geniş bir spektrum üretmektedir.

Kaynakça

AfD Parti Programı, (2017). https://www.afd.de/wp-content/uploads/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf (Erişim Tarihi: 11.11.2024).

Aras, İ. ve Sağiroğlu, A. (2020). “Almanya için Alternatif Partisi’nin Göçmen Karşıtlığı”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(46), 33-54.

Arzheimer, K. (2015). “The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany?” *West European Politics*, 38(3), 535-556.

Bale, T., Green-Pedersen, C., Krouwel, A., Luther, K. R., & Sitter, N. (2010). “If You Can’t Beat Them, Join Them? Explaining Social Democratic Responses to the Challenge from the Populist Radical Right in Western Europe”. *Political Studies*, 58(3), 410-426.

BBC Türkçe, (2017). “Almanya seçimleri: Göç ve İslam karşıtı AfD ana muhalefet partisi mi olacak?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41368798> (Erişim Tarihi: 11.11.2024).

Boswell, C. & Hough, D. (2008). “Politicizing Migration: Opportunity or Liability for the Centre-right in Germany?” *Journal of European Public Policy*, 15(3), 331-348.

Bredtmann, J. (2022). “Immigration and electoral outcomes: Evidence from the 2015 refugee inflow to Germany”. *Regional Science and Urban Economics*, 96.

Çalışkan, H. E. (2019). “The Rise of populist radical right parties in Europe: the case of the alternative for Germany (AfD)”. *[Middle East Technical University]*.

Decker, F. (2016). “The “Alternative for Germany”: Factors Behind its Emergence and Profile of a New Right-wing Populist Party”. *German Politics & Society*, 34(2 (119)), 1-16.

Deutsche Welle Türkçe, (2017). “Alman Siyasetinde AfD Krizi”, <https://t24.com.tr/haber/alman-siyasetinde-afd-krizi,448848> (Erişim Tarihi: 11.11.2024).

Deutsche Welle, “Far-Right Parties Form New Group in EP,” (14 June 2019) <https://www.dw.com/en/far-right-parties-form-new-group-in-european-parliament/a-49189262> (Erişim Tarihi: 11.11.2024).

Dilbirliği, M. (2024). “Almanya Siyaseti Nereye Koşuyor?”, Kriter Dergi (94), 1 Ekim 2024, <https://kriterdergi.com/dosya-avrupa/almanya-siyaseti-nereye-kosuyor> (Erişim Tarihi: 22.11.2024).

Dilling, M. (2018). “TWO OF THE SAME KIND? The Rise of the AfD and its Implications for the CDU/CSU”. *German Politics & Society*, 36(1), 84-104.

Gabriel, S. (2019). “Die SPD Sollte sich am Erfolg der Dänischen Genossen Orientieren”, Pfalz Express, 7 Juni 2019, <https://www.pfalz-express.de/gabriel-spd-soll-sich-an-daenischen-sozialdemokraten-orientieren/> (Erişim Tarihi: 22.11.2024).

Gauland, A. (2 Nisan, 2016). “Der Islam Hat Nie Eine Kulturelle Rolle in Deutschland Gespielt,, <https://www.deutschlandfunk.de/afd-vize-alexander-gauland-der-islam-hat-nie-eine-100.html> (Erişim Tarihi: 01.08.2025).

Goerres, A., Spies, D. C., & Kumlin, S. (2018). “The Electoral Supporter Base of the Alternative for Germany”. *Swiss Political Science Review*, 24(3), 246-269.

Green, S. (2001). “Immigration, Asylum and Citizenship in Germany: The Impact of Unification and the Berlin Republic”. *West European Politics*, 24(4), 82-104.

Green, S. O. & Hough, D. & Miskimmon, A. & Timmins, G. (2007). “The Politics of the New Germany”, London: *Routledge*.

Grimm, R. (2015). “The Rise of the German Eurosceptic Party Alternative für Deutschland, Between Ordoliberal Critique and Popular Anxiety”. *International Political Science Review / Revue Internationale de Science Politique*, 36(3), 264-278.

Herbert, U. (2001). "Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge", Munich: *Verlag C. H. Beck*.

Hess, C. & Green, S. (2016). "Introduction: The Changing Politics and Policies of Migration in Germany". *German Politics*, 25(3), 315-328.

Jegic, D. (2018). "Germany's Far Right AfD Exploits Passivity and Resentment to Enter the Mainstream," Mint Press News, (03 October 2018), <https://www.mintpressnews.com/germanys-far-right-afd-exploits-passivity-and-resentment-to-enter-the-mainstream/250230/> (Erişim Tarihi: 11.11.2024).

Kaya, A. & Tecmen, A. (2019). "Europe versus Islam?: Right-Wing Populist Discourse and the Construction of a Civilizational Identity". *Review of Faith & International Affairs*, 17(1), 49-64.

Laubenthal, B. (2017). "Introduction: Labour Migration in Europe: Changing Policies - Changing Organizations - Changing People". *International Migration*, 55, 3-10.

Mau, S. & Burkhardt, C. (2009). "Migration and Welfare State Solidarity in Western Europe". *Journal of European Social Policy*, 19(3), 213-229.

Minardi, A. & Feronika M. (2019). "The Effect of Islamophobia on the Security of Syrian", *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, Volume 4, Issue 7.

Musch, E. (2012). "Consultation Structures in German Immigrant Integration Politics: The National Integration Summit and the German Islam Conference". *German Politics*, 21(1), 73-90.

Patton, D. F. (2017). "The Alternative For Germany's Radicalization in Historical-Comparative Perspective". *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 25(2), 163-180.

Schmidtke, O. (2016). "The 'Party for Immigrants'? Social Democrats' Struggle with an Inconvenient Electoral Issue". *German Politics*, 25(3), 398-413.

Schönwälder, K. (1996). “Migration, Refugees And Ethnic Plurality as Issues of Public and Political Debates in (West) Germany”, *M. Fulbrook and D. Cesarani* (eds.), *Citizenship, Nationality and Migration in Europe*, London: *Routledge*, 159-178.

Spiegel Politik (1996). “Faß auf, Augen zu”, <https://www.spiegel.de/politik/fass-auf-augen-zu-a-d198a110-0002-0001-0000-000008891349?-context=issue> (Erişim Tarihi: 18.11.2024).

Sputniknews Türkçe, (2017). “Dünya Yahudi Kongresi Başkanı: Afd’nin Parlamentoya Girmesi Tiksindirici”, <https://anlatilaninotesi.com.tr/20170926/dunya-yahudi-kongresi-baskan-afd-1030305009.html> (Erişim Tarihi: 05.12.2025).

Statista (18 Şubat, 2025). “The Rise of Germany’s Far-Right AfD”, <https://www.statista.com/chart/33964/afds-share-of-the-vote-in-recent-and-upcoming-elections/> (Erişim Tarihi: 01.08.2025).

Tagesspiegel, (26 Ağustos, 2010). “Im Wortlaut: Sozialdemokraten zur Einwanderung”, <https://www.tagesspiegel.de/meinung/sozialdemokraten-zur-einwanderung-1838956.html> (Erişim Tarihi: 18.11.2024).

Tietze, K. (2008). “Einwanderung und die deutschen Parteien, Akzeptanz und Abwehr von Migranten im Widerstreit in der Programmatik von SPD, FDP, den Grünen und CDU/CSU”, Berlin: *LIT*, 15-31.

Topçu, H. (2016). “Almanya’da Yükselişi Ölenemeyen İslam ve Göç Karşıtı Parti: Afd”, <https://www.bbc.com/turkce/37408589> (Erişim Tarihi: 11.11.2024).

Uzunçayır, C. (2021). “Neo Faşizm’den Popülizme”, *Liberus Yayınevi*, İstanbul.

Extended Summary

The migration policies of political parties in Germany have been shaped by the country's historical, economic, and social dynamics as well as the influence of international developments. The guest worker programs initiated after World War II to address labor shortages enabled migrants, particularly from countries like Türkiye, to contribute to Germany's economic development, but also turned integration processes into a long-term issue. In the 21st century, international developments, especially the 2015 refugee crisis, have been central to migration policies. Chancellor Angela Merkel's government's 'Open Door Policy' initially gained support as a humanitarian crisis management approach, but over time led to social polarization and political debates. The Christian Democratic Union (CDU/CSU) and the Social Democratic Party (SPD) have generally focused on the integration and inclusion of immigrants, whereas the right-wing populist Alternative for Germany (AfD) has placed the refugee and migration crisis at the center of its political discourse, emphasizing issues such as cultural incompatibility and the economic burden of migrants, thereby fueling societal fears. However, the right-wing populist party Alternative for Germany (AfD) placed the refugee crisis at the center of its political discourse, emphasizing issues such as migrants' cultural incompatibilities and economic burdens, thereby fueling social fears. With this approach, the AfD played a role in increasing anti-migrant sentiments within society. On the other hand, the Green Party and the Left Party (Die Linke) prioritizing human rights and humanitarian values. These parties have advocated for the integration of immigrants into society and for fairer and more humane policies towards asylum seekers. This article comparatively examines the migration policies of political parties in Germany and aims to contribute to the literature in this context. The study adopts comparative method of explanation. Germany's immigration policies have been shaped by the country's historical and economic needs, while also undergoing constant evolution influenced by social dynamics and international developments. Particularly after World War II, Germany, which entered a period of major reconstruction, faced a

serious labor shortage in line with the devastation caused by the war and its economic development goals. Guest worker programs initiated during this period incorporated immigrants from many countries, especially Türkiye, into Germany's economic development process, marking the beginning of the country's immigration policies. However, these waves of migration have not only had economic but also social and cultural impacts, and the integration and integration of immigrants has become a long-term issue. In the 21st century, the intensity of international migration flows, and particularly the refugee (asylum seeker, immigrant) crisis that shook Europe in 2015, were significant turning points that reshaped Germany's immigration policies. This crisis, triggered by factors such as wars in the Middle East and Africa, poverty, and political instability, led Germany to reassess its immigration policies both nationally and internationally. While the government's "Open Door Policy," initially praised as a humanitarian crisis management strategy, has over time led to social polarization and political debate. During this period, Germany's political parties' approaches to immigration and integration have varied. Centrist parties like the CDU/CSU and SPD generally sought to develop policies aimed at the integration and integration of immigrants, while the right-wing populist AfD party emerged with its anti-immigration rhetoric. The AfD has centered its political discourse on the refugee crisis, fueling public fears by highlighting the cultural incompatibility and economic burdens of immigrants. It is crucial for Germany to approach migration policy not merely as a domestic policy tool but as a country assuming global responsibility. Germany should strengthen international protection mechanisms for refugees from war and crisis zones and develop more comprehensive foreign policy strategies to address structural issues that trigger migration, such as global climate change, poverty, and political instability. Agreements with third countries regarding skilled labor migration must be transparent, respectful of human dignity, and based on mutual benefit. This will address the need for labor and avoid exploitative temporary migration systems. A multi-layered approach that simultaneously considers the human, economic, cultural, and political dimensions of migration policy will enable the

construction of a more just and harmonious future not only for migrants but for German society as a whole. Germany's migration experience has been shaped not only by a human rights-based approach but also by the principle of preserving national stability and social order. In Türkiye's case, the forced mass migration that developed after 2011 was met with humanitarian responses in the short term, but over time, it has led to social tensions and an overload of resources. At this point, a balanced approach is required that respects human rights but also considers Türkiye's economic capacity, the sustainability of public services, social peace, and demographic balance.

DİJİTAL OYUN EKOSİSTEMİNDE YAPISAL DÖNÜŞÜM: İKİ TARAFLI PAZAR DİNAMİKLERİ, JEOPOLİTİK RİSKLER VE TÜRKİYE EKSENİNDE ANALİZ

Ömer GÖK* - Seyfettin ÜNAL**

Öz

Bu çalışma, hızla büyüyen küresel elektronik eğlence sektörünün yapısal dönüşümünü derinlemesine incelemektedir. Kavramsal temelini klasik oyun teorilerinden (oyunun kültürel ve toplumsal işlevleri) alarak, sektörü modern aracılık platformlarının ekonomisi ve iki-taraflı pazar dinamikleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Taşınabilir cihazlara (mobil) dünya genelinde erişimin yaygınlaşmasıyla büyük ivme kazanan bu pazarın küresel eğilimleri, bölgesel kullanıcı profilleri, harcama dinamikleri ve içerik tüketim alışkanlıkları kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Analizin merkezinde, büyük teknoloji platformlarının uyguladığı ücretlendirme, içerik dağıtım stratejileri ve münhasırlık politikaları bulunmaktadır. Bu stratejilere ek olarak, iki ana küresel güç arasındaki ticari gerilimlerin, özellikle kritik yüksek teknoloji bileşenlerinin (yarı iletkenler) tedarik zinciri üzerindeki aksama etkileri jeopolitik risk unsurları olarak ele alınmıştır. Ayrıca, büyük bir bölgesel ekonomik birliğin (kıtasal birlik) yürürlüğe koyduğu yeni dijital pazar düzenlemelerinin (yasal çerçevelerin), platformların gelir paylaşım oranlarını ve geliştirici kârlılığını nasıl yeniden yapılandığı araştırılmıştır. Yüksek potansiyele sahip yerel bir pazarın analizi bölümünde, ülkenin genç nüfus yapısı ve mobil odaklı tüketimin ağırlığı ile yerel girişimlerin uluslararası alanda ulaştığı yüksek değerli şirket (unicorn) statüsü gibi somut başarılar vurgulanmıştır. Bu potansiyeli güçlendirmek amacıyla; yerel ödeme sistemlerinin entegrasyonu yoluyla finansal verimliliğin artırılması ve ileri üretim süreçleri yerine kısa-orta vadede tasarım, test ve paketleme gibi niş sanayi alanlarında kümelenme oluşturulması dâhil olmak üzere somut politika ve yönetim önerileri sunulmaktadır. Çalışma, sektörel politika ve yönetim kararlarına katkıda bulunmak amacıyla, akademik literatüre güncel ve bütüncül bir analiz sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Oyun Pazarı, İki-Taraflı Pazar, Jeopolitik Riskler, Yarı İletkenler, Türkiye Oyun Ekosistemi, Platform Ekonomisi.

* Doktora Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, E-posta: omer.gok1@ogr.dpu.edu.tr, Orcid:0000-0003-1135-7470

** Prof. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, E-posta: seyfettin.unal@dpu.edu.tr, Orcid:0000-0002-6248-4317

Bu makaleye atf için: Gök, Ömer ve Ünal, Seyfettin. (2025). Dijital Oyun Ekosisteminde Yapısal Dönüşüm: İki Taraflı Pazar Dinamikleri, Jeopolitik Riskler ve Türkiye Ekseninde Analiz, SDE Akademi Dergisi 6(1), 41-58

STRUCTURAL TRANSFORMATION IN THE DIGITAL GAME ECOSYSTEM: TWO SIDED MARKET DYNAMICS, GEOPOLITICAL RISKS AND ANALYSIS FOCUSED ON TÜRKİYE

Ömer GÖK* - Seyfettin ÜNAL**

Abstract

This study provides an in-depth analysis of the structural transformation occurring within the rapidly growing global electronic entertainment sector. Drawing on the conceptual foundations of classical game theories (addressing the cultural and social functions of play), the study evaluates the sector within the framework of modern intermediary platform economics and two-sided market dynamics. Global trends, regional user profiles, spending dynamics, and content consumption habits of this market, which has gained significant momentum with the proliferation of access to portable devices (mobile) worldwide, are comprehensively analyzed. At the core of the analysis lie the pricing, content distribution strategies, and exclusivity policies implemented by major technology platforms. In addition to these strategies, the disruptive effects of trade tensions between two major global powers on the supply chain of critical high-tech components (semiconductors) are examined as factors contributing to geopolitical risk. Furthermore, the study investigates how new digital market regulations (legal frameworks) enacted by a large regional economic union (a continental bloc) are restructuring platform revenue sharing rates and developer profitability. The section focusing on the analysis of a high-potential local market highlights concrete achievements, such as the country's young demographic structure, the dominance of mobile-focused consumption, and the attainment of high-value company (unicorn) status by local ventures on the international stage. To reinforce this potential, concrete policy and management recommendations are presented. These include increasing financial efficiency through the integration of local payment systems and establishing clustering in niche industrial areas like design, testing, and packaging (instead of focusing solely on advanced production processes) over the short-to-medium term. The study aims to contribute a current and holistic analysis to the academic literature to inform sectoral policy and management decisions.

Keywords: Digital Gaming Market, Two-Sided Market, Geopolitical Risks, Semiconductors, Turkish Gaming Ecosystem, Platform Economy.

Giriş

Dijital oyun sektörü, yalnızca eğlenceye yönelik bir alan olmaktan çıkarak günümüzde hem ekonomik hem de kültürel boyutları olan çok katmanlı bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm, teknolojik altyapıların gelişmesi, mobil cihazların yaygınlaşması, genç nüfusun oyunlara olan ilgisinin artması ve küresel yatırım trendlerinin dijital oyunlara yönelmesiyle doğrudan ilişkilidir. Oyunlar artık bireysel boş zaman etkinliklerinden öte, toplumsal etkileşimi şekillendiren, kültürel anlatılar sunan ve büyük hacimli ekonomik değerler üreten araçlar haline gelmiştir. Bu çalışma, dijital oyun sektörünü hem kavramsal hem de yapısal boyutlarıyla inceleyerek sosyal bilimler literatürüne katkıda bulunmayı, güncel veriler ışığında sektörün mevcut durumunu görünür kılmayı ve bu alandaki farkındalığı artırmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede dijital oyun kavramı kültürel ve kuramsal bağlamda ele alınmakta; küresel dijital erişim düzeyleri, oyuncu profilleri, pazar büyüklükleri ve Türkiye'deki sektörel gelişmeler bir bütün halinde analiz edilmektedir. Kavramların kuramsal temeli (Huizinga,2015:18) ile (Caillois,2001:8) tarafından ortaya konulan oyun kuramlarına dayanmaktadır. Ayrıca dijital oyunların dijitalleşmeyle birlikte kazandığı yeni yapısal biçimler ve ekonomik modeller, (Akbulut,2009:38–39) tarafından ele alınan oyun kültürü perspektifinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, dijital oyunların yalnızca kültürel bir ürün değil, aynı zamanda küresel ölçekte önemli bir ekonomik pazar unsuru olduğu vurgulanmaktadır. Bu temel doğrultusunda çalışmanın ilerleyen bölümlerinde dijital dünya göstergeleri ve oyuncu profilleri incelenecek, küresel pazar yapısı ile Türkiye'ye özgü sektör dinamikleri karşılaştırmalı bir bakış açısıyla sunulacaktır. Böylece hem küresel eğilimler hem de Türkiye'nin bu sektördeki konumu anlaşılır bir çerçevede değerlendirilecektir.

1. Yöntem ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada dijital oyun sektörünün kültürel, ekonomik ve yapısal özellikleri nitel araştırma yöntemleriyle incelenmiştir. Temel olarak nitel literatür taraması ve belgesel analiz teknikleri bir arada kullanılmıştır. Nitel

literatür taraması, dijital oyun kavramının tarihsel, kültürel ve ekonomik arka planını anlamlandırmak için tercih edilmiş; bu doğrultuda kavramsal çerçeve, alan yazındaki kuramsal çalışmalar ve sektörel raporlarla yapılandırılmıştır. Belgesel analiz yöntemi, yazılı belgelerin içerik ve bağlam temelinde değerlendirilmesine dayanır. Bu yöntemin uygulanmasında (Bowen, 2009:29), belgesel analizi “belgelerin araştırma sorularına yanıt verecek biçimde sistematik olarak incelenmesi” olarak tanımlar. Bu bağlamda çalışmada kullanılan medya haberleri, ulusal ve uluslararası sektör raporları, kamuya açık veriler ve piyasa analizleri, tematik eksenler doğrultusunda sınıflandırılmış ve içerik odaklı şekilde çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında birincil saha verisi toplanmamıştır. Tüm değerlendirmeler, ikincil veriler aracılığıyla yapılmıştır. Bu durum, çalışmanın bazı sınırlılıklarını da beraberinde getirmektedir. Öncelikle kullanılan kaynakların metodolojik tercihleri ve yayınlandıkları dönem, bulguların güncelliğini ve karşılaştırılabilirliğini doğrudan etkileyebilir. Örneğin bazı raporlarda “oyuncu” kavramı, yalnızca aktif oyuncuları içerirken; bazıları potansiyel veya kayıtlı kullanıcıları da bu tanıma dâhil etmektedir. Benzer biçimde gelir kalemlerinin sınıflandırılması, platformlara göre farklılık göstermektedir (Newzoo, 2022: 6–10; GIT, 2021: 4–7). Bölgesel verilerdeki bir diğer sınırlılık ise altyapı farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Özellikle internet erişimi, cihaz sahipliği ve ekran süresi gibi göstergeler, oyun pazarına katılımı doğrudan etkiler. Ancak bu göstergelerin her zaman doğrudan oyuncu davranışlarıyla örtüşmediği durumlar olabilir. Örneğin Clement (2021), bazı bölgelerde mobil cihazlar üzerinden internete erişim yaygın olsa da oyun içi harcama davranışlarının bu seviyeye paralel olmadığını belirtmektedir. Bu nedenle erişim ile etkileşim ya da harcama arasında doğrudan ilişki kurmak yanıltıcı olabilir. Türkiye özelinde kullanılan kaynakların büyük çoğunluğu medya içerikleri, şirket açıklamaları ve sektörel raporlardan oluşmaktadır. Bu veriler zaman içinde değişebilir; özellikle şirket değerlemeleri, yatırım turları ve birleşme–satın alma haberleri sürecin ilerleyen aşamalarında farklılaşabilmektedir. Örneğin Dream Games’in unicorn statüsüne ulaşması birçok kaynakta duyurulmuş olmakla birlikte, şirketin nihai değerlendirme rakamları farklı zamanlarda güncellenmiştir (NTV, 2021; Gençoğlu, 2022).

2. Çalışmada Kullanılan Veriler

Bu çalışmada kullanılan veriler, üç temel kategoride sınıflandırılmıştır:

2.1. Dijital Erişim ve Kullanım Göstergeleri:

Bu başlık altında internet penetrasyonu, mobil cihaz sahipliği, ekran süresi ve kullanıcıların çevrimiçi davranışları gibi göstergeler yer almaktadır. Söz konusu veriler, uluslararası dijital veri sağlayıcıları tarafından yayımlanan raporlardan alınmıştır. Özellikle Hootsuite ve Datareportal platformlarının 2022 yılına ait dijital erişim raporları, bölgesel internet kullanımı, mobil öncelikli trafik oranları ve günlük ortalama internet kullanımı süreleri gibi önemli metrikler sunmaktadır (Hootsuite, 2022:11–14; Kemp,2022: 5–9).

2.2. Oyun Pazarı Ölçeği ve Oyuncu Profilleri:

Bu kategori, küresel oyun pazarının büyüklüğü, gelir kaynakları, platform kırılımları (mobil, PC, konsol) ve oyuncu demografileri üzerine odaklanır. Newzoo'nun yayımladığı “Global Games Market Report” gibi güncel piyasa analizleri bu bağlamda temel kaynak olarak değerlendirilmiştir. 2022 yılı itibarıyla küresel dijital oyun gelirleri 200 milyar doları aşarken, mobil oyunlar bu toplamın yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır (Newzoo, 2022:6–10). Ayrıca oyuncuların yaş gruplarına, oyun oynama sıklığına ve içerik tüketim alışkanlıklarına ilişkin istatistikler de bu kaynaklardan derlenmiştir (Weustink, 2021: 3–6).

2.3. Türkiye Pazarına İlişkin Raporlar ve Yatırım Haberleri:

Türkiye'deki dijital oyun sektörüne dair veriler ise, yerel sektör raporları ve medya haberleri temelinde toplanmıştır. Gaming in Turkey tarafından yayımlanan “2021 Türkiye Oyun Sektörü Raporu”, Türkiye'deki oyun stüdyolarının dağılımı, kullanıcı profilleri ve yatırım istatistikleri hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır (GIT, 2021:4–7). Ayrıca NTV ve bağımsız

gazeteciler tarafından yayımlanan güncel haberlerde, özellikle yerli oyun girişimlerinin uluslararası yatırım alımları ve unicorn statüsüne yükselmeleri gibi gelişmeler izlenmiştir (NTV, 2021; Gençoğlu, 2022). Her üç kategoriye ait veriler, hem küresel hem yerel düzeyde oyun sektörünün yapısını anlamlandırmak amacıyla karşılaştırmalı biçimde analiz edilmiştir. Farklı veri kaynaklarında karşılaşılan tanım farklılıkları (örneğin “aktif kullanıcı” ile “kayıtlı kullanıcı” ayrımı) dikkate alınarak, verilerin doğrudan karşılaştırılması yerine bağlamsal değerlendirmeye öncelik verilmiştir.

3. Çalışmanın Ana Evreni ve Örneklem

Bu araştırmanın ana evrenini, küresel dijital oyun pazarı oluşturmaktadır. Dijital oyun endüstrisi, dünya genelinde farklı coğrafyalarda birbirinden farklı yapılar ve eğilimler göstermekte; buna bağlı olarak pazar büyüklükleri, gelir kaynakları, oyuncu tercihleri ve yatırım eğilimleri bölgeden bölgeye değişmektedir. Bu nedenle çalışmada hem küresel ölçekteki genel görünüm hem de bölgesel örnekler dikkate alınmıştır. Araştırmanın örneklemini, hem küresel piyasa verilerini hem de bölgesel/kıtasal düzeyde ABD, Avrupa ve Asya pazarlarını kapsayacak biçimde belirlenmiştir. Bununla birlikte, çalışmanın özel odak noktalarından biri Türkiye dijital oyun pazarındaki dönüşümdür. Türkiye’ye dair veri toplama sürecinde, özellikle yerli oyun stüdyolarının sayısındaki artış, mobil oyunların ağırlık kazanması ve yatırım girişimlerinin çeşitlenmesi dikkate alınmıştır (GIT, 2021:4–7; Gençoğlu, 2022; NTV, 2021). Zaman aralığı açısından ise çalışmada esas alınan veriler, büyük oranda 2020 sonrası döneme aittir. Pandemi sonrası dijitalleşmenin hız kazanması, mobil cihaz penetrasyonunun artması ve ev içi dijital etkileşimlerin yoğunlaşması nedeniyle bu dönem oyun sektöründe yapısal bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir (Newzoo,2022:6–10; Kemp, 2022:5–9). Ancak bazı eğilimleri daha geniş perspektifte değerlendirebilmek amacıyla, 2015–2020 yılları arasına ait kaynaklara da gerektiğinde başvurulmuştur (Lee, 2012: 83–107; Akbulut, 200:38–39). Seçilen örneklem, yalnızca rakamsal veri değil; aynı zamanda sektörel stratejiler, kullanıcı davranışları ve platform politikalarını içeren

nitel unsurlar bakımından da çeşitlendirilmiştir. Böylece hem istatistiksel hem analitik bir yaklaşımla dijital oyun ekosisteminin çok katmanlı yapısı çözümlenmeye çalışılmıştır.

4. Kavramsal Çerçeve

4.1 Oyun ve Dijital Oyun Kavramı

Oyun, tarihsel ve kültürel bağlamda insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Huizinga'ya göre oyun, toplumsal yapının temel taşlarından biridir ve kültürün gelişiminde kurucu bir rol oynar. Ona göre oyun, gönüllülüğe dayalı, kurallı, sınırlı bir zaman ve mekânda gerçekleşen ve katılımcıları çevresel gerçeklikten uzaklaştıran bir etkinliktir (Huizinga, 2015:18). Bu kuramsal yaklaşım, oyunların yalnızca eğlence aracı olmadığını; aynı zamanda toplumsal değerleri, normları ve davranış biçimlerini yeniden üreten bir yapı olduğunu ortaya koyar. Caillois (2001) ise oyunları dört temel tipe ayırarak (agon, alea, mimicry, ilinx) daha detaylı bir sınıflandırma sunar. Bu tipoloji, oyunların içerdiği rekabet, şans, taklit ve coşku unsurlarını analiz ederek, farklı oyun biçimlerinin toplumsal rollerini anlamamıza imkân tanır (Caillois, 2001:8). Dijital oyun kavramı ise bu geleneksel oyun tanımlarının, dijital platformlara ve yazılım ortamlarına taşınmasıyla ortaya çıkmıştır. Dijital oyun, elektronik ortamda çalışan, kullanıcı etkileşimine dayalı ve çoğunlukla eğlence amacı taşıyan bir yazılım ürünüdür. Bu oyunlar, donanım cihazları (mobil, konsol, PC) üzerinden erişilen interaktif içeriklerdir ve tekil ya da çok oyunculu olabilir. Bu bağlamda, dijital oyunlar yalnızca bireysel tüketim ürünü değil, aynı zamanda kültürel anlatıların, küresel teknolojik eğilimlerin ve ekonomik modellerin kesişiminde yer alan bir endüstri biçiminde değerlendirilmelidir (Akbulut, 2009:8–39; Lee, 2012:83–107).

4.2. Küresel Erişim Göstergeleri ve Oyuncu Profilleri

Dijital oyun talebinin son yıllarda artmasında en büyük etkenlerden biri, internet ve mobil cihazlara küresel düzeyde erişimin yaygınlaşmasıdır.

2022 yılı itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 5 milyar kişi internet kullanıcısı konumundadır ve bu kullanıcıların büyük bölümü günlük ortalama 6–8 saatlik çevrimiçi zaman geçirmektedir (Hootsuite,2022:11–14; Kemp, 2022:5–9). Bu dijital erişimin önemli bir kısmı mobil cihazlar üzerinden gerçekleşmektedir. Mobil cihazların web trafiğindeki payı birçok bölgede %50’nin üzerindedir. Bu durum, oyun içeriklerine erişimi kolaylaştırmakta ve oyunların indirilmesi, güncellenmesi ya da izlenmesi gibi döngülerin hızla yayılmasına neden olmaktadır (Clement,2021:3–5). Ayrıca 5G teknolojisinin yaygınlaşması, veri aktarım hızlarını artırarak çevrimiçi oyun deneyimini daha da geliştirmektedir. Galov (2022), mobil internet hızındaki artışın özellikle rekabetçi oyun türlerinde kullanıcı memnuniyetini ve etkileşim süresini artırdığını belirtmektedir. Bu bağlamda, dijital erişimin yaygınlaşması sadece teknik bir altyapı meselesi değil; aynı zamanda dijital oyun pazarının büyüklüğü, içerik çeşitliliği ve tüketim davranışları açısından belirleyici bir etkidir. Bu nedenle küresel dijital erişim göstergeleri, sonraki bölümlerde ele alınacak olan oyun pazarının gelir yapısı, oyuncu profilleri ve bölgesel farklılıklarının anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir.

Z ve Y kuşakları, dijital oyunlara yalnızca oyuncu olarak değil; aynı zamanda izleyici, yorumlayıcı ve içerik üretici kimlikleriyle de katılım göstermektedir. Bu çok yönlü etkileşim biçimi, geleneksel tüketici tanımını aşan bir kullanıcı davranışı doğurmaktadır. Özellikle Twitch ve YouTube gibi platformlar üzerinden gerçekleştirilen canlı yayınlar ve oyun içi içerik paylaşımları, genç kuşak oyuncuların sektördeki rolünü daha aktif ve üretken bir pozisyona taşımıştır (Taylor,2018:44). Bu durum, sadece oyun oynama pratiğini değil, aynı zamanda oyunların kültürel ve ekonomik dolaşımını da yeniden şekillendirmektedir. Oyuncuların izleyici davranışıyla eş zamanlı içerik üretmeleri, hem platform algoritmalarını hem de geliştirici firmaların pazarlama stratejilerini doğrudan etkilemektedir. Ayrıca bu çift yönlü katılım, oyunların sosyal medya görünürlüğünü artırmakta; dolaylı olarak pazar büyüklüğünü ve kullanıcı etkileşimini çeşitlendirmektedir (Newzoo,2022:6–10). Kuşaklar arası farklılıklar, oyunlara ayrılan zaman, oyun içi harcama düzeyi ve tercih edilen platformlar bakımından belir-

ginleşmektedir. Genç kullanıcılar mobil platformlara daha yoğun yönelirken, ileri yaş gruplarında oyun oynama sıklığı ve etkileşim seviyesi daha düşüktür (Hootsuite,2022:11–14). Bu yapısal farklılıklar, bölgesel pazar dinamiklerinde segmentasyon stratejilerini belirleyen temel unsurlardan biridir.

5. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, kavramsal çerçeve üzerine inşa edilen ampirik ve betimleyici bulgular; küresel erişim göstergeleri, oyuncu profilleri, pazarın genel durumu, bölgesel yapılanma ve Türkiye pazarına özgü dinamikler doğrultusunda sunulmaktadır.

5.1. Küresel Erişim Göstergeleri

Dijital oyun talebindeki artışın en önemli belirleyicilerinden biri, internet ve mobil cihazlara küresel erişimin yaygınlaşmasıdır. 2022 yılı itibarıyla dünya genelinde milyarlarca kullanıcı internet erişimine sahiptir ve bu kullanıcıların önemli bir bölümü günlük ortalama birkaç saatini çevrimiçi ortamda geçirmektedir. Web trafiğinin hatırı sayılır bir kısmı mobil cihazlar üzerinden gerçekleşmekte, bu durum oyun içeriklerine erişimi kolaylaştırmakta ve oyunların indirilmesi, güncellenmesi ile izlenmesi gibi döngüleri hızlandırmaktadır.

5G teknolojisinin yaygınlaşmasıyla veri aktarım hızları artmakta; bu da özellikle rekabetçi ve çevrimiçi çok oyunculu oyun türlerinde kullanıcı deneyimini iyileştirmektedir. Böylece dijital erişim, yalnızca teknik bir altyapı meselesi olmaktan çıkıp, pazar büyüklüğü, içerik çeşitliliği ve tüketim davranışlarını şekillendiren kritik bir unsur hâline gelmektedir.

5.2. Oyuncu Profilleri

Z ve Y kuşakları dijital oyunlara yalnızca “oyuncu” kimliğiyle değil; aynı zamanda izleyici, yorumlayıcı ve içerik üretici rollerle katılmaktadır.

Twitch ve YouTube gibi platformlar üzerinden gerçekleştirilen canlı yayınlar ve oyun içerikli videolar, genç kuşak oyuncuların sektördeki konumunu pasif tüketici rolünün ötesine taşımaktadır. Bu çok yönlü katılım biçimi, oyunların kültürel dolaşımını ve ekonomik değerini doğrudan etkilemektedir.

Oyun oynama süreleri, oyun içi harcama düzeyleri ve tercih edilen platformlar, yaş grupları arasında farklılık göstermektedir. Genç kullanıcılar mobil oyunlara daha yoğun yönelirken, ileri yaş gruplarında oyun oynama sıklığının ve etkileşim düzeyinin görece düşük olduğu görülmektedir. Bu yapısal farklılıklar, küresel şirketlerin pazar segmentasyonu ve pazarlama stratejilerini belirleyen önemli girdilerden biridir.

5.3. Dijital Pazarın Durumu ve Dünya Pazarının Genel Görünümü

Küresel oyun pazarı, pandeminin hızlandırdığı dijital dönüşüm sayesinde güçlü bir büyüme eğilimi yakalamış ve normalleşme sürecine rağmen bu ivmesini büyük ölçüde korumuştur. 2022 yılı itibarıyla sektörün toplam gelirinin 200 milyar doların üzerine çıktığı tahmin edilmekte, bu tutarın yaklaşık yarısını mobil oyun segmenti oluşturmaktadır. Bu durum, mobil cihazların oyun ekosistemindeki merkezi rolünü açık biçimde ortaya koymaktadır.

Toplam gelir açısından ABD ve Çin ön plana çıkarken, oyun indirme sayıları ve kullanıcı yoğunluğu bakımından Asya-Pasifik ülkeleri dikkat çekmektedir. Hindistan, Endonezya ve Vietnam gibi gelişmekte olan dijital pazarlarda mobil oyun temelli büyüme özellikle belirgindir. Gelişmiş pazarlarda ise büyüme; yeni sürümlerin piyasaya çıkışı, mevsimsel kampanyalar ve oyun içi satın alma stratejilerine bağlı olarak daha dengeli bir görünüm sergilemektedir.

5.4. Bölgesel Yapılar: Asya ve Avrupa Örnekleri

Asya oyun pazarı, kullanıcı sayısının büyüklüğünün ötesinde, içerik üretimi, platform çeşitliliği ve teknolojik altyapı açısından da güçlü bir

dinamizm sergilemektedir. Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerde yüksek cihaz penetrasyonu ve güçlü yerli oyun firmaları sayesinde konsol ve mobil platformlar arasında yoğun bir geçişkenlik oluşmuştur. Bu pazarlarda çoklu platform stratejileri yaygındır ve oyuncular birden fazla cihaz üzerinden oyun tüketmektedir.

Hindistan örneğinde dijital ödeme sistemleri, oyun içi harcamaları kolaylaştıran temel unsurlardan biridir. Mikro ödeme altyapıları, küçük tutarlı harcamaların düşük işlem maliyetiyle yapılmasına imkân tanıyarak genç kullanıcıların oyun içi satın almalara yönelimini artırmaktadır.

Avrupa oyun pazarında ise tüketici hakları ve rekabet hukukuna yönelik düzenlemeler, platform davranışlarını daha sıkı biçimde sınırlandırmaktadır. Dijital pazarları düzenlemeye yönelik yasal çerçeveler, oyun mağazalarının komisyon oranları ve mağaza dışı ödeme seçeneklerine ilişkin önemli değişiklikler getirmekte; bu da geliştiricilerin net gelirlerini, fiyatlama esnekliklerini ve platformlar arası geçiş stratejilerini doğrudan etkilemektedir. İki-taraflı pazar teorisi, bu düzenlemelerin yalnızca fiyatları değil; aynı zamanda içerik çeşitliliği, kullanıcı etkileşimi ve geliştirici girişini de etkileyen çok katmanlı sonuçlar ürettiğini göstermektedir.

5.5. Türkiye Pazarına Özgü Gelişmeler

Türkiye, genç ve dijitalleşmeye açık nüfus yapısıyla dijital oyun sektöründe dikkat çekici bir gelişim süreci yaşamaktadır. Mobil cihaz kullanımının yaygınlığı, internet erişiminin artması ve oyun kültürünün giderek yaygınlaşması, sektörde hem kullanıcı hem de yatırımcı tarafında büyümeyi destekleyen başlıca faktörlerdir. Ülke genelinde dijital oyunlara erişim büyük ölçüde mobil platformlar üzerinden gerçekleşmektedir. Akıllı telefon penetrasyonu ve mobil veri kullanımı, Türkiye’de oyun pazarının dinamiklerini belirleyen kritik göstergeler arasındadır.

Yerli oyun stüdyoları arasında Dream Games, Peak Games ve Masomo gibi firmalar, küresel pazarlarda önemli başarılar elde etmiş; bu şirketlerin “unicorn” statüsüne ulaşmaları sektör açısından sembolik bir dönüm

noktası olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu başarılar, Türkiye'nin dijital oyun ihracat potansiyelini ve yaratıcı insan kaynağının rekabet gücünü görünür kılmaktadır.

Yatırım tarafında da 2020 sonrası dönemde kayda değer bir hareketlilik yaşanmıştır. Türkiye merkezli oyun girişimleri, uluslararası yatırım fonlarının ilgisini çekmiş; risk sermayesi ve özel sermaye fonları aracılığıyla sektöre önemli bir sermaye girişi gerçekleşmiştir. Bu süreç, sektörü bir girişimcilik alanı olarak cazip hâle getirmekte ve nitelikli istihdam yaratma potansiyelini artırmaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye oyun sektörünün kurumsallaşma düzeyi, AR-GE yatırımları, nitelikli iş gücüne erişim ve uzun vadeli stratejik planlama açısından çeşitli yapısal zorluklarla karşı karşıya olduğu da görülmektedir. Kamu politikalarının ve teşvik mekanizmalarının süreklilik arz edecek biçimde tasarlanması, yerli stüdyoların küresel rekabet gücünü artırmada belirleyici olacaktır.

Sonuç

Bu çalışma, dijital oyun ekosistemini yalnızca kültürel bir üretim alanı olarak değil; erişim göstergeleri, demografik yapı ve dağıtım/ödeme mekanizmalarının etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir ekonomik pazar olarak ele almıştır. Küresel erişim ve mobil kullanımın yaygınlığı, sürekli talebi destekleyen temel altyapısal zemini oluştururken, genç kuşakların yoğun ve sürekli katılımı pazarın görünürlüğünü ve gelir potansiyelini önemli ölçüde artırmaktadır.

Analizler, özellikle platform ekonomisi ve iki-taraflı pazar dinamiklerinin, geliştirici kârlılığını ve içerik çeşitliliğini belirleyen ana mekanizmalar olduğunu göstermektedir. Büyük bölgesel birliklerin dijital pazar düzenlemeleri, uygulama mağazası komisyon oranları ve mağaza dışı ödeme seçenekleri üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmakta; yerli geliştiricilerin brüt gelirleri ile net gelirleri arasındaki marjı yeniden tanımlamaktadır. Bu gelişmeler, Türkiye gibi yükselen pazarlarda faaliyet gösteren stüdyoların

fiyatlandırma stratejilerini, ölçeklenebilirlik kapasitelerini ve uzun vadeli yatırım kararlarını doğrudan etkilemektedir.

Bu çerçevede, çalışmanın bulgularına dayalı olarak yönetsel ve kamusal düzeyde şu politika önerileri öne çıkmaktadır:

- Pazar planlarının, dijital erişim, demografik yapı ve ödeme altyapısı ekseninde bütüncül bir yaklaşımla tasarlanması,
- Ürün geliştirme ile satış ve kampanya takvimlerinin, genç ve mobil odaklı kullanıcı profiliyle uyumlu biçimde kurgulanması,
- Yerel ödeme sistemleri entegrasyonu yoluyla dönüşüm oranlarının ve tahsilat performansının güçlendirilmesi, bu yapılırken hem ekonomik hem bireysel dijital güvenliğin gözetilmesi,
- Politika yapıcılar açısından, tüketicinin korunması, veri yönetimi ve ödeme düzenlemelerinde öngörülebilirliğin artırılması,
- Dış pazarlara açılan yerli firmalar için komisyon, iade ve veri işleme kurallarının şeffaflaştırılması ve bu alanlarda teknik-danışmanlık desteği sağlanması,
- Çocuklar ve gençler başta olmak üzere kırılgan grupların dijital güvenliği konusunda, erişim serbestisi ile koruyucu düzenlemeler arasında dengeli bir çerçeve oluşturulması.

Dijital sanayi boyutunda ise kısa ve orta vadede en ileri üretim teknolojilerine yönelmek yerine; tasarım, doğrulama, test-paketleme ve gömülü sistemler etrafında kümelenmenin, coğrafi yakınlığın sağladığı avantajlarla birlikte daha gerçekçi ve uygulanabilir bir yol haritası sunduğu değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, hem daha ekonomik hem de daha hızlı sonuç üreten bir sanayi stratejisi olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin genç ve dinamik oyun ekosistemi; doğru konumlanmış sektörel stratejiler, istikrarlı düzenleyici çerçeve ve hedefli yatırımlarla birlikte, küresel dijital oyun pazarında hem üretici hem de ihracatçı ülke konumunu güçlendirme potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

Akbulut H. (2009). Dijital oyunlar ve kültürel etkileşim. İstanbul: Alfa Yayınları.

Apple Developer.(2025). Payment and subscription policies in the EU. <https://developer.apple.com/support/dma/> (Erişim tarihi: 10 Mayıs 2025)

Bowen G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.

Caillois R. (2001). *Man, play and games* (M. Barash, Trans.). Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

Clement,J.(2021). Share of mobile traffic worldwide. Statista. <https://www.statista.com/statistics/277125/share-of-website-traffic-coming-from-mobile-devices/> (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2025)

Corts K. S. & Lederman, M. (2009). Software exclusivity and the scope of indirect network effects in the U.S. home video game market. *International Journal of Industrial Organization*, 27(2), 121–136.

ECB – European Central Bank. (2024). Digital payments and consumer preferences in Europe. Frankfurt: ECB Publications. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2025)

Federal Reserve Bank of Kansas City. (2024). UPI and the future of instant payments in emerging economies. Kansas City: FRB. <https://www.kansascityfed.org/publications> (Erişim tarihi: 6 Nisan 2025)

Gençoğlu A. (2022). Türk oyun şirketleri uluslararası arenada. *Webrazzi*. <https://webrazzi.com/2022/08/20/turk-oyun-sektoru-raporu/> (Erişim tarihi: 25 Mart 2025)

GIT – Gaming in Turkey. (2021). Türkiye oyun sektörü raporu 2021. İstanbul: Gaming in Turkey Yayınları. <https://gaminginturkey.com/oyun-sektoru-raporu-2021/> (Erişim tarihi: 12 Mart 2025)

Google Play Help. (2025). Understanding service fees and develo-

per policies. <https://support.google.com/googleplay/android-developer/answer/112622> (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2025)

Gretz R. T. (2010). Hardware quality vs. network size in the home video game industry. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 76(2), 168–183.

Huizinga J. (2015). *Homo Ludens: Oyunun toplumsal işlevi üzerine bir deneme* (M. A. Kılıçbay Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser 1938)

Kenneth Research. (2022). Global gaming industry market report. <https://www.kennethresearch.com/report-details/global-gaming-market> (Erişim tarihi: 18 Nisan 2025)

Kemp S. (2022). Digital 2022: Global overview report. DataReportal. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report> (Erişim tarihi: 15 Nisan 2025)

Kristianto J. (2021). Game monetization strategies and post-COVID market recovery. App Annie Insights. <https://www.appannie.com/en/insights/market-data/2021/> (Erişim tarihi: 10 Mart 2025)

Lee R. S. (2012). Home video games: Game platforms and publishing strategies. In M. Peitz & J. Waldfogel (Eds.), *The Oxford Handbook of the Digital Economy* (s. 83–107). Oxford: Oxford University Press.

Lee R. S. (2013). Vertical integration and exclusivity in platform and content markets. *American Economic Review*, 103(7), 2960–3000.

Newzoo. (2022). Global games market report 2022. Amsterdam: Newzoo Insights. <https://newzoo.com/insights/articles/global-games-market-2022> (Erişim tarihi: 12 Nisan 2025)

NTV. (2021). Dream Games unicorn oldu. <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/dream-games-unicorn-oldu> (Erişim tarihi: 20 Mart 2025)

Reuters. (2023). Intel to invest in German chip facilities. <https://www.reuters.com/technology/intel-invests-germany-2023/> (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2025)

Rochet J. C. & Tirole J. (2003). Platform competition in two-sided markets. *Journal of the European Economic Association*, 1(4), 990–1029.

Rysman, M. (2009). The economics of two-sided markets. *Journal of Economic Perspectives*, 23(3), 125–143.

Statista. (Clement, J.) (2021). Mobile gaming revenue worldwide. <https://www.statista.com/statistics/1126825/mobile-gaming-revenue-worldwide/> (Erişim tarihi: 16 Mart 2025)

Taylor T. L. (2018). *Watch me play: Twitch and the rise of game live streaming*. Princeton: Princeton University Press.

University of Washington. (2024). *Digital games and learning environments*. Seattle: University of Washington Press.

Weustink M. (2021). Next generation gamers: Trends and insights. Newzoo. <https://newzoo.com/insights/articles/gen-z-gaming-trends> (Erişim tarihi: 22 Nisan 2025)

Zhu F & Iansiti M. (2012). Entry into platform-based markets. *Strategic Management Journal*, 33(1), 88–106.

Extended Summary

An exploration of the electronic entertainment sector initiates this study, focusing on the profound structural transformation that has elevated it from a niche cultural interest into a pivotal economic force. The paper establishes its theoretical grounding by drawing upon classical theories of play, recognizing its deep-seated cultural and societal significance before transitioning to rigorous economic analysis. The primary analytical lens applied is platform economics combined with two-sided market theory, essential for dissecting how major technological intermediary entities orchestrate interactions, determine pricing structures, and manage exclusivity between content developers and the vast global base of consumers.

The research employs a robust qualitative methodology, integrating established academic literature with systematic documentary analysis of comprehensive global industry reports and market data. The study deliberately focuses on the period following 2020, representing a crucial inflection point defined by intensified digitalization and the ubiquitous adoption of portable devices (mobile) worldwide. This systematic approach facilitates a detailed examination of global market dynamics, including the demographics of players, their spending propensity, and the rapid evolution of content consumption habits across diverse regions. The research emphatically confirms the immense scale of the sector, which has surged to hundreds of billions of dollars, sustained primarily by pervasive mobile access and high engagement from younger cohorts. Critically, the analysis identifies two major, interrelated external forces exerting structural pressure on the market. The ecosystem is significantly vulnerable to geopolitical risk stemming from trade tensions between two dominant global economies. This friction generates profound uncertainty regarding the stable supply of critical high-tech components—namely semiconductors and chips—a threat that impacts the entire hardware and software supply chain, affecting investment and consumer access.

The global regulatory environment is simultaneously undergoing a fundamental restructuring. This is evidenced by the implementation of

major new digital market regulations enacted by a powerful regional economic union. These legal frameworks are specifically designed to curb market dominance and reshape the terms of trade on intermediary platforms. By potentially altering commission rates and enabling external payment methods, these regulations are actively restructuring platform revenue sharing models, which has a direct and sizable impact on developer net income, pricing power, and competitive access across key consumer regions. A significant section of the study is dedicated to a focused analysis of a high-potential local market, distinguishing itself through several structural advantages. The consistent demand is underpinned by a large, young, and digitally engaged population that overwhelmingly favors mobile consumption. This environment has cultivated globally competitive ventures, demonstrated by local studios achieving the coveted high-value company (unicorn) status, reinforcing the region's stature as a significant digital content exporter. To translate this inherent potential into sustained industrial strength and bolster resilience against global volatility, the paper concludes with concrete, multi-level recommendations. Managerial strategies must prioritize enhancing financial efficiency through the integration of local payment systems to streamline micro-transactions and improve collection performance. From a public policy perspective, the study advocates for a strategic focus on industrial clustering in high-value, niche areas—such as design, verification, testing, and packaging—as a more practical and capital-efficient intermediate strategy than immediate entry into advanced semiconductor manufacturing. Finally, the public sector must ensure increased regulatory transparency and stability regarding data governance and compliance with major foreign market rules, thereby improving the overall investment climate and reducing uncertainty for local entrepreneurs. This comprehensive strategy aims to solidify the market's long-term viability and global role.

ULUSLARARASI FİNANSAL MERKEZ OLMA SÜRECİNDE KÜRESEL SERMAYE BOYUTUYLA VERGİSEL DEĞİŞİMLERİNİN UYGULANABİLİRLİĞİ: ASTANA DEĞERLENDİRMESİ

Emel SARAÇ*

Öz

Ekonomik kalkınma ve küresel ticarete katılım açısından hayati önem taşıyan yabancı yatırımcıların çekmek, geliştirmekte olan ülkeler açısından vazgeçilmez hale gelmiştir. Yabancı yatırımcılar; iş yaratma, vergi gelirleri sağlama ve teknoloji transferleri gibi önemli faydalar sunmaktadır. Bunlar düşük işgücü maliyeti, ham maddeye erişim, yeni pazara girme ve yabancı yatırımcı için verilen vergi teşvikleri şeklinde imkanlar sağlamasıyla cazip konumdadır. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Kazakistan, o tarihten bu yana ekonomik özerkliğini sağlama yolunda çaba harcadığından küresel sermaye için elverişli ve çekici bir hale gelmiştir. Aralık 2015'te kurulan Astana Finans Merkezi (AIFC), Kazakistan'ı küresel finans merkezi olarak konumlandırmayı amaçlamaktadır. Merkezin, yatırımcılara uluslararası standartlarda güvenilir bir hukuk sistemi sunmak amacıyla İngiliz Ortak Hukuku prensiplerine dayalı bağımsız bir mahkeme ve tahkim yapısına sahip olması, bölgedeki diğer finans merkezlerinden ayrışmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte, Kazakistan'ın "Kuşak ve Yol" girişimi üzerindeki stratejik konumu, AIFC'yi sadece yerel değil, aynı zamanda bölgesel bir finans merkezi olma yolunda destekleyen kritik bir faktör olarak öne çıkarmaktadır.

Çalışmamızda, özellikle Astana Finans Merkezi'nin kurulmasıyla birlikte getirilen vergi teşvikleri bağlamında, 2015-2024 yılları arasında gerçekleşen yabancı sermaye girişlerinin analizine odaklanılmıştır. Analiz sürecinde, sağlanan kurumlar vergisi muafiyetleri ve katma değer vergisi istisnalarının, doğrudan yabancı yatırımların sektörel dağılımı üzerindeki etkisi karşılaştırmalı verilerle incelenmiştir. Araştırma bulguları, Astana Uluslararası Finans Merkezi'nin giderek artan sayıda yabancı yatırımcıyı çekerek ülkenin ekonomik kalkınmasında hayati bir rol oynadığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, finans merkezinin sağladığı teşviklerin yalnızca enerji sektörüyle sınırlı kalmayıp, finansal teknolojiler ve yeşil enerji gibi katma değeri yüksek alanlara da sermaye akışını hızlandırdığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, geliştirmekte olan ekonomilerin yapısal reformlar ve hedefli teşvik politikaları aracılığıyla küresel sermaye pastasından aldıkları payı nasıl artırabileceklerine dair önemli bir model sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finans Merkezi, Sermaye, Kazakistan, Vergi, Vergi Teşvikleri, Astana

* Doktor, Ostim Teknik Üniversitesi, E-posta: emel.sarac@ostimteknik.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6274-5986

Bu makaleye atf için: Saraç, Emel. (2025). Uluslararası Finansal Merkez Olma Sürecinde Küresel Sermaye Boyutuyla Vergisel Değişimlerinin Uygulanabilirliği: Astana Değerlendirmesi, SDE Akademi Dergisi 6(1), 59-87

THE APPLICABILITY OF TAX CHANGES FROM THE PERSPECTIVE OF GLOBAL CAPITAL IN THE PROCESS OF BECOMING AN INTERNATIONAL FINANCIAL CENTER: AN ASSESSMENT OF ASTANA

Emel SARAÇ*

Abstract

Attracting foreign direct investment (FDI), which is of crucial importance for economic development and integration into global trade, has become indispensable for developing countries. Foreign investors provide significant benefits such as employment generation, tax revenue provision, and technology transfer. Developing nations position themselves as attractive destinations by offering opportunities such as low labor costs, access to raw materials, market entry potential, and specific tax incentives for foreign investors. Since gaining independence following the dissolution of the Soviet Union in 1991, Kazakhstan has become a favorable and attractive hub for global capital due to its continuous efforts to establish economic autonomy.

Established in December 2015, the Astana International Financial Centre (AIFC) aims to position Kazakhstan as a global financial hub. The Centre distinguishes itself from other regional financial hubs by possessing an independent court and arbitration structure based on English Common Law principles, designed to offer investors a reliable legal system aligned with international standards. Furthermore, Kazakhstan's strategic location within the "Belt and Road Initiative" emerges as a critical factor supporting the AIFC's trajectory toward becoming not merely a domestic, but a regional financial powerhouse.

This study focuses on analyzing foreign capital inflows between 2015 and 2024, specifically within the context of tax incentives introduced following the establishment of the AIFC. In the analysis process, the impact of corporate income tax exemptions and value-added tax (VAT) exceptions on the sectoral distribution of FDI is examined using comparative data. The research findings demonstrate that the AIFC plays a vital role in the country's economic development by attracting an increasing number of foreign investors. The results reveal that the incentives provided by the financial centre have accelerated capital flows not only into the energy sector but also into high-value-added fields such as financial technologies (FinTech) and green energy. Consequently, this study presents a significant model regarding how developing economies can increase their share of global capital through structural reforms and targeted incentive policies.

Keywords: Financial Center, Capital, Kazakhstan, Tax, Tax Incentives. Astana

Giriş

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ekonomik kalkınmalarıyla ölçülmektedir. Ancak küresel arenada üstünlük sağlamak için makroekonomiden çok bölgesel ve kentsel ekonomilere odaklanılması gerekmektedir. Rekabet gücünü artırarak ülkelerin başarı karnelerinin gelişmesi bu başarı ile şekillenmektedir. İktisadi kalkınma, ülkelerin ekonomik büyümesinin yanı sıra sosyal, politik ve kültürel şekilde birçok alanda gelişmesini ifade etmektedir (Şaşmaz ve Yayla, 2018:250). İşletmeler üretim arz boyutuyla maliyetleri düşürüp verimliliği artırırken talep boyutuyla da pazar ekonomisini güçlendirmektedir. Bu durum global olarak ülkeler arasında anlaşmalar yapılarak farklı boyutlarda iş birliklerinin uygulanmasını sağlamaktadır. Ülke yönetimleri hem sosyal hem de ekonomik yönden küresel düzeyde kendilerini gelişmişlikten az gelişmişliğe doğru sınıflandırmaktadır. Planlama ve uygulama alanında yapılan bu sınıflandırma ülkelerin ortak bir düzeyde buluşmasıyla sağlanabilmektedir (Tübitak Bilim ve Toplum Başkanlığı Ekonomi Ansiklopedisi,).

Bugün ekonomik büyüme sürecinde iktisadın öncülerinin ifade ettiği dört temel unsur:

Serbest ticaret ortamı, Mülkiyet koruyucu hukuk, Para ve fiyatta istikrar, Sınırlı ve küçük devlettir. Dünya bankası ve IMF belirlenen bu unsurları taşıyan ülkelerin dünya ekonomisi ile kendi ekonomilerinin bütünleşmesini desteklemektedir (Kabaş, 2024:278). Yabancı sermaye yatırımcıları ülke ekonomisine gelişme açısından birçok önemli katkıda bulunmaktadır (Aydemir vd., 2012:74). Bunun sonucunda yabancı sermayeler dünya piyasasındaki farklı imkânlara sahip ülkelerindeki sınırlı yatırım kaynaklarıyla yetinmemektedir (Yıldırım ve Dertli, 2020:7). Gelişmekte olan ülkelere doğrudan yapılan yabancı yatırımlar sürekli artış trendindedir. Bu yabancı yatırımlar sayesinde gelen ek dış kaynakların en önemli avantajı üretim kapasitesinin artışıyla sağlanan katkıdır. Üretimin arttırılması yönünde hem getirilen sermaye hem de kazancın bir kısmının tekrar yatırım amaçlı kullanımı önemli kaynak olarak görülmektedir. Bu nedenler tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kaynakları ülkelerine çekme konusunda farklı yollar izlemektedir (Bal ve Göz, 2010:456).

Hane halkından ve işletmelerden tekrar ülke kalkınmasında kullanılmak üzere zorla tahsil edilen vergi önemli gelir kaynağıdır. Verginin bu özelliği ile sadece finansal araç olmasının ötesinde farklı paydaş kavramları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle ülkeler yabancı sermayenin teşviki konusunda vergisel düzenleme yoluna gitmektedir (Giray, 2021:278). Bu durum devletlerin gelirlerinden feragat ederek kamu gelirinde kayba neden olmaktadır (Öz 186). Ekonomik refahın büyümesi ya da küçülmesi yönünde verginin etkisi büyüktür. Devlet olağan dışı mücbir sebeplerle vergiyi artırma yoluna giderken vergi ödeyen unsurları da kayıt dışı işlemlere yönlendirebilmektedir (Dönmez vd., 2014:103). Vergi teşviklerinin uygulanabilmesi için öncelikle teşvik verilecek projelerin katma değerinin yüksek olması ve sürekliliği önemlidir. Bunun sonucunda yatırımlar artırılarak vergi gelirlerinde süreklilik sağlanmaktadır (Tekin, 2015:305).

Dünyada aktif olarak işlem yapan finansal kurumların her türlü finansal araçları kullanarak ortak işlem yaptığı alanlara Uluslararası Finans Merkezi denilmektedir (Elmas ve vd., 2013:18). Uluslararası finans merkezindeki küresel oyun kurucuların meydana getirdiği ilişki ağları ile oluşan finansal akış ve işlemlerin kapasite değeri finansal merkezinin gücünü temsil etmektedir (Cassis, 2006:243). Astana finansal merkezi finansal piyasaları verimli kullanmak, fon ve varlıkları etkili yönetmek ve ülke ekonomisine mali yönden katkı sağlayarak Kazakistan'ın hem bölgesel hem de küresel görünürlüğünü artırmaktır. Böylelikle Kazakistan uzun vadede hedeflediği kalkınma planını gerçekleştireceği yüksek teknoloji ve alt yapıya bağlı kurumsal değişimi elde edecektir (AIFC, 2016).

1. Uluslararası Finans Merkezi

Uluslararası finansal merkezi küresel alanda finansal hizmet sunulması, sermaye akışlarının yönlendirilmesi ve beraberinde değiştirilmesi açısından uygun ortam sağlayan bölgedir. Bu merkezler, bankacılıkta, sermaye piyasalarında, sigortacılıkta ve fintech ile diğer finansal çerçevedeki hizmet sektörlerinde faaliyetler sağlamaktadır (Alexander vd., 2020: 375; Bayanbaye-

va, 2046). Çoğunlukla uluslararası finansal standartlardaki düzenlemelerin ve hukuk sistemlerinin uyum sağlaması gerekmektedir. Örnek olarak yatırımcı politikaları açısından etki gösteren hukuki mekanizmaya sahiptir. Uluslararası finans merkezi genel olarak düşük vergi ya da vergi muafiyeti sunarak uluslararası sermayeyi çekme gücüne sahip olmayı hedeflemektedir. Uluslararası finansal ticaret ile finans faaliyetlerinde kolay şekilde erişim sağlamaktadır (Hausman, 2020:722, Sjöo, ve Hellström, 2019:278).

2. Astana Finans Merkezi

Astana Finans Merkezi (AIFC- Astana International Financial Centre), Kazakistan'ın başkenti Astana'da yer alan bir finans merkezidir. 2018 yılında faaliyete geçen AIFC, Kazakistan'ın ekonomik gelişimini desteklemek, uluslararası yatırımları çekmek Orta Asya, Kafkasya, Avrasya Ekonomik Birliği, Orta Doğu, Batı Çin ve Moğolistan gibi bölgesel pazarlarda finansal hizmetler sunmak amacıyla kurulmuştur. Astana Finans Merkezi, katılımcı şirket ile çalışanlarına bir dizi finansal ve idari teşvik sunmaktadır: Finans Merkezi'nde gerçekleştirilen ticari faaliyetlerden elde edilen gelirlere 50 yıllık kurumlar vergisi istisnası (Ocak 2066'ya kadar) Finans Merkezi Uluslararası Borsası'nda işlem gören menkul kıymetler ile Finans Merkezi'nde faaliyet gösteren şirketlerin paylarının satışından elde edilen gelirlere ilişkin 50 yıllık gelir vergisi istisnası (Ocak 2066'ya kadar) Finans Merkezi'nde faaliyet gösteren şirketlerde çalışan yabancılar ve aile üyeleri için beş yıllık oturma izni ve çalışma izni muafiyeti 35 adet OECD üyesi ve Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya, Singapur, vb. ülke vatandaşları için Kazakistan'a 30 günlük vizesiz giriş . Finans merkezinde faaliyet gösteren şirketlerin işlemlerini Kazakistan Ulusal Para Kanunu'nda belirtilen yabancı para kısıtlamalarına bakılmaksızın seçtikleri herhangi bir para biriminde gerçekleştirebilme imkânı sağlamaktadır. Finans Merkezi'nin çalışma dilinin İngilizce olarak belirlenmesiyle kurumların Kazakça ve Rusça bildirim yapma zorunluluklarının ortadan kaldırılması sağlanmaktadır.

2.1. AIFC'nin Özellikleri ve Avantajları:

Uluslararası Hukuk Sistemi: AIFC, İngiliz Ortak Hukuk (Common Law) sistemine dayalı özel bir yargı sistemi sunmaktadır. Bu durum, yatırımcıların hukuki güvencesini artırmaktadır.

Vergi Teşvikleri: Yatırımcılar ve şirketler için kurumsal vergi, KDV ve gelir vergisi muafiyetleri gibi çeşitli vergi avantajları sağlamaktadır. **Bağımsız Mahkemeler ve Tahkim Merkezi:** Uluslararası standartlarda bağımsız mahkemeler ve bir tahkim merkezi bulundurmaktadır. **Gelişmiş Finansal Altyapı:** Menkul kıymetler borsası (AIX- Astana International Exchange), yatırımcılar için çeşitli finansal araçlar ve hizmetler sunmaktadır.

İslami Finans: İslami finansın geliştirilmesi ve teşvik edilmesi için özel bir odak noktası bulunmaktadır. **Dijital Finans ve FinTech:** AIFC, blockchain, dijital varlıklar ve diğer yenilikçi finansal teknolojilerde de liderlik etmeyi hedeflemektedir.

2.2. AIFC'nin Stratejik Amaçları:

Bölgesel bir finans merkezi olmak, Sürdürülebilir yatırımları teşvik etmek. İslami finans, yeşil finansman ve dijital finans gibi yenilikçi finansal çözümler geliştirmek, Uluslararası şirketler ve yatırımcılar için cazip bir iş ortamı sunmak. Astana Uluslararası Finans Merkezi (AIFC) 1 Ocak 2018'de faaliyete geçmiştir. AIFC'nin çeşitli finansal faaliyetler için cazip bir ortam yaratması öngörülmektedir. Bu hedefe ulaşmak için AIFC'nin önemli bir özelliği, piyasa katılımcıları arasındaki yasal ilişkileri düzenlemek için Ortak Hukuk'a dayalı bağımsız bir yasal rejim işletmesidir (Altynbassov, 2022:1458). Bu özellik, hukuk ve finans biliminin, yasal kurumun finansal gelişmede önemli olduğuna ve Ortak Hukuk sistemlerinin üstün yatırımcı koruması sağlayabilmesine olan inancıyla örtüşmektedir. Bu bağımsız rejimin temel yapıları arasında, yetkili düzenleyici olarak Astana Finansal Hizmetler Otoritesi'nin kurulması yer almaktadır. Ayrıca, faaliyetlerinde bağımsız ve Kazakistan Cumhuriyeti yargı sisteminden ayrı olan AIFC Mahkemesi kurulmuştur. AIFC Mahkemesi, AIFC içindeki

piyasa katılımcıları arasındaki herhangi bir anlaşmazlığı dinleme ve karara bağlama konusunda münhasır yargı yetkisine sahiptir. Ayrıca, Astana Uluslararası Tahkim Merkezi'nin alternatif bir anlaşmazlıkta çözüm sağlamak için AIFC Mahkemesi'nin rolünü tamamlaması beklenmektedir (Altynbassov, 2022:1650).

“Astana Uluslararası Borsası'nın ortakları Astana Finansal Hizmetler Kurumu, Şanghay Borsası, Nasdaq, Çin Bir Kuşak, Bir Yol Fonu ve Goldman Sachs'tir. Borsa ortaklığı yanında, Finans Merkezi, sermaye piyasası, varlık yönetimi, özel bankacılık, yeşil finans, İslami finans ve Fintek işlemlerini sağlayan en son teknoloji altyapılarını borsa bünyesinde kurmak için NASDAQ ve Şanghay Borsası ile iş birliği anlaşmaları imzalamıştır. Astana Uluslararası Borsası küresel bir oyuncu olmak için birtakım küresel iş birliklerine gitmiştir. Astana Uluslararası Finans Merkezi bu kapsamda Şanghay Borsası'yla bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre Şanghay Borsası, Bir Kuşak Bir Yol projesinin gayeleriyle de örtüşür şekilde, Astana'ya strateji ve teknoloji danışmanlığı, iş geliştirme ve ürün tasarımı desteğinde bulunacaktır. Bu kapsamda Astana Uluslararası Borsası'nın bir diğer stratejik ortağı Nasdaq'tır. Borsa, Nasdaq'ın son teknoloji işlem teknolojisini alarak yatırımcıların piyasalarda hızlı ve kolayca işlem yapabilmesini sağlamaya çalışmıştır. Borsa, kotasyon, işlemlere ilişkin düzenleme, menkul kıymet tescili, takas ve ödeme faaliyetlerinin tümünü yerine getirecek şekilde konumlandırılmıştır. Kazak şirketlerinin uluslararası sermayeye erişimini kolaylaştırmakla beraber borsa ülkenin en büyük şirketlerine yatırım yaparak Kazak yatırımcıların ülkenin kalkınmasından uzun vadede kolayca faydalanabilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Ekonomi yönetiminde borsada şeffaflık vurgusunun dikkatle yapılması ulusal şirketlerin özelleştirilmesi için uluslararası sermayenin borsaya çekilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır” (TSPB).

2.3. Küresel Sermaye Yabancı Yatırımcılar

Küresel sermaye ile yabancı sermaye dünya ekonomisindeki en temel dinamikler arasında yer almaktadır. Ülkelerin ekonomisi açısından büyü-

melerini destekleme açısından önemli bir role sahiptir (Ankrah ve Omar, 2015:391). Küresel sermaye, dünya çapında ekonomik büyümenin itici güçlerinden birisidir. Yabancı yatırımcılar bu sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Yabancı yatırımcılar, bir ülkenin sınırlarının ötesindeki sermaye, teknoloji ve bilgi birikimini ekonomiye entegre ederek, sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır.

2.4. Yabancı Yatırım Türleri

Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY): Yatırımcıların bir ülkede şirket kurması, var olan bir şirketi satın alması veya sermaye aktarımı yapmasıdır. Örnek: Fabrika, altyapı projeleri, teknoloji transferleri. Uzun vadeli ve sürdürülebilir büyüme hedefler. Portföy Yatırımları: Hisse senetleri, tahviller ve diğer finansal araçlar yoluyla yapılan yatırımlardır. Daha likittir ve genellikle kısa vadeli kazanç hedefler.

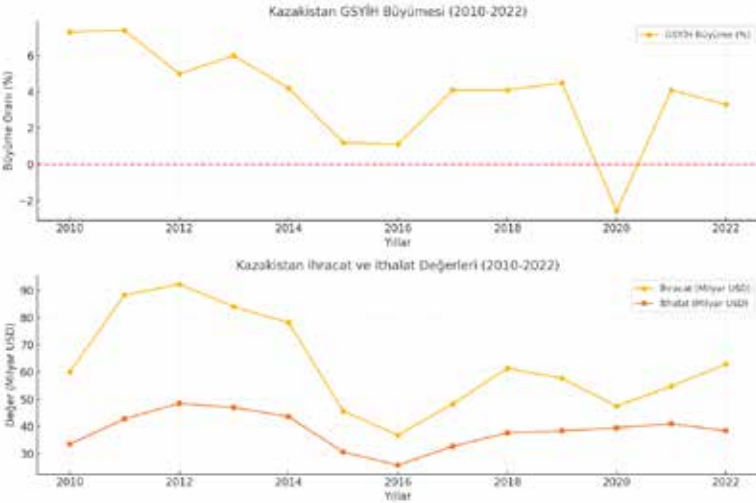
Yabancı Yatırımların Avantajları: Ekonomik Büyüme: Yabancı sermaye, bir ülkenin üretim kapasitesini artırabilir ve istihdam yaratabilir. Teknoloji ve Bilgi Transferi: Yabancı yatırımcılar genellikle gelişmiş teknoloji ve bilgi birikimi ile gelir. Uluslararası İş birliği: Yabancı yatırımlar, ülkeler arasında ticari ilişkileri güçlendirir. Döviz Gelirleri: Yabancı yatırımlar, ülkeye döviz akışı sağlayarak ekonomik istikrarı destekler.

Yabancı Yatırımların Riskleri Ekonomik Bağımlılık: Aşırı yabancı sermaye girişi, bir ülkenin ekonomik kararlarında bağımsızlığı sınırlandırabilir. Kâr Transferi: Yabancı şirketler elde ettikleri kârları kendi ülkelerine transfer edebilir. Sosyal ve Kültürel Etkiler: Yerel kültür ve iş yapış şekilleri üzerindeki yabancı etkiler, çatışmalara neden olabilir. Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri: Portföy yatırımları gibi kısa vadeli sermaye hareketleri, ekonomik dalgalanmalara neden olabilir. İş Dostu Ortam: Hukuki güvenceler, düşük vergi oranları, iş yapma kolaylığı.

Örneğin, Astana Finans Merkezi (AIFC), İngiliz hukuk sistemi ve vergi teşvikleriyle yatırımcılar için cazip bir model sunmaktadır. Altyapı ve Teknoloji: Gelişmiş ulaşım, iletişim altyapısı ve yenilikçi teknolojiler yatı-

rımcıların ilgisini çeker. Şeffaflık ve Hukuk Sistemi: Bağımsız bir yargı sistemi ve yatırımcı haklarının korunması önemlidir. İstikrarlı Ekonomik ve Siyasi Ortam: Siyasi istikrar ve öngörülebilir ekonomi politikaları, yatırımcılar için kritik faktörlerdir. Yerel ve Bölgesel Avantajlar: Coğrafi konum, doğal kaynaklar, iş gücü gibi faktörler ülkeyi öne çıkarır. Küresel Sermaye Hareketlerinde Öne Çıkan Sektörler Enerji: Petrol, doğalgaz, yenilenebilir enerji. Teknoloji: Start-up'lar, FinTech, yapay zekâ. Altyapı: Yol, liman, havalimanı projeleri. İslami Finans: Özellikle Orta Doğu ve Asya ülkelerinde yükselen bir trend. Yeşil Yatırımlar: Sürdürülebilir enerji ve çevre dostu projeler. Küresel sermaye ülkeler arasındaki yatırım, ticaret ya da finansal işlemler yoluyla mali kaynakların taşınmasından faydalanmaktadır. Düşük enflasyon sürecinde sabit döviz kuruyla ekonomik büyümedeki faktörler arasında yer alan sermaye girişlerini teşvik etmektedir. Girişimci pazarlarındaki hızla büyüme yabancı yatırımcılarını çekmektedir. Yasal güvenceler yönüyle vergi ile yatırım kolaylıklarının teşvik edilmesi kritik öneme sahiptir (Awasthy vd 2020: 54).

Şekil 1: Kazakistan'da Yıllık GSYİH Büyümesi 2010-2022

Kaynak: WDI <https://tr.tradingeconomics.com/kazakhstan/gdp-growth-annual> Erişim Tarihi 05/01/2025

Kazakistan'ın 2023 yılı GSYİH büyüme oranı 2022 yılına göre %1,9 artışla %5,10 olarak gerçekleşti.

Kazakistan'ın 2022 yılı GSYİH büyüme oranı, 2021 yılına göre %1,1 düşüşle %3,20 olarak gerçekleşti.

Kazakistan'ın 2021 yılı GSYİH büyüme oranı 2020 yılına göre %6,8 artışla %4,30 olarak gerçekleşti.

Kazakistan'ın 2020 yılı GSYİH büyüme oranı 2019 yılına göre %7 düşüşle % -2,50 oldu.

2020'nin ikinci yarısından itibaren Kazakistan ekonomisi kısmi bir toparlanma gösterse de reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) hala pandemi öncesi seviyelerinin altında seyretmektedir. Ülke ekonomisi, son yirmi yılın en sert düşüşünü yaşadıkdan sonra, 2020'nin üçüncü çeyreğinde büyüme kaydetmeye başlamış ve bu olumlu eğilim 2021'in ilk çeyreğinde de sürmüştür. 2008 küresel mali krizi sırasında %1,2 oranında daralan Kazakistan ekonomisi, 2020 yılında %2,5'lik bir GSYH düşüşü yaşamıştır (Dünya Bankası, 2022). İşletmelerin faaliyetlerini durdurması ve birçok sektördeki olumsuz gidişat dikkate alındığında, COVID-19 pandemisinin 2020 yılında Kazakistan Cumhuriyeti ekonomisi üzerinde belirgin ve olumsuz bir etkisi olduğu açıktır. (İva, 2022)

Şekil 2: Kazakistan'da Doğrudan Yabancı Yatırım Stoku ve Akışları, 1992/2022

Kaynak: WDI <https://isib.org.tr/wp-content/uploads/2024/09/kazakistan-ulke-raporu.pdf?utm> Erişim Tarihi 05/01/2025

Şekil 3: Doğrudan Yabancı Yatırım İstatistikleri Tahmin

Yıllar	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
Ülke dışından gelen doğrudan yatırım (milyon \$)	5067	5303	5034	5232	4099	5023	4812
Ülke dışından gelen doğrudan yatırımın GSYİH ya oranı (%)	2,25	2,08	1,80	1,80	1,60	1,50	1,40
Ülke dışından gelen doğrudan yatırım stoku (milyon \$)	169317	174621	179655	184887	189886	194909	199721
Ülke dışına giden doğrudan yatırım (milyon \$)	3 009	-2993	-2656	-1590	-1988	-2035	-2888
Ülke dışına yapılan doğrudan yatırım stoku (milyon \$)	31 806	34800	37456	39046	41034	43069	45957

Kaynak: Ticaret Bakanlığı https://ticaret.gov.tr/data/5ee21c4a13b876e308cc15c5/Kazakistan_2024.pdf Erişim Tarihi: 04/01/2025

Kazakistan, Orta Asya'ya yapılan toplam doğrudan yabancı yatırımların %80'inden fazlasını kendisine çekmeyi başarmıştır. Bu doğrudan yabancı yatırımındaki artışın temelinde, özellikle Kaşagan sahası olmak üzere hidrokarbon kaynaklarındaki gelişmeler yatmaktadır. 2023 yılında Kazakistan yaklaşık 5,3 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı yatırım almıştır. Aynı yıl itibarıyla ülkedeki toplam yabancı sermaye stoku ise yaklaşık 175 milyar dolara ulaşmıştır. Küresel sermaye ile yabancı yatırımların gerek küresel gerekse ev sahibi ülkeler açısından oldukça önemli fırsatlar oluşturmakta fakat bu risklerin sürdürülebilir politikaların iyileştirilmesinde, oluşan sermaye birikimlerinde uzun süreli olumlu etkileri maksimize etmeyi sağlamaktadır (İssabekov, Baurzhan, 2022:86).

Kazakistan'ın Güçlü Yönleri: Zengin doğal kaynaklara sahip olması. Tahıl ve hayvancılık üretimindeki yüksek potansiyeli sayesinde önemli bir tarım ülkesi olması. Kazakistan ekonomisi birden fazla doğal kaynaktan yararlanmaktadır. Kazakistan'ın başlıca doğal kaynakları arasında petrol, doğal gaz, kömür, demir cevheri, manganez, krom cevheri, nikel, kobalt, bakır, kurşun, çinko, boksit ve uranyum bulunmaktadır. Kazakistan dünyanın en büyük uranyum üreticisidir. Hayvancılık ve tahıl içeren geniş bir tarım sektörüne sahiptir. Kazakistan ekonomisinin en önemli 3 sektörü arasında büyüklük sırasıyla tarım, hizmet sektörü ve sanayi bulunmaktadır. Kazakistan'ın başlıca ihracat ürünleri arasında altın, pamuk, yün, hazır giyim, et, civa, uranyum, elektrik, makine ve ayakkabı yer almaktadır. (Özer, 2024:19) Orta Asya ve Avrasya'nın merkezinde stratejik bir konuma sahip olması. Uluslararası taşımacılık koridorlarının Kazakistan üzerinden geçmesi.

Kazakistan'daki Fırsatlar: Önemli bir transit güzergâh üzerinde bulunması. Türk taahhüt sektörünün Kazakistan ile olan ekonomik ilişkilerinde öncü bir rol üstlenmesi. Kazakistan'da bilişim sektöründe önemli fırsatların bulunması. Ülkede argo-endüstriyel üreticilere, makine ve ekipman imalatçılarına ve metal/maden sektöründe faaliyet gösterecek girişimlere ihtiyaç duyulması.

Kazakistan'ın Zayıf Yönleri: Rusya ve Çin gibi komşu ülkelere olan bağımlılık. (Toplam dış ticaret hacminin neredeyse %60'ı.) Düşük nüfus, pazarın görece dar kapsamı (daha az müşteri/alıcı, işgücüne sınırlı erişim vs.) Hazar Denizi haricinde büyük ekonomilerle ticaretini geliştirecek deniz/okyanus bağlantısının bulunmaması. Yoğun bürokratik yapılanma

Kazakistan dezavantajları: Kazakistan'ın Rusya ve Çin gibi güç odaklarına yakın olması Rusya-Ukrayna Savaşı. Rusya'nın Kazakistan'ın ana gelir kaynağı olan petrol ihracatını engelleme gücü.

2.5. Kazakistan'da Vergi Teşvikleri

Genel olarak, Kazakistan Vergi Kanunu, vergi mükelleflerinin ödenen yabancı gelir vergilerini, bu tür vergilerin ödendiğini doğrulayan belgeler mevcut olduğu takdirde, Kazakistan'da ödenecek gelir vergilerine karşı mahsup etmelerine izin vermektedir. Ancak, belirli durumlarda (örneğin, ayrıcalıklı vergilendirmeye sahip ülkelerde ödenen vergiler için) vergi kredisi verilmeyebilir. Yatırım teşvikleri, belirli kriterlere uyan ve yatırım teşviklerinin uygulanabileceği nesnelere (örneğin belirli sabit varlıklar) sahip olan belirli Kazakistan tüzel kişilikleri için geçerlidir. Genel olarak, yatırım teşvikleri şirketlerin, CIT amaçları için, yatırım nesnelerinin maliyetini ve bunların yeniden inşası ve modernizasyonu ile ilişkili maliyeti, bir defada veya kullanımlarının ilk üç yılı içinde tamamen düşmelerine olanak tanımaktadır (AIFC.2022). Girişimcilik Kanunu'na göre, teşvikler hükümet ile şirketler arasında, hükümet tarafından belirlenen ekonominin öncelikli sektörlerine odaklanan bir yatırım sözleşmesi kapsamında verilmektedir. Nitelikli bir yatırım projesine: Gümrük vergilerinden muafiyet ve ithalat KDV muafiyetleri, bazı sınırlamalarla ve devlet aynı hibelerle verilir. Öncelikli yatırım projeleri, yukarıda belirtilen avantajların yanı sıra Vergi teşvikleri ve Yatırım sübvansiyonları alır. Yatırım tercihleri biçimindeki özel yatırım projelerine Gümrük vergilerinden muafiyet ve Vergi teşvikleri verilmektedir (AIFC 2022). Vergi Kanunu'ndaki değişiklikler, belirli mükellef kategorileri için vergi ödeme son tarihlerini değiştirmeye izin veren ve ayrıca mükellefin belirli kriterlerini karşılaması koşuluyla vergi ödemeleri-

ni %100 oranında azaltmalarına veya vergiyi taksitler halinde ödemelerine olanak tanıyan bir ‘yatırım vergisi kredisi’ getirmektedir. Yatırım vergisi kredisi üç yıla kadar bir süre için sağlanabilmektedir (AIFC 2022.)

2.6. Ulusal Teşvikler ve Avantajlar

Gelir Vergisi Muafiyeti

Yatırımcılar, yeni kurulan üretim tesisleri ve altyapı projeleri için gelir vergisinden belirli bir süre boyunca muaf tutulabilir. Süre: Genellikle 10 yıla kadar. Sermaye Vergisi Muafiyeti

Yatırımcıların ekipman, makine ve diğer sermaye malları için ödedikleri vergilerde muafiyet sağlanır. Eğitim ve Araştırma Teşvikleri. İnovasyon ve Teknoloji Odaklı Yatırımlar: Eğitim programları veya AR-GE çalışmaları yapan şirketler için KDV ve kurumlar vergisi indirimleri sağlanır. Özel Ekonomik Bölgelerde (SEB) Sağlanan İlaveler: SEB’ler de 20 yıllık emlak vergisi muafiyeti. Ücretsiz altyapı desteği: Elektrik, su, doğalgaz bağlantıları devlet tarafından sağlanır. İşçi çalıştırma kolaylığı: Sosyal güvenlik vergilerinde indirimler. Başlıca SEB Alanları ve Sektörleri Astana SEB: Yenilikçi teknoloji, IT, FinTech. Almatı SEB: Ulaştırma, lojistik, turizm. Pavlodar SEB: Petrokimya ve ağır sanayi. Atırâu SEB: Petrol ve doğal gaz işleme. Enerji ve Doğal Kaynaklar Sektörü Teşvikleri Kazakistan’ın enerji ve madencilik sektörü, yabancı yatırımcılar için en çekici alanlardan biridir. Bu sektörlerdeki teşvikler:

Enerji Yatırımlarında Vergi İndirimi: Yenilenebilir enerji projelerinde %100 vergi muafiyeti.

Geleneksel enerji üretim projelerinde ise 10 yıl boyunca vergi avantajı. Maden Çıkarma Lisanslarında İndirim: Maden ve doğal gaz çıkarmada düşük lisans ücretleri. İlk 5 yıl boyunca kârlılık üzerinden alınan ek vergilerden muafiyet. Yeşil Yatırımlar (Green Finance)

Kazakistan, sürdürülebilirlik projelerine öncelik vermektedir. Yeşil Finans Teşvikleri kapsamında: Kurumlar Vergisi Muafiyeti: Yeşil enerji ve

çevre dostu teknolojilere yatırım yapan şirketler için. Proje Kredisi Desteği: Yenilenebilir enerji projelerine özel düşük faizli krediler. Karbon Ticareti: Karbon emisyonunu azaltan projelere yönelik karbon kredisi mekanizmaları. İslami Finansman ve Helal Sektör Teşvikleri İslami finansman modelleriyle yapılan yatırımlar, faizsiz kredi ve özel vergi indirimleri ile desteklenmektedir. Helal üretim yapan şirketler için KDV ve ithalat vergilerinde avantajlar. Tarım ve Gıda Sektörü Teşvikleri

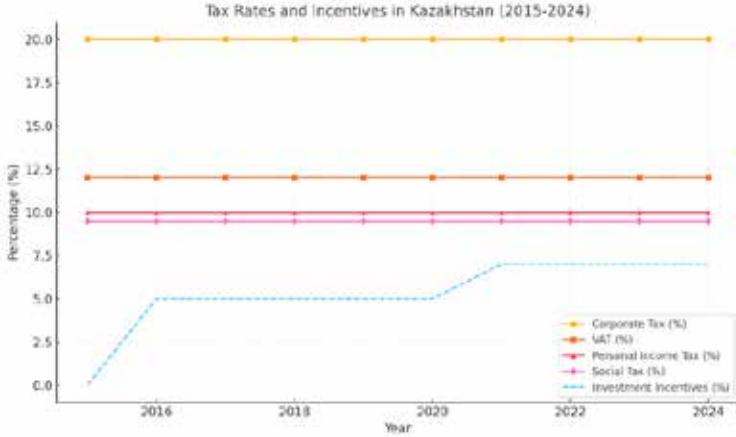
Kazakistan, tarım ve gıda sektörünü geliştirmek için yabancı yatırımcılara özel teşvikler sunmaktadır: Arazi Vergisi Muafiyeti: Tarımsal arazilerde ilk 10 yıl boyunca arazi vergisinden muafiyet. KDV İndirimi: Tarımsal makine ve ekipman ithalatında KDV %0. Hibe ve Destek Programları: Tarımsal altyapı projelerine devlet hibeleri. İthalat ve İhracat Teşvikleri Gümrük Vergisi Muafiyeti: İthal edilen sermaye malları için. KDV İadesi: İhraç edilen ürünlerin yerli üretim girdilerinde ödenen KDV iadesi. İstihdam ve Eğitim Destekleri Yabancı yatırımcılar için nitelikli işgücünü desteklemek amacıyla: Yabancı İşçi Kotalarında Esneklik: Büyük yatırım projelerinde yabancı işçi kotası artırılabilir. Eğitim ve Yeniden Eğitim Teşvikleri: Devlet tarafından finanse edilen eğitim programları. Kazakistan'ın Yatırımcılar İçin Öncelikli Sektörleri: Enerji ve madencilik, tarım ve gıda işleme, lojistik ve ulaştırma, yeşil enerji, islami finans ve bankacılık, imalat sanayi

2.7. 2015 ile 2024 Arasında Yabancı Yatırımcılar ve Vergi Teşvikleri:

Kazakistan, 2015 ile 2024 yılları arasındaki yabancı yatırımcılar oldukça hedef edinip önemli adımlar atmayı tercih etmişlerdir. Bu bölgedeki doğrudan yabancı yatırımcıların, enerji, tarım, altyapı, madencilik beraberinde finans sektörlerinde yoğunlaşma olmaktadır. 2015 ile 2023 yılları arasındaki, Kazakistan'ın vermiş olduğu doğrudan yabancı yatırımlar oran olarak 300 milyar ABD doları şeklinde kaydı alınmıştır. 2021 yılından itibaren ise pandeminin ardından toparlanmadaki süreçte yatırımlarda oldukça önemli derecede artış olmuştur. Hollanda, ABD, İsviçre, Çin ve Rusya, bu süreçteki dönemde Kazakistan'da en fazla yatırım yapan ülkeler

arasında yer almıştır (Demir ve Kaleli, 2008). Kazakistan'daki vergi teşvikleri ve oranları 2015-2024 arası dönemde bazı değişiklikler göstermiştir. Genelde, yatırım teşvikleri ve vergi rejimleri yatırımcılara kolaylık sağlamak amacıyla şekillenmiştir. Astana Finans Merkezi, bünyesindeki şirketlere ve çalışanlarına çeşitli finansal ve idari avantajlar sağlamaktadır: Merkezde yürütülen ticari faaliyetlerden elde edilen kazançlar, Ocak 2066'ya kadar 50 yıl süreyle kurumlar vergisinden muaftır. Finans Merkezi Uluslararası Borsası'nda işlem gören menkul kıymetlerin ve Merkezde faaliyet gösteren şirketlerin hisselerinin satışından elde edilen gelirler de Ocak 2066'ya kadar 50 yıl boyunca gelir vergisinden istisnadır. Finans Merkezi'nde çalışan yabancı uyruklular ve aileleri için beş yıllık oturma ve çalışma izni muafiyeti tanınmaktadır. Ayrıca, 35 OECD üyesi ülke vatandaşları ile Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya, Singapur gibi ülke vatandaşlarına Kazakistan'a 30 gün süreyle vizesiz giriş imkânı sunulmaktadır. Merkezde faaliyet gösteren şirketler, Kazakistan Ulusal Para Kanunu'ndaki yabancı para birimi kısıtlamalarına tabi olmaksızın, istedikleri herhangi bir para birimiyle işlem yapabilme serbestliğine sahiptir. Finans Merkezi'nin resmi dilinin İngilizce olması sayesinde, kurumların Kazakça ve Rusça bildirim yapma zorunluluğu kaldırılmıştır. Kurumlar Vergisi: Bu oran 2015'ten itibaren genellikle %20 seviyesinde sabit kalmıştır. Katma Değer Vergisi (KDV): %12 olarak belirlenmiş ve bu oran da son yıllarda değişmemiştir. Kişisel Gelir Vergisi: %10 düzeyinde seyretmiştir. Sosyal Vergi: %9,5 oranında uygulanmıştır. Yatırımcılar İçin Teşvikler: Özel ekonomik bölgelerde şirketler genellikle kurumlar vergisi ve arazi vergisinden muaf tutulmuştur. Bunun yanında, altyapı yatırımlarına yönelik destekler ve ithalat vergisi muafiyetleri sunulmuştur. 2024 yılı itibarıyla, özellikle serbest meslek sahipleri, tarım sektörü ve küçük işletmelere yönelik yeni düzenlemeler getirilmeye başlanmıştır. Bu reformlar, vergi yüklerini hafifletmek ve küçük işletmeleri desteklemek için uygulamaya konmuştur (AIFC 2022).

Şekil 4: Kazakistan 2015-2024 yılları arasındaki ana vergi oranları ve yatırım teşvikleri

Kaynak: <https://www.inform.kz/en/president-nazarbayev-unveils-100-concrete-steps-to-implement-five-institutional-reforms-a2782614> Erişim Tarihi: 04/01/2025

Grafik, Kazakistan'daki 2015-2024 yılları arasındaki ana vergi oranlarını ve yatırım teşviklerini göstermektedir:

Kurumlar Vergisi (%20): Sabit bir oran olarak kalmıştır.

KDV (%12): Değişmeden uygulanmıştır.

Kişisel Gelir Vergisi (%10): Sürekli sabit oranla uygulanmıştır.

Sosyal Vergi (%9,5): Değişim olmamıştır.

Yatırım Teşvikleri: Yaklaşık olarak 2016'dan itibaren artış göstermiş, özellikle son yıllarda teşvik oranları belirgin bir şekilde yükselmiştir. Bu veriler, vergi teşvikleri ve oranlarının zaman içindeki istikrarını ve yatırımcıları çekme amaçlı teşvik artışlarını yansıtmaktadır.

Örnek Bir Yatırım Senaryosu ve Vergi Avantajları

Bir yabancı yatırımcı Kazakistan'ın *Atırau Özel Ekonomik Bölgesi*'nde bir petrol işleme tesisi kurmak isterse:

Yatırım: Uluslararası Teknoloji Şirketi'nin AIFC'de Bölgesel Merkez Kurması

Yatırımcı: *TürkTech A.Ş.*

Yatırım Amacı: Orta Asya ve Kafkasya pazarlarına yönelik operasyonlarını yönetmek üzere AIFC’de bir bölgesel merkez kurmak. Bu merkezde yazılım geliştirme, satış, pazarlama ve müşteri destek birimleri yer alacak.

İlk Aşama Yatırım Tutarı: 5 Milyon ABD doları

Ofis kurulum ve tefrişatı: 500.000 doları

Teknolojik altyapı yatırımı: 1.500.000 doları

İlk yıl personel maaşları (50 yüksek nitelikli personel): 2.000.000 doları

Pazarlama ve iş geliştirme bütçesi: 1.000.000 doları

Beklenen Gelir (İlk 3 Yıl Ortalama): Yıllık 10 Milyon ABD doları

Beklenen Kar Marjı (İlk 3 Yıl Ortalama): %20

Potansiyel Teşvikler (AIFC Örneği Üzerinden):

AIFC’nin sunduğu özel ekonomik bölge statüsü ve vergi avantajları bu yatırım senaryosunu cazip kılabilir:

Kurumlar Vergisi Muafiyeti/İndirimi:

AIFC katılımcıları, belirli koşullar altında 50 yıla kadar kurumlar vergisinden muaf olabilirler. Bu, TürkTech A.Ş.’nin elde ettiği karlar üzerinden vergi ödemeyeceği anlamına gelir.

Eğer tam muafiyet söz konusu değilse, önemli ölçüde bir kurumlar vergisi indirimi uygulanabilir (örneğin, standart %20 yerine %0-%5 gibi düşük oranlar).

Yatırım Etkisi: Yıllık 2 Milyon USD kar elde eden TürkTech A.Ş., kurumlar vergisi muafiyeti sayesinde bu tutarın tamamını yeniden yatırıma veya kar dağıtımına ayırabilir. Standart %20 vergi oranı uygulansaydı, 400.000 USD vergi ödemesi gerekirdi.

Bireysel Gelir Vergisi Avantajları:

AIFC’de çalışan yabancı uzmanlar ve yöneticiler için bireysel gelir vergisinde muafiyet veya önemli indirimler söz konusu olabilir. Bu, TürkTech A.Ş.’nin yüksek nitelikli uluslararası personeli çekmesini kolaylaştırır. Se-

naryo Etkisi: Yüksek maaşlı uzmanların vergi yükünün azalması, şirketin personel maliyetlerini düşürebilir ve çalışan memnuniyetini artırabilir.

Katma Değer Vergisi (KDV) Muafiyeti:

AIFC içerisinde gerçekleştirilen belirli mal ve hizmet teslimleri KDV'den muaf olabilir. Bu, TurkTech A.Ş.'nin operasyonel maliyetlerini düşürebilir.

Senaryo Etkisi: Özellikle teknolojik altyapı alımları ve diğer iş hizmetlerinde KDV muafiyeti, şirketin başlangıç yatırım maliyetini azaltabilir.

Arazi ve Kira Desteği:

AIFC, yatırımcılara ofis veya operasyonel alan kurmaları için uygun koşullarda arazi tahsis veya kira destekleri sunabilir. Bu, TurkTech A.Ş.'nin sabit maliyetlerini düşürmesine yardımcı olur.

Senaryo Etkisi: Merkezi bir konumda, modern ofis alanlarına uygun fiyatlarla erişim, şirketin prestijini ve operasyonel verimliliğini artırabilir.

Finansal Destek ve Hibeler:

Belirli yatırım projeleri için doğrudan finansal destek veya hibeler sağlanabilir. Bu, özellikle Ar-Ge yoğun veya yüksek katma değerli yatırımlar için geçerli olabilir.

Senaryo Etkisi: TurkTech A.Ş.'nin yazılım geliştirme faaliyetleri için ek finansman veya hibe alması, inovasyon kapasitesini artırabilir.

Serbest Döviz Transferi ve Döviz Kontrollerinden Muafiyet:

AIFC'de faaliyet gösteren şirketler genellikle serbest döviz transferi yapma ve döviz kontrollerinden muaf olma avantajına sahiptir. Bu, uluslararası operasyonları kolaylaştırır.

Senaryo Etkisi: TurkTech A.Ş.'nin elde ettiği gelirleri kolayca transfer edebilmesi ve uluslararası ödemelerini sorunsuz gerçekleştirebilmesi, operasyonel esneklik sağlar.

Vergi Muafiyetleri: İlk 10 yıl boyunca kurumlar vergisinden muaf tutulur.

Arazi Teşvikleri: Arazi vergisi alınmaz ve tesisin altyapısı devlet tarafından finanse edilir.

İthalat Avantajları: Tesis için gerekli makineler gümrük vergisinden muaf.

Enerji Sübvansiyonları: Kullanılan elektrik ve doğalgaz maliyetinde indirim.

Sonuç

Finans merkezleri, ülkelerin yatırım yapılabilirliğini artırmak ve global sermayeden pay almak için önemli bir rol üstlenmektedir. Ekonomik kalkınmanın tüm dünyada olduğu gibi Kazakistan için de gelişmişlik seviyesi önemli bir göstergedir. Kalkınma için yerli ve yabancı yatırımcılara ihtiyaç vardır. Yatırımcıyı çekebilmek adına dünya ile bütünleşmiş çalışarak güvenli ülke olma yolunda atılan kritik adımlarla finans merkezleri olunabilmektedir. Bu merkezlerin başarılı olabilmesi için güçlü bir altyapı, yenilikçi hizmetler ve küresel standartlara uygun hukuki yapının sağlanması önemli değerlerdendir. Özellikle küreselleşmenin etkilerinin giderek arttığı günümüzde, finans merkezleri uluslararası ekonomi ve ticaretin vazgeçilmez unsurları haline gelmiştir. Astana, finans merkezi olma yolunda ilerlerken, Kazakistan ekonomisinin de sağlam temellere sahip olmasında büyük rol oynamaktadır.

Uluslararası finans merkezi olma yolunda ilerleyen Astana'nın küresel sermaye dinamikleriyle entegrasyonunda vergisel değişimlerin uygulanabilirliği karmaşık bir denklemi işaret etmektedir. Astana Uluslararası Finans Merkezi'nin (AIFC) sunduğu özel hukuki ve vergisel rejim, yabancı yatırımcılar için cazip bir ortam yaratma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle İngiliz hukuk sistemine dayalı yapısı ve bağımsız yargı mekanizması, uluslararası standartlara uyum ve güvenilirlik açısından önemli avantajlar sunmaktadır.

Ancak, küresel sermayenin ilgisini çekme ve sürdürülebilir bir finans merkezi olma hedefi, rekabetçi bir vergi politikasının ötesine geçmektedir.

Vergi avantajlarının yanı sıra, şeffaflık, düzenleyici uyum, nitelikli iş gücü ve güçlü bir altyapı gibi faktörler de kritik rol oynamaktadır. Astana'nın bu alanlardaki gelişimi, vergisel teşviklerin etkinliğini artıracak ve uzun vadeli başarısını destekleyecektir.

Sonuç olarak, Astana'nın uluslararası finans merkezi olma sürecinde vergisel değişimlerin uygulanabilirliği umut vadedicidir. AIFC'nin özel statüsü ve sunduğu avantajlar, küresel sermayeyi çekme potansiyelini artırmaktadır. Ancak bu potansiyelin gerçeğe dönüşmesi, vergi politikalarının diğer destekleyici faktörlerle birlikte stratejik bir yaklaşımla yönetilmesine bağlıdır. Astana'nın küresel finans piyasalarındaki konumunu güçlendirmesi için sürekli gelişim, uluslararası iş birliği ve yatırımcı güvenini artırıcı adımlar hayati önem taşımaktadır.

Astana Uluslararası Finans Merkezi (AIFC), Kazakistan'ın ekonomik kalkınmasını desteklemek ve küresel sermaye hareketlerinden daha fazla pay alabilmek için önemli bir adım olarak dikkat çekmektedir. 2015-2024 yılları arasında uygulanan vergi teşvikleri ve yabancı yatırımcılara yönelik sunulan özel avantajlar, Kazakistan'ı uluslararası finans dünyasında daha rekabetçi konuma taşımıştır. Araştırma sonuçları, AIFC'nin yabancı sermaye girişlerini artırarak ülke ekonomisine büyük katkı sağlarken yatırımcılar için de güvenilir ortam sunmaktadır.

Astana'nın uluslararası finans merkezi olma vizyonu, sadece vergisel düzenlemelerle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda bölgesel ve küresel ekonomik dinamiklerle de uyumlu bir şekilde ilerlemelidir. Orta Asya'nın stratejik konumunda yer alan Astana, bu avantajını kullanarak bölgedeki finansal akışları çekme ve bölgeye yönelik özel finansal ürün ve hizmetler geliştirme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı gibi bölgesel girişimlerle entegrasyon, Astana'nın küresel sermaye piyasalarındaki rolünü daha da güçlendirebilir.

Vergisel değişimlerin uygulanabilirliğinin başarısı, aynı zamanda yerel ekonomik yapıyla olan etkileşimine de bağlıdır. Yabancı yatırımcıları cezbederken, yerel işletmelerin rekabet gücünü olumsuz etkileyecek aşırı vergi avantajlarından kaçınılmalıdır. Dengeli bir yaklaşım hem uluslara-

rası sermayeyi çekmeyi hem de sürdürülebilir yerel ekonomik kalkınmayı desteklemeyi amaçlamalıdır. Ayrıca, finansal teknolojilerdeki (FinTech) hızlı gelişmeler, uluslararası finans merkezlerinin rekabetinde yeni bir boyut yaratmaktadır. Astana'nın bu alandaki yeniliklere ayak uydurması ve hatta öncülük etmesi, küresel sermayenin ilgisini çekmek ve sürdürülebilir büyüme sağlamak için kritik öneme sahiptir. FinTech şirketleri için cazip bir ekosistem oluşturmak, düzenleyici sandbox uygulamaları ve teknoloji odaklı yatırımları teşvik etmek, Astana'nın finans merkezi olarak konumunu güçlendirecektir.

Sonuç olarak, Astana'nın uluslararası finans merkezi olma yolculuğu, çok boyutlu ve dinamik bir süreçtir. Vergisel değişimler önemli bir araç olmakla birlikte, bölgesel iş birlikleri, yerel ekonomik denge, teknolojik adaptasyon ve uluslararası standartlara uyum gibi çeşitli faktörlerin eş güdümlü bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Astana'nın bu alanlardaki stratejik adımları, küresel sermayeden hak ettiği payı almasını ve bölgede lider bir finans merkezi olarak yükselmesini sağlayacaktır. Kazakistan'ın uluslararası finans merkezi olarak sürdürülebilir başarısı, sadece vergi teşvikleriyle değil, aynı zamanda hukuki altyapının güçlendirilmesi, şeffaflığın artırılması ve uluslararası standartlara uyum faktörlerine bağlıdır. AIFC'nin bu doğrultuda uzun vadeli stratejik bir vizyon benimsemesi, küresel finansal sistemde kalıcı bir yer edinmesine katkı sağlayacaktır. Astana'nın uluslararası finans merkezi olma süreci, diğer gelişmekte olan ülkeler için de örnek teşkil edebilecek modeli sunmaktadır. Küresel sermaye hareketlerini çekmek adına alınan önlemler, vergi teşviklerinin doğru uygulanması ve yatırımcı güveninin kazanılması modelin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu süreç, Kazakistan'ın ekonomik çeşitlilik yaratma ve küresel arenada daha güçlü bir pozisyon elde etme hedeflerine ulaşmada önemli rol oynamaktadır.

Kaynaklar

Alexander, Andrew vd. “University-Industry Collaboration: Using Meta-Rules to Overcome Barriers to Knowledge Transfer”. *Journal of Technology Transfer* 45 (2020), 371-392. <https://doi.org/10.1007/s10961-018-9685-1>.

Altynbassov, Berik vd. “Academic Tourism as an Emerging Tourism Industry in Kazakhstan”. *Journal of Environmental Management and Tourism* 13/6 (2022), 1646-1657.

Altynbassov, Berik vd. “The Establishment of International University Campuses as a Key Factor in the Development of Local Tourism in the Turkestan Region in Kazakhstan: Economic and Legal Aspects”. *Journal of Environmental Management and Tourism* 6/54 (2021), 1454-1464.

Ankrah, Samuel- Al-Tabbaa, Omer. “Universities–Industry Collaboration: A Systematic Review”. *Scandinavian Journal of Management* 31/3 (2015), 387-408.

Awasthy, Richa vd. “Üniversite-Sanayi İş Birliğini Geliştirmek İçin Bir Çerçeve”. *Sanayi-Üniversite İş Birliği Dergisi* 2/1 (2020), 49-62. <https://doi.org/10.1108/JIUC-09-2019-0016>.

Aydemir, Cem- Arslan, İbrahim- Uncu, Fatih. “Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya’daki ve Türkiye’deki Gelişimi”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (2012), 69-104.

Bal, Dilek Dilan Hazar- Göz, Derya. “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19/2 (2010), 450-467.

Bayanbayeva, Ainur vd. “The Transformational Role of Entrepreneurial Universities in Fostering Tourism Sector of Kazakhstan: Legal Documentary Analysis”. *Journal of Environmental Management and Tourism* 4/68 (2023), 2046-2055. DOI: 10.14505/jemt.v14.4(68).16.

Cassis, Youssef. *Capitals of Capital: A History of International Financial Centres, 1780–2005*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Çelik, Gülfettin. “Ekonomik Büyüme”. *TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Ekonomi Ansiklopedisi*. Erişim 30 Kasım 2024. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/ekonomik_buyume.

Dönmez, Recai- Kaya, Özge Mutlu. “Vergi Devleti Kavramı ve Tarihsel Temelleri”. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/4 (2014), 99-108.

Dünya Bankası. “Briefly About the Activities of the World Bank in Kazakhstan”. Erişim 10 Ocak 2026. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/9ee6e48c9028e24f7fc9d0bc48e2b935-0080012022/original/KA-ZAKHSTAN-Snapshot-SM2022-RU.pdf>.

Elmas, Burak- Türkan, Yavuz - Yakut, Erkan. “Uluslararası Finans Merkezi Olma Yolunda İstanbul”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5 (2013), 7-26.

Giray, Filiz. *Vergi Teşvik Sistemi ve Uygulamaları*. 4. Basım. Bursa: Dora Yayıncılık, 2021.

Gövdere, Bekir- Demir, M. - Kaleli, Hüseyin. “Kazakistan’daki Doğrudan Yabancı Yatırımlar”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2008).

Hausman, Naomi. “University Innovation and Local Economic Growth”. *Review of Economics and Statistics* 104 (2020), 718-735. DOI: 10.1162/rest_a_01027.

İSİB. “Kazakistan Ülke Raporu”. Erişim 05 Ocak 2025. <https://isib.org.tr/wp-content/uploads/2024/09/kazakistan-ulke-raporu.pdf>.

İssabekov, Baurzhan vd. “University-Business Cooperation as a Key Factor in Innovative Economic Development in Kazakhstan”. *Theoretical and Practical Research in Economic Field* 13/1 (2022), 86-101. DOI: 10.14505/tpref.v13.1(25).07.

Kabaş, Tufan. “Küresel Kalkınma Paradigmalarındaki Değişim Sonucunda Ulusal Kalkınma Politikalarının Etkisini Kaybetmesi ve Türkiye’de Neoliberalizme Geçiş”. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/41 (2024), 275-293.

Karimova, Sabina. *Kazakistan'da Covid-19 Pandemisinin Petrol, Altın Fiyatları ve Borsa Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2022.

Öz, Ramazan. “Ar-Ge Vergi Teşviklerinin Makroekonomik Performans Üzerindeki Etkisi: AB ve Türkiye Örneği”. *Maliye Dergisi* 186 (2024), 169-193.

Özer, Ali- Çömlekçi, İstemi - Ünal, Serkan. “Küresel Finansal Stresin Türk Devletlerinin Ekonomileri Üzerindeki Etkisi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 27/1 (2024), 18-30.

Pınar, Ayşe. *Maliye Politikası Teori ve Uygulama*. 11. Basım. Ankara: Pelikan Kitabevi, 2021.

Sjöo, Katarina - Hellström, Tomas. “University–Industry Collaboration: A Literature Review and Synthesis”. *Industry and Higher Education* 33/4 (2019), 275-285.

Şaşmaz, Mehmet Ünal- Yayla, Yusuf Emre. “Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler”. *International Journal of Public Finance* 3/2 (2018), 249-268. <https://doi.org/10.30927/ijpf.463825>.

Tekin, Ahmet. “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2015), 301-316.

Uluslararası Para Fonu (IMF). “Kazakistan Cumhuriyeti: Finans Sektörü Değerlendirme Programı-Astana Uluslararası Finans Merkezi ve Kazakistan Finans Sistemi Hakkında Teknik Not”. *IMF Personeli Ülke Raporları* 313 (2024). Erişim 08 Aralık 2024. <https://doi.org/10.5089/9798400291197.002>.

Yıldırım, Metin- Dertli, Gül. “Küresel Bir Finans Merkezi Olarak İstanbul Finans Merkezi Projesi’nin İncelenmesi”. *Journal of Economics and Research* 1/2 (2020), 1-14.

Extended Summary

In the globalizing world economy, capital mobility has transcended borders, becoming the primary determinant of economic integration among nations. In this context, attracting Foreign Direct Investment (FDI) emerges as a vital strategic objective for developing countries seeking to sustain economic development and actively participate in global trade networks. Foreign investments offer host countries not merely financial inflows but also multidimensional positive externalities, such as employment generation, tax base expansion, technology transfer, and the transmission of managerial know-how.

Developing economies typically leverage traditional advantages—such as low labor costs, easy access to raw materials, and expanding domestic market potential—to secure a share of this global capital. However, in the investment climate of the 21st century, these factors alone are insufficient; investors increasingly demand structural reforms that ensure institutional stability, legal predictability, and specific tax incentives. Since gaining independence following the dissolution of the Soviet Union in 1991, Kazakhstan has been engaged in a rigorous struggle for economic autonomy for over three decades, striving to diversify its economy and avoid “Dutch Disease,” despite possessing rich hydrocarbon reserves. The Astana International Financial Centre (AIFC), the primary focus of this study, constitutes the most concrete and ambitious example of the country’s transformation effort.

Structural Characteristics of the Astana International Financial Centre (AIFC) Established in December 2015 with the aim of positioning the country as the leading financial hub of Central Asia, the AIFC possesses a unique structure that distinguishes it from its regional peers. The most notable feature of the Centre is the legal assurance it offers to investors. Situated in a geography dominated by the civil law system, the AIFC incorporates an independent court and arbitration centre based on English Common Law principles—a system familiar to and trusted by international investors. This “legal enclave” structure minimizes foreign

investors' concerns regarding property rights and contract security, thereby transforming Kazakhstan into an investment haven with reduced risk perception.

Furthermore, Kazakhstan's critical geopolitical location on China's "Belt and Road Initiative" (BRI) compels the AIFC to serve as a bridge between Eastern and Western capital. The Centre is conceptualized not merely as a local financing point, but as a strategic base where regional infrastructure projects are funded.

Methodology and Data Set This study analyzes foreign capital flows directed towards the Kazakh economy following the commencement of the AIFC's operations, utilizing data from the 2015-2022 period. The research employs quantitative data analysis methods to specifically examine the impact of tax incentives offered within the AIFC (such as corporate tax exemptions for up to 50 years, income tax exceptions for employees, and simplified visa regimes) on investment decisions. By conducting a comparative analysis of the pre-AIFC period and the period during which the AIFC has been active, the study aims to reveal the marginal contribution of these incentives to the volume and sectoral distribution of foreign direct investments.

Findings and Discussion The research findings indicate a stable upward trend in the amount of foreign capital entering the country following the establishment of the Astana International Financial Centre. The analyses demonstrate that the tax advantages and the legal protection shield provided by the AIFC have reduced the risk premium for investors and accelerated capital inflows.

More importantly, sectoral distribution analyses reveal that foreign investments, traditionally focused on the energy and mining sectors, have diversified under the influence of the AIFC. A distinct increase in capital flow has been observed specifically towards high-value-added service sectors such as Financial Technologies (FinTech), Islamic Finance, Green Energy, and Asset Management. This confirms that the AIFC serves as a

catalyst in Kazakhstan's transition process from being solely an “oil and gas exporter” to becoming a knowledge- and service-intensive economy.

Moreover, data covering the 2015-2024 period shows that despite global economic fluctuations and crises such as the pandemic, the number of registered companies within the AIFC and the investment volume have maintained a growth trajectory. This resilience reinforces the reliability of the institutional infrastructure provided by the Centre.

Conclusion and Recommendations In conclusion, this study demonstrates that the Astana International Financial Centre plays a vital role in Kazakhstan's economic development by attracting an increasing number of qualified foreign investors. The AIFC case reveals that developing countries require not only tax reductions but also a transparent, fair, and internationally integrated legal and management ecosystem to attract global capital.

The obtained results also hold significant implications for policymakers. The example of Kazakhstan presents a successful model proving that geographical disadvantages can be overcome and integration into the global financial system can be achieved if structural reforms and targeted incentive policies are executed in coordination. In the forthcoming period, deepening the AIFC's regulations in the fields of digital assets and sustainable finance will further enhance the Centre's competitiveness.

Cilt 6 • Sayı: 1 • Ocak 2026 • ss. 87-107
Geliş Tarihi: 18.08.2025 • Kabul Tarihi: 28.12.2025
Araştırma Makalesi • DOI: 10.58375/sde.1766023

OSMANLI'DA RUM MİLLETİ'NİN İBADET VE MÜLKİYET HAKLARI: RUM ATİK BERAT VE AHKÂM DEFTERİ (1832-1837) İNCELEMESİ

Faysal UZKAN*

Öz

Millet sistemi ile asırlar boyunca farklı etnik ve dini grubu bir arada yönetme becerisini gösteren Osmanlı Devleti, toplum dengesini sağlamak için büyük gayret göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi içerisinde imtiyazlı bir konumda olan Rum Cemaati, uzun zaman boyunca Osmanlı bürokrasisi ve ekonomisi içerisinde etkin bir şekilde yer almıştır. Fakat XIX. asırda Rumların devlete karşı isyan etmeleri, devletin kendilerine karşı bazı tedbirler alması sonucunu doğuracaktır. Doğrudan isyana katılan veya destek veren Rumlara karşı gerekli yaptırımlar uygulanmıştır. Bunun yanı sıra isyan ile alakası olmayan Rum Milleti mensupları isyandan sonraki süreçte de Osmanlı vatandaşı olarak hayatlarına devam etmişlerdir. Bu çalışmada Miladi 1832-1837 tarihli Rum Atik Berat ve Ahkâm Defterindeki kayıtlar ışığında Rum Milleti'nin Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında ibadet ve mülkiyet hakları ve bunların devlet nazarındaki durumu sorgulanacaktır. Söz konusu defterin tutulma tarihi, isyandan sonraki tarihlere tekabül etmesi açısından önem arz etmektedir. Böylece isyana müdahil olmayan Rum Millette karşı yönetimin tavrında eskiye göre bir değişiklik olup olmadığı hususu görülecektir. Ayrıca söz konusu belgelerden hareketle dönemim bürokratik işleyişi hakkında bilgi elde etmek de mümkün olacaktır. Zira azınlık bir grubun devletin merkezine şikâyet ve taleplerini nasıl ilettikleri ve merkezden kendilerine hangi kanallar aracılığıyla hitap edildiği konuları bu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rum Milleti, Bürokratik İşleyiş

* Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi, Orcid: 0000-0003-3356-0146, E-posta: faysaluzkan@gmail.com
Bu makaleye atıf için: Uzman, Faysal. (2025). Osmanlı'da Rum Milleti'nin İbadet Ve Mülkiyet Hakları: Rum Atik Berat ve Ahkâm Defteri (1832-1837) İncelemesi, SDE Akademi Dergisi 6(1), 87-107

Volume:6 • Issue:1 • January 2025 • pp. 87-107
Received: 18.08.2025 • Accepted: 28.12.2025
Research Article • DOI: 10.58375/sde.1766023

THE WORSHIP AND PROPERTY RIGHTS OF THE GREEK NATION IN THE OTTOMAN PERIOD: AN EXAMINATION OF THE GREEK ATIK BERAT AND AHKÂM BOOK (1832-1837)

Faysal UZKAN*

Abstract

The Ottoman Empire, which successfully governed diverse ethnic and religious groups for centuries through the millet system, exerted significant effort to maintain social balance. The Greek Orthodox (Rum) community, which held a privileged position within this system, long played an influential role in Ottoman bureaucracy and economic life. However, the Greek uprising of the nineteenth century led the state to adopt certain measures against those who revolted. Appropriate sanctions were imposed on individuals who directly participated in, or supported, the rebellion. Conversely, members of the Greek millet who had no connection with the revolt continued their lives as Ottoman subjects in the subsequent period. This study examines the rights of worship and property enjoyed by the Greek millet under Ottoman rule, as well as the state's stance toward these rights, in light of the entries recorded in the Rum Atik Berat ve Ahkâm Defteri dated 1832–1837 (CE). The fact that this register was compiled in the years following the uprising makes it particularly significant, as it allows for an assessment of whether the state's approach toward non-rebellious members of the Greek community shifted compared to earlier periods. Furthermore, the documents provide valuable insight into the bureaucratic functioning of the era. They illustrate how a minority group communicated its petitions and complaints to the imperial center, and through which administrative channels the state addressed them.

Keywords: *The Ottoman Empire, the Greek Nation, Bureaucratic Functioning*

Giriş

Kuruluşundan itibaren hukuk alanında İslam dini esaslarını ve örfi kaideleri işleten Osmanlı Devleti, yeni topraklar fethetmesiyle gayrimüslim unsurları da bünyesine katmıştır. İstimâlet politikası ile hâkimiyetindeki halkı düşman tehdidine karşı savunmuş ve tebaa perver bir tutumla onlara yaklaşmıştır. Ayrıca can ve mal güvenliklerini sağlamış, dinî yaşantılarında serbestlik tanımış ve vergi konusunda da kolaylıklar göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde İstimâlet politikası yaklaşımı ile fetihlerin kolaylaşacağı düşüncesi de benimsenmiştir (İlgürel, 2001: 362-363). Bu politika ile genel anlamda tebaanın aidiyet ve sadakat duygularının yükseltilmesi amaçlanmıştır.

Osmanlı Devleti, hâkimiyetindeki tebaayı, din ya da mezhep mensubiyetlerine göre konumlandırıp yönetmesi ile bir millet sistemi oluşturmuştur. İslam hukuku ana eksene alınarak oluşturulan bu sistemde halk, mensup olduğu inanca göre muameleye tabi tutulmuştur. Mensup olduğu etnik gruba veya lisana göre değil inandığı din ve bağlı bulunduğu mezhep esasına dayanan Millet Sistemi'nde aynı ırktan olup farklı milletler şeklinde teşkilatlanma durumları da görülmüştür (Ortaylı, 2005: 66). Millet kavramı, İslam hukukunda bir din veya mezhebe tabi olan insan topluluğunu ifade eder (Eryılmaz, 1996: 17). Millet kelimesi Osmanlı Devleti'nde sıkça kullanılmış ve padişah nâmesinde dahi *milletü'l-Mesihîye* tabiri geçtiği görülmüştür (Ortaylı, 2005: 66). İslam Fıkında vatandaşlık hak ve sorumlulukları olan Müslümanlar ve siyasal haklarının yanı sıra mensup oldukları hukuk kuralları bakımından Müslüman halktan farklı olan gayrimüslimler iki ana grubu oluşturur. Bu kapsamda Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimler sosyal ve dini hayatlarını düzenlemekte özgür (Bozkurt, 1996: 9) bırakılmakla birlikte hukuk kurallarına da uymak zorundaydılar. Ayrıca sosyal ve dini hayatlarındaki serbestlik de devlet tarafından güvence altına alınmış ve gerektiğinde ibadethanelerinin tamir ve inşasına yardım edilmiştir. Nitekim H. 29.12.1235 (M. 07.10.1820) tarihli belgeden edinilen bilgiye göre Kuzguncuk karyesinde Rum milletine ait olan bir kilisenin, meydana gelen yangında yandığı ve ibadetlerini icra

etmeleri için ibadethaneye şiddetle muhtaç olduklarının merkeze bildirilmesi sonucu gelen emirde, şer'-i şerifin verdiği izne uygun bir şekilde fiiliyata geçilmesi emredilmiştir (BOA,HAT, 1294-50247). Toplum düzenini bozmayacak şekilde sosyal hayatlarına devam eden gayrimüslimlerin dahilî idareleri kendilerine bırakılmıştır. Bunun yanında devlet nizamına aykırı ve içtimâî hayatı bozan davranışlar da yine devlet tarafından menedilmiş ve gerekli yaptırımlar uygulanmıştır. H. 09. 03. 1237 tarihli belgede 1821 yılında bağımsızlık fıkri ile ayaklanan ve Mora isyanına sebep olan kişilerle canla başla mücadele edileceği zikredilmiştir (BOA, HAT, 866-38579). Bu uygulama, kozmopolit bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin, etnik ve dinî grupları bir arada idare etme becerisini açıkça göstermektedir. Herhangi bir gruba karşı haksız bir hareket görüldüğünde yerel idareciler vasıtası ile usulsüzlüğün ortadan kaldırılmasına gayret edilmiş ve güven ortamının sağlanmasına çalışılmıştır. Bu durum, Müslüman ve gayrimüslim tüm tebaa için geçerli kılınmıştır. Osmanlı nizamının devamlılığının sağlanması için devlet otoritesi sıkça kullanılmıştır.

İstanbul'un fethinden sonra gayrimüslimler cemaat olarak yapılandırıldı ve kendilerine iç işlerini yönetme imtiyazı verilmiştir. Fatih Sultan Mehmet, fetihten sonra bir Ortodoks patriği tayin ederek iç idarelerinde ve dinî mevzularda serbestlik tanımıştır. Bu alanlardaki serbestlik zamanla Ermeniler ve Yahudileri de kapsamıştır. (Kurtaran, 2011: 60). Fatih Sultan Mehmet'in Metropolit Hovakim'i Bursa'dan getirip İstanbul'da patrik olarak atadığı 1461 yılı, Ermenilerin millet statüsüne alındığı tarih olarak kabul edilmiştir. Osmanlı coğrafyasında Yahudiler dağınık ve çok dilli bir şekilde yaşamışlardır. Ruhban sınıfı olmayan ve bir merkezin sıkı kontrolü altında olmayan Yahudilerin İstanbul'daki Yahudi Hahambaşısı XIX. diğer cemaatlere karşı üstün konuma getirilmiştir. (Ortaylı, 2005: 66).

Osmanlı ülkesinde birçok farklı etnik ve dinî grup yaşamakla birlikte; bunların içerisinde Rum Ortodoks ruhbanının üstünlüğü (Ortaylı, 2005: 68) vakidir. İmparatorluk topraklarında Rum milletine verilen bazı görevler de onların devlet içerisinde etkinliklerinin artmasına yol açmıştır. Devletin büyük makamlarında bulunmuş olan Rumlar olan Fenerli beyler,

(Pakalın, 1983: 60, Artan, 1995: 341) yabancı dil bilgileri olduğu için devlet tarafından Babıalı'nın yüksek memuriyetlerinden biri olan Divan-ı Hümayun Tercümanlığına (Pakalın, 1983: 446) getirilmişler ve Divan-ı Hümayun toplantılarında yer almışlardır (Akçura, 2019: 3). Bu vesile ile devlet yönetimi ile yakın ilişkiler içinde olma fırsatı bulmuşlar ve devletin idari işleyişine, bürokratik süreçlere vakıf olmuşlardır (Uzkan, 2020: 12). Bu imkânları oldukça iyi değerlendiren Rumlar gittikçe güçlenmiş ve zenginleşmişlerdir.

İmparatorluk yönetiminde uzun zaman boyunca bir bölgenin yöneticisi konumunda olan ve reis, ağa, subaşı gibi çeşitli manalara gelen voyvodalık (Pakalın, 1983: 598) görevi, kendilerinin nüfus çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde çoğunlukla Rum yöneticiler tarafından yürütülmüştür. Bu görev de Osmanlı idarî sisteminin bir parçası olmalarını sağlamış ve güçlenmelerine yol açmıştır. Büyük Rus şehirleri, Eflak, Boğdan ve Fener muhitinden zenginleşen Rumlar, daha XVIII. asrın başlarında eski Bizans İmparatorluğu'nu canlandırma emellerini taşıyordu (İnalçık, 2019: 44). 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Ortodoksların himaye hakkını tanıması (Eren, 2007: 17. Haz. Alişan Akpınar), imparatorluk için yeni sıkıntıların yolunu açmıştır. 1821 yılında başlayan Mora İsyanı uzun süre devam etmiş ve neticede 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması (Turan, 1994: 442-443) neticesinde bağımsız Yunanistan Devletinin kurulması ile sonuçlanmıştır.

1. H. 1248-1253/M. 1832-1837 Tarihli Rum Atık Berat ve Ahkâm Defterinin Özellikleri

Bu çalışmada incelenen defter, Sultan II. Mahmud'un saltanat yıllarına ve Rum İsyanı ile Bağımsız Yunan Devleti'nin kuruluşunu takip eden döneme denk gelmektedir. Bu açıdan Osmanlı Devleti'nin bu süreçteki uygulamalarının anlaşılması açısından belgeler oldukça önemlidir. Zira isyandan sonra da Rum milleti Osmanlı tabiiyetinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Elbette devletin, isyanda aktif rol alanlara karşı kısıtlayıcı yaptırımları olmuştur. (Akyıldız, 2011, ss. 504-506). Zira tabi olduğu

yönetimin güvenini sarsan ve bürokraside aktif görev alanlara artık eski güvenin duyulması mümkün olmayıp tedbir almak zaruri hale gelmişti. Bunun yanı sıra isyan ile alakası olmayan sıradan vatandaşların hukuki, dini ve toplumsal konumları defterdeki hükümlerin içeriğinden hareketle değerlendirilecektir. Hükümlerin muhtevassından; türlü sıkıntılar ile uğraşan ve kuvvetli padişahlık hasletleri ile bozuklukları gideren Sultan II. Mahmut'un (Ahmet Cevdet Paşa, 2018: 94-95) da gayrimüslim tebaaya karşı tutumunu görmek mümkün olacaktır. H. 1248-1253/M. 1832-1837 tarihli Rum Atık Berat ve Ahkâm Defteri, Osmanlı Arşivinde, Kâmil Kepeci Tasnifi Kataloğunda, Piskopos Mukataası Defterleri başlığı altında muhafaza edilmektedir (Türe, Kaynar, 2010: 176-177).

Defter, Miladî 1832-1837 yılları arasında Osmanlı ülkesinde yaşayan Rum milletinin sosyal, dinî, idarî muamelatına dair toplam 401 hükümden müteşekkildir. 122 sayfa olan defter, sayfa usulü ile numaralandırılmıştır. 1, 3, 116 ve 122 numaralı sayfaları boştur. 40x20 ebadında, ciltli ve ebruludur. Osmanlı Arşivinin KK.d. fonunda 2542/27 genel ve 0032 hususi numara ile kayıtlıdır. Hükümlere numaralandırma yapılmamış, sayfa numaraları ise sol üst köşede verilmiştir.

Defter içeriği incelendiğinde bürokratik işleyiş hakkında bilgi sahibi olmak da mümkün olmaktadır. Bir topluluğa mensup olan bireylerin herhangi bir sıkıntı ve taleplerini devletin merkezine nasıl ilettikleri, aracı kişilerin statüsü ve merkezden hangi araç/lar vasıtası ile ilgili meseleye müdahale edildiği görülmektedir. Burada da Osmanlı arşivlerinin birçok açıdan dönemin anlaşılmasındaki katkısı açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

2. Defterdeki Hükümlerin İçerik İncelemesi ve Fiziki Özellikler

Millet sistemi ile muhtelif grupları bünyesinde barındıran ve bu grupları belli bir düzen içerisinde yönetebilme kabiliyetini gösteren Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyunca hassas dengeleri gözeterek tebaasını yönetmiştir. Toprakların genişlemesi, hâkimiyet alanının büyümesinden dolayı, kimi dönemlerde uzak yerlere nüfuz etme gücü zorlaşmış ve yerel güçlerin, keyfî

taleplerle halkı ezdiği görülmüştür. Bundan mustarip olan halk, bu durumlardan kurtulmak için çareler aramış ve merkeze şikâyetlerde bulunmuştur (İnalcık, 1988: 33-54). Osmanlı Devleti'nde bu durum Müslüman ve gayrimüslim tüm tebaa için geçerli olmuştur. Gayrimüslim halk yaşadığı yerlerde kendi iç dinamiklerini belirlemiş ve cemaat liderine tabi olmuşlardır. Millet reisi, kendi cemaat halkı ile devlet arasında bir köprü görevini görmesinin neticesi olarak cemaat halkının şikâyet ve taleplerini devlet yönetimine bildirmek ile sorumlu olmuştur.

İncelemeye tabi tutulan defterin söz konusu hükümlerinden hareketle Rum halkı ve liderlerinin tasarrufunda olan özel mülk ve mabetlerinin devlet nazarında ne ifade ettiğinin gösterilmesi amaçlanmıştır. Taşrada; muhtelif bölgelerde yaşayan Rum halkının ibadethanelerine ve özel mülklerine idari memurlar olan ehl-i örf (Pakalın, 1983, C. 1: 510) tarafından yapılan uygunsuz müdahaleler millet reisleri tarafından devlet merkezine bildirilmiş ve buna mukabil merkezden, o bölgenin idari amirine hitaben gönderilen emirlerde yapılması gerekenler belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ehl-i örf ve halk dengesi hassas bir zeminde idi ve devlet bu dengeyi sağlamak için oldukça çaba göstermiştir (İpşirli, C. 10: 519-520). 1832-1837 yılları arasını kapsayan defterde Rum milletinin ibadethaneleri ve özel mülkleri ile alakalı devletin tutumu değerlendirilmiştir.

Defterin ilk sayfasında ve ilk sırada kayıtlı bulunan hüküm, merkezden Sakız Naibine hitaben kaleme alınmıştır. Hüküm içeriğinden anlaşıldığına göre, Sakız Ceziresi'nde bulunan Ayamoni manastırına dışarıdan müdahale olunduğu hakkında merkeze şikâyetle bulunularak bu durumun düzeltilmesi için yardım istenmiştir. Şikâyet incelenip karara bağlandıktan sonra merkezden gönderilen hükümde, Rum patriklerine verilmiş olan ve padişah tuğralı izin belgesi olan beratlarda (Kütükoğlu, 1992, C. 5: 472-473) patrikliklerine dâhil kilise ve manastırlarına bağlı bağ, bahçe, çiftlik, dükkân, ev ve kendilerine vakfedilen diğer mülklere kimse tarafından müdahale olunmaması gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte kadimde geçerli olan bu berat şartlarının şimdi de geçerli olduğu ve buna göre davranılması gerektiği vurgulanmaktadır (BOA, KK.d, 2542/27, s. 1, Hk. 1. 6

M 1248). Bu konuda gayrimüslim cemaat liderleri haklarını bilmekte ve gerektiğinde bunları devletten talep etmekteydiler. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim halk, devlet himayesinde olup herhangi bir sıkıntıda bu korunma haklarından faydalanmak için devletin zirvesine başvurarak buradan gelecek olan emirle sıkıntılarının çözümünü beklerlerdi. Devlet merkezinden gelen emir ile söz konusu bölgenin idarecisi gerekli incelemeleri yaparak harekete geçerci.

Rum cemaatinin ibadethane ve mülklerinin devlet muhafazasında olduğu ve ortaya çıkan bir sıkıntıda ne tür işlemler yapıldığı ile alakalı başka bir hüküm de Filibe Mollası ve Dobnice Naibine hitaben kaleme alınmıştır. Filibe kazası Dobnice nahiyesinde bulunan Rum cemaatine ait bölgelere dışarıdan müdahale edildiği merkeze bildirildiği anlaşılmaktadır. Millet reisi vasıtası ile merkeze bildirilen arzuhal karşılıksız kalmayıp bölgenin idarecilerine icabının yapılmasını içeren emir metni gönderilmiştir. Merkezde incelenen ve mukabilinde yazılan emirde daha önceki zamanlarda olduğu gibi, Rum patrikliğine bağlı ve onların tasarrufunda olan yerlere kimse tarafından hukuksuz yere müdahale edilmemesi gerektiği zikredilmektedir. Belgede yer alan “...*hazine-i amiremde mahfuz piskopos mukata'ası defterlerine nazar olundukda...*” cümlesinden, bu tür defterlerin daha evvelden tutulduğu ve bunların muhafaza edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca “...*patrikliğine dâhil kiliselerine müte'allik bağ ve bağçe ve çiftliklerine ve tarlalarına ve çayırlarına ve manastırlarına ve ayazmâlarına* (Eyice, 1991, C. 4:229-230, Sami, 2016: 60) *ve değirmanlarına ve bunun emsâli buyût ve dekâkîn ve sâir kiliselerine vakf olan eşya ve davarlarına âherden müdâhale olunmayûb...*” ifadesi ile gayrimenkul ve mabetlerinin devlet himayesinde olduğu vurgulanmaktadır (BOA KK.d, 2542/27, s.1, HK. 7. 24 M. 1248).

İçerikleri incelenen kayıtlardan, Osmanlı bürokrasisinin işleyişi hakkında da bilgi sahibi olmak mümkündür. Yerelde yaşanan bir sıkıntının çözümü için merkeze ulaşma imkânı dikkate değer bir olay olmakla birlikte nasıl ulaşıldığı da görülmektedir. Hükümlerde görüldüğü gibi millet reisi cemaat halkının istek ve şikâyetlerini arzuhal şeklinde merkeze bildirip neticesini beklemektedir. Bu istek veya şikâyetlerin karşılığında, impa-

ratorluğun o bölgedeki idarî temsilcisi olan kadı (Ortaylı, 2001: 69-73, Ortaylı, 2021: 48) veya yardımcısı statüsünde görev yapan diğer idareciler muhatap alınarak emirler gönderilmektedir.

Defterin ikinci sayfasında yer alan 12. Hüküm, Yanya Naibine hitaben yazılmış bir hükümdür. Yanya ve bağlı yerlerin Metropolitisi olan Yoraki adındaki rahibin elinde bulunan berat ile iltizamı dâhilinde olan ibadethane ve gayrimenkullerin üzerinde tasarruf hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir. Kendi tasarruf alanı dâhilinde olan Ayaberaşköy Dudullu? isimli manastıra bağlı tüm mülklerine Arnavud Simon adındaki kişi tarafından müdahale olduğu bildirilmektedir. Simon, söz konusu mülkleri selefinden beş yıllığına iltizam ettiğini hâlihazırda görevde olan ruhanî reise söyleyip hak iddia etmiştir. Bu müdahaleden rahatsız olan rahip, durumu merkeze bildirmiştir. Merkezden Yanya naibine gönderilen hükümde, adet olduğu üzere daha önceki piskopos mukataası defterlerine müracaat edilir ve geçmişte bu tür durumların nasıl çözüldüğüne bakılırdı. Neticede hükümde yer alan “...*imdi mahâllinde şer’iyle rü’yet olunmak babında fermân-ı alıšanım sâdır olmuştur.*” ifadesiyle şer’i hükümlere göre olayın çözülmesi emredilir (BOA, KK.d, 2542/27, s. 2, Hk. 12. 2 S 1248). Ölen veya görevi sona eren millet reisinin yerine gelenin, selefi zamanında yaşanan bazı olaylardan etkilendiği görülmektedir. Herhangi bir kimse tarafından bu tür talepler olduğunda ise yine çözüm yeri olarak Divan-ı Hümayun görülmüş ve şikâyet arzuhalleri buraya bildirilmiştir.

Cemaat mensuplarından ya da o bölgenin dinî sorumlusundan gelen şikâyetlerin bir iç hiyerarşiye uygun hazırlanıp mühürler basılarak Divan-ı Hümayuna arz edildiği hükümlerden anlaşılmaktadır. Karakarye Kadısına hitaben yazılan hükümde Selanik sancağına bağlı Karakarye kazasında bulunan manastıra vakfedilmiş olan birkaç adet yere bazı ehl-i örf ve sair kişiler tarafından zapt etmek isteğiyle müdahalede bulunulduğu şikâyet metnine konu edilmiştir. Bu hareketin men edilmesi ve çözümün nasıl olması gerektiği hakkında geçmiş kayıtlara bakıldığı zikredilmekte ve Rum cemaatinin ahvalini muhtevi, kendilerine verilen beratların şartlarının aynen geçerli olduğu hatırlatılmaktadır. Evveliden olduğu gibi tasarruflarında

olan yerlere yönetici veya halktan herhangi bir kimsenin karışmaması gerektiği bildirilmektedir. (BOA, KK.d, 2542/27, s. 6, Hk. 45. 11 C 1248).

Dobnice Kadısına gönderilen hükümde, Yanya sancağına bağlı Dobnice kazasında bulunan manastırın civarında bulunan tarlaların kaç seneden beri haksız yere kanuna muhalif bir şekilde bazı kimseler tarafından zapt edilmek istendiği şikâyet konusu edilmiştir. Usulsüz mal edinme, haksız kazanç sağlama amacıyla yapılan bu tür keyfi müdahalelere de merkezî yönetim sessiz kalmamış ve söz konusu bölgenin idarî amirine emirler gönderilmiştir. Belgede yer alan “... *patrikliğine dâhil kiliselerine müte'allik bağ ve bahçe ve çiftliklerine ve tarlalarına ve çayırlarına ve panayırlarına ve manastırlarına ve ayazmâlarına ve değirmanlerine ve bunun emsâli buyût ve dekâkîn ve sâir kiliselerine vakf olan eşya ve davarlarına âherden müdâhale olunmayûb kadîmden olageldiği vech üzere zabt ve tasarruf olına deyu patrik-i mersûmın yedine virilen berât-ı alışan şürûtında musarrâh olduğu derkenâr olunmağla imdi şürûtımû cebince ‘amel olunmak babında fermân-ı alışanım sâdır olmuştur...*” cümlesi ile Rum millet reislerinin tasarruflarında olan yerler detaylı bir şekilde yazılıp, bunların müdahaleden uzak tutulması gerektiği vurgulanmıştır (BOA, KK.d, 2542/27, s. 6, Hk. 47). Gönderilen şikâyet metinlerinin konusuna göre aynı konu ile ilgili geçmiş kayıtlara müracaat edildiği de yine aynı hüküm içerisinde vurgulanmıştır. Konu ile alakalı benzer bir emir de Zentena kadısına hitaben yazılmıştır. Bu emir Kudüs-ı şerif ve bağlı yerlerin patriği Atnanyos? isimli rahibin Divan-ı Hümayun'a gönderdiği şikâyet arzuhalı üzerine çıkmıştır. Rum cemaatine ait Zentena kazasında bulunan bağ, bahçe ve tarlalarına ehl-i örf ve zabitan tarafından devlet izni dışında vergi talebiyle müdahale edildiği bildirilmektedir. Bunun üzerine merkezden gelen emirde, evvelden beri Kudüs-ı şerif patriği olanlar nasıl tasarruf etmişler ise yine aynı şekilde olması gerektiği ve aksi durumların Kadı tarafından men edilmesi emredilmiştir. (BOA, KK.d, 2542/27, s. 8, Hk. 68. 1248). Kimi zaman, devlet izni dışında devlet namına bu tür usulsüz hareketler olmuştur. Bu nevi hukuka mugayir hareketlerin önüne geçilmek için söz konusu yerlerin idarecileri vasıtası ile devlet otoritesinin sağlanmasına gayret edilmiştir. Merkezî hükümet, Müslüman ve gayrimüslim tüm vatandaşlarının her türlü haklarını muhafaza

etmeye çalışırken taşrada meydana gelen olumsuzluklar ile sık sık mücadele etmiştir. Bu anlamda taşra idarecilerinin halk ile devlet arasındaki bağlantıyı sağlama noktasında önemli bir konumda oldukları görülmektedir. Zira merkeze uzak bölgelerde vuku bulan ve yerelde çözülemeyen olayların merkeze ulaştırılması ve takibinin yapılması, çözüm noktasında büyük önem arz etmektedir.

Gayrimüslim halkın kendi içlerinde veya cemaat halkının kendi millet reisi ile aralarında meydana gelen olumsuz durumların da merkeze iletildiği ve çözüm istendiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Pekarhisarı Kadısına hitaben yazılan emirde Pekarhisarı kazasına bağlı Üsküb karyesinde bulunan hanelerin söz konusu bölgenin ruhbanı tarafından zimmi halktan birine iki bin kuruş ile satıldığı bildirilmektedir. Sözü edilen zimmi öldükten sonra zevcesi baskıya uğradığını bildirmekte ve çözüm talebinde bulunmaktadır. Bu şikâyet karşılığında merkezden gönderilen emirde ruhbanaya verilen iki bin kuruşun tamamen geri alınması ve söz konusu kişinin baskıdan kurtarılması emredilmektedir. Bu emirde de geçmiş kayıtlara müracaat edildiği zikredilip bu tür dokunulmazlıkların evvelden beri böyle çözüldüğü ifade edilmektedir (*BOA, KK.d, 2542/27, s. 9, Hk. 72. 2 M 1249*). Rum cemaati kendi iç dinamiklerini organize etmede serbest bırakılmış olsa da sevk ve idaresi devlet denetimi altındaydı. Kendilerine tanınan içtimaî ve dinî serbesti devlet tarafından güvence altına alınmakla birlikte idari meselelerle de devlet yakından ilgiliydi. Cemaat içi uyuşmazlıklarda da Divan-ı Hümayun çözüm noktası olarak görülmüş ve şikâyetler yine buraya iletilmiştir. Gayrimüslimlerin kendi içlerinde yaşanan bir durumu Divan-ı Hümayuna iletmeleri ve çözüm istemeleri merkezî devletin güven verici tavrının ve pratik yönünün göstergesi olarak yorumlanabilir.

Kudüs-ı Şerif ve bağlı yerlerin patriği olan Atnanyos? isimli patriğin Divan-ı Hümayuna gönderdiği arzuhal üzerine Zentena Kadısına hitaben kaleme alınan hüküm de hukuksuz vergi almak ile ilgilidir. Zentena kazasına tabi' olan bir karyede bulunan tarlalardan daha evvel öşr alınmaz iken, yedi sekiz seneden beri ehl-i örf ve zabitan tarafından öşr talebiyle halkın rencide edildiği ve baskıya maruz kaldığı zikredilmekte ve çözüm

istenmektedir. "...bundan evvel Kudüs-ı Şerif patriği olanlar ne vecihle zabt ve tasarruf idegelmişler ise rahib-i mesfûr dahi ol minval üzere zabt ve tasarruf eyleyub taraf-ı aherden hiç ferddahl ve ta'arruz kılmayalar deyu patrik-i merkumun yedine virilen berat-ı alışan şurutunda musarrah olduğu derkenar olınmakla imdi şurutu mucibince amel olunmak babında ferman-ı alışanım sadır olmuştur..." şeklinde emir metninde detay verilerek, evvelden beri Kudüs-ı Şerif Patriği, kendi cemaatinin iç idaresinde nasıl tasarrufa yetkili ise şimdi de aynı durumun devamı tasdiklenmektedir (BOA, KK.d, 2542/27, s. 10, Hk. 82). Devletin izni dışında vergi talep edilmesi de görülen durumlar arasındadır. Böyle durumlarda devlet otoritesi devreye girer ve usulsüzlüğün kaldırılmasına gayret edilirdi. Burada yine devletin himayeci politikası ve otoritesinin devreye girdiği görülmektedir.

Gayrimüslimlerin mabetleri olan kilise ve manastırlarına vakfedilen mülkler de millet reisini iltizamına dahi olur ve millet reisi bunlar üzerinde tasarruf hakkını elde etmiştir. Bu mülklere, yönetici veya halktan herhangi biri tarafından el koymaya çalışanlar engellenmeye çalışılmıştır. Konu ile ilgili bir emir, Trabzon kadısına gönderilmiştir. Divan-ı Hümayuna sunulan şikâyet arzuhalinde Trabzon sınırlarında Ayagorgor mahallesinde bulunan bir bâb menzilin Bahofa kazasında bir karyede Ayayorgi manastırına mevkufl olduğu zikredilmiştir. Böyle olmakla birlikte bazı kimseler tarafından haksız müdahaleye maruz kaldığı için merkezi devlete şikâyet edilmiştir. Eski kayıtları muhtevi Piskopos Mukataası Defterlerine bakıldıktan sonra söz konusu yerde bu tür uygunsuzlukların önlenmesi emredilmiştir. Görülen müdahalenin, devlet tarafından patriğe verilen beratın şartlarına da aykırı olduğu vurgulanmış ve uygun olmayan bu hareketin önüne geçilmesi için gayret edilmesi emredilmiştir. (BOA, KK.d, 2542/27, s. 11, Hk. 90).

Piskopos, papaz veya keşiş olarak görevde bulunurken ölen millet reisinin ardında kalan mülklere devlet haberi dışında ve keyfi bir şekilde müdahale edildiği de görülen durumlar arasındadır. 12. sayfada kayıtlı bulunan hüküm böyle bir olayı konu üzerine sadır olmuştur. Trabzon eyaletine bağlı Bahofa kazasında bulunan manastırların ruhanî reisi ölünce, tasarrufunda olan yerlere dışarıdan müdahale olunduğu merkeze bildirilmektedir. Bel-

gede yer alan “...manastırların emlâk-ı kadimeleri olan bağ ve bağçe ve sâir bunun emsâli buyût ve dekâkîn ve eşyalarına ve tarlalarına ehl-i örf ve sipahi ve sâir zabitan taraflarından müdâhale ve manastır-ı mezbûrde olan ruhban ve keşişlerin ve hizmetkârların emlâk ve eşyalarını biz-zabt ideriz deyu gadr ve ta’addiden hali olmadıkların bildirmeleriyle” cümlesinden, bölgede bulunan manastırların dinî reisi öldükten sonra, manastırlara bağlı bulunan yerlere ehl-i örf, sipahi ve diğer kişiler tarafından müdahale olunduğu ve el konulmak istendiği şikâyet arzuhalı olarak merkeze iletildiği anlaşılmaktadır. Merkeze ulaşan ve incelenen bu şikâyet üzerine devletin tavrı yine aynı belgenin içerisinde bulunan “...âherden müdâhale idenler olur ise men’ ve def’ olunmak babında bir kıt’a emr-i şerifim südürünü istid’â-yı ‘inâyet eyledikleri ecilden ...” cümlesinde görülmektedir. Böylece söz konusu sınırların giderilmesi emredilmiştir. Belgenin sonunda, ölen ruhbanın tasarrufundaki ibadethaneye müteallik mülklerin metropolit veya vekilinin tasarrufuna geçeceği ve herhangi bir grup tarafından devlet adına müdahale olmaması gerektiği belirtilmiştir. “.. rütbeleri olanların gerek nukûd ve gerek sâir emvâl ve eşyalarına vaz’-ı yed itdirilmemek müceddeden virilen nizâmı şürûtından iduğu derkenâr olınmağla imdi şürûtı mûcebinece ‘amel olınmak babında fermân-ı alışanım sâdır olmuştur.” Bu son cümleden, daha önceki dönemlerde böyle durumların olduğu ve bunlar için de emirler çıkarıldığı ifade edilmekle birlikte o an için de aynı durumun geçerli olduğu vurgulanmaktadır (BOA, KK.d, 2542/27, s. 12, Hk. 92). Devlet otoritesi, muhtelif gruplardan oluşan tüm Osmanlı tebaası için bir güven vesilesiydi. Merkezden uzak yerlerde hukuk şartlarıyla uyuşmayan bir durum meydana geldiğinde devletin zirvesinin durumdan haberdar olması halinde harekete geçileceğini bilen Osmanlı vatandaşı bu işleme sıkça başvurmuştur. Merkeze gelen şikâyetler değerlendirilir ve taşrada emniyet ortamının sağlanması için idarecilerin harekete geçmesini sağlayan emirler gönderilirdi. Merkezî devletin hâkim olduğu geniş coğrafyada güven ortamının sağlanması için verdiği çabaları bu örneklerden anlamak mümkündür.

Cemaat reislerinin tasarrufunda olan yerler ve işler belgelerde sık sık zikredilmekte ve bunlara yönetici veya halktan herhangi bir kimse tarafından karışılmaması emredilmektedir. Ruhanî reisler sorumlu oldukları

yerlerde, devlet tarafından kendilerine verilen berat şartlarına uygun bir şekilde hareket etmekle sorumlu idiler. Devlet tarafından millet reislerine verilen bu beratlarda yetki sınırları ve imtiyazları da belirlenmişti. Buna aykırı bir durum olduğunda yine devlet eliyle mâni olmaya çalışılır ve uygunsuzluğun önüne geçilmeye gayret edilirdi. Nizam bozucu fiiliyatta bulunulmadığı ve olağan dışı bir durum vaki olmadığı sürece söz konusu beratların şartları geçerliliğini korumaktaydı. Nitekim yüzyıllar boyunca aynı usulün gözetildiği bilinmektedir. Görülen lüzum üzerine Niş Kadısına gönderilen bir emirde bölgenin ruhanî reisine verilen beratın kapsamından bahsedildikten sonra ona uygun hareket edilmesi tembih edilmektedir. Belgenin başında gelenek olduğu üzere hatırlatma yapıldıktan sonra şikâyet arzuhaline konu olan olay gündeme taşınmaktadır. İlk cümlelerin içinde yer alan “...Niş ve tevâbi’i metropolidi Gorgoryos nâm rahîbin yedine virilen berât-ı alîşan şûrûtında metropolidliğine ve kiliselerine ve manastırlarına müte’allik bağ ve bağçe ve çiftlik ve kadimden temlik olub vakf olan tarlalarına ve çayır ve değirman ve sâir bunun emsâli kiliselerine vakf olan buyût ve dekâkîn ve emlâk ve eşya ve nukûd ve davarlarına ve zabt ve tasarruflarına destur-ı ‘amel olub âherden ferd müdâhale olunmaya deyu musarrarah iken...” cümlesi ile bölgede bulunan ruhanî reise daha evvel bir berat verildiği ve tasarrufunda olan bazı özel mülklere dokunulmaması gerektiğinin bu beratın şartlarından olduğu hatırlatılmaktadır. Ayrıca “...metropolid-i mersûmun iltizâmında vâki’ nefsi-i Niş’de konak ittisalinde kebir bağçe derûnında buyût itmek murad ider ise de ba’zı kesân tarafından müdâhale olındığının bildirmeleriyle..” fadesi ile de bölgeden şikâyet geldiği belirtilmektedir. Belgeden, adı geçen Metropolit Gorgoryos’un iltizamında olan konağa bağlı bahçede ev inşa etmek istediği ve bu duruma bazı kimselerin karşı çıktığının şikâyet arzuhaline konu olduğu anlaşılmaktadır. Rum millet reisine verilen berata atıf yapılarak devlet eli ile verilen bu beratın göz ardı edilmemesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla uygunsuz görülen bu hareketin engellenmesi ve metropolite karışılmaması Niş Kadısına bildirilmekle kendisine sorumluluk yüklenmektedir (BOA, KK.d, 2542/27, s. 14, Hk. 115). Bu emirler, bölgede idareci olarak bulunan Kadı veya yardımcısı durumunda olan Naipere ulaştıktan sonra söz konusu işlemin yapılması

kendilerinin göreviydi. Kadı veya yardımcısı gerekli incelemeyi yapmak ve merkeze şikâyet olarak bildirilen konunun teyidini yapıp neticede olayı çözüme kavuşturmakla mükellefti.

Belge içeriklerinden Rum cemaatinin iç hiyerarşisi ve devlet ile olan yazışmalarının nasıl olduğunu görmek de mümkündür. Bu açıdan değerlendirildiğinde Osmanlı arşiv belgelerinden muhtelif konular hakkında malumat sahibi olunabileceği görülmektedir. İncelenen hükümlerden biri de ölen rahip veya cemaat halkından birinin ardında kalan mallarının ne tür bir tasarrufa tabi tutulacağı hakkındaki bilgileri muhtevidir. Belgenin içerisinde yer alan “...*müdâhale eyledikleri patrik-i mersûm tarafına inha olunduğın bildirmeleriyle*” ifadesinden herhangi bir durumda talep veya şikâyetin evvela cemaat reisi konumundaki kişiye iletildiği ve daha sonra onun vasıtasıyla merkeze gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, millet reisinin kendi cemaat halkı ve devlet arasında köprü konumunda olduğunu göstermektedir. Söz konusu belgede, Kıbrıs’ta bulunan manastıra bağlı yerlerin tasarrufu kendilerinde iken ölen Rum cemaati halkından veya millet reislerinden biriden kalan eşya, hayvan, nakit ve sair mallarına dışarıdan müdahale olunmaması emredilmektedir. Aynı zamanda, olayın çözülmesi için Rum şahitlerin hazır bulunduğu bir ortamda şer’i hükümlere göre karar verilmesi ve olayın çözülmesi tembih edilmektedir (*BOA, KK.d, 2542/27, s. 18, Hk. 143*). Bir şeriat ve idare adamı olarak kadı, bölgesinde hem şer’i hukuka uygun yargılamaları yapar hem de şehir düzeni sağlamaya çalışırdı. İslam hukukunun temsilcisi olmakla birlikte zimmi halkın haklarını da gözettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Osmanlı Devleti’nin hüküm sürdüğü coğrafyada yaşayan birçok etnik ve dinî grup içerisinde Rum milleti, imtiyazlı bir konumda uzun zaman boyunca dini ve toplumsal hayatlarını rahatça devam ettirebilmiş, idarî ve ekonomik hayatın içinde aktif bir şekilde bulunabilmişlerdir. Devlet tarafından kendilerine verilen Divan-ı Hümayun Tercümanlığı, Eflak Boğdan Voyvodalığı gibi görevler ile ekonomik ve bürokratik alanlarda

güçlenen Rumlar, milliyetçilik akımının etkisi ve dış devletlerin destekleriyle Osmanlı Devleti'ne karşı isyan hareketi başlatmışlardır. Bu isyan ve daha sonraki gelişmeler neticesinde 1829 yılında bağımsız Yunan Devleti'ni kurmuşlardır. Devletin güvenini sarsan bu hareketler neticesinde Osmanlı bürokrasisi içerisinde bulunan Rumlar, büyük oranda görevden uzaklaştırılmış, kendilerine karşı gerekli tedbirler alınmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti tebaası olarak yaşamaya devam eden Rumlar ise eski haklarını yine devletin garantisi ile ellerinde tutmaya devam etmişlerdir. Bu durum, Miladi 1832-1837 tarihlerinde tutulan Rum Atik Berat ve Ahkâm Defteri'nin incelenen kayıtlarından anlaşılmaktadır. İsyanla karışanlara karşı önlemler alınmakla birlikte halkın toplumsal yaşayışının eskisi gibi devam ettiği anlaşılmaktadır. Rum milletine ait ibadethanelerin ve özel mülklerin eskiden olduğu gibi bu tarihlerde de devlet güvencesinde olması buna somut bir örnektir. Nitekim söz konusu hükümlerde sık sık eski kayıtlara atıf yapılarak ve bu kayıt referans alınarak çözüm getirildiği görülmektedir.

İsyan gibi olağan dışı bir olay karşısında millet sistemi dinamiklerinin nasıl çalıştığının görülmesi açısından değerli olan bu tür kayıtlar aynı zamanda Osmanlı kültür ve medeniyetinin izlerini yansıtmaktadır. Zira kayıtlardan toplumsal hayatı etkileyen konularda devletin nasıl bir tutum sergilediğini görmek mümkündür. Yanı sıra, Osmanlı coğrafyasında yaşayan halkın şikâyetlerini devlet merkezine iletmek için kullanılan bürokratik süreç ile bu şikâyetlere verilen karşılıklar, merkez ile taşra arasındaki hiyerarşi ve işleyişi de ortaya koymaktadır. Gayrimüslim ruhani reislerin, kendi halkı ve merkezî hükümet arasında bir köprü vazifesinde oldukları anlaşılmış ve beratlar ile kendilerine verilen hak ve sorumlulukların sürekli olarak devlet denetiminde olduğu görülmüştür.

Netice olarak, idarî, içtimaî ve dinî alanlarda sistemin nasıl işlediğini göstermeleri açısından büyük önem arz eden Osmanlı arşiv kayıtları incelendiğinde söz konusu dönemlerle alakalı ayrıntılı bilgiye ulaşmanın mümkün olduğu görülmüştür.

Kaynakça

Akçura, Yusuf. (2019). Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akyıldız, Ali. (2011). "Tercüme Odası", İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yay. C. 40, ss. 504-506.

Artan, Tülay. (1995). "Fener", İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yay. C. 12, ss. 341-342.

Bozkurt, Gülnihal. (1996). Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, BOA, HAT, 1294-50247 (H. 29 12 1235).

Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, BOA, HAT, 866-38579 (H. 09. 03. 1237).

Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, BOA, Kamil Kepeci Tasnifi-Defterler (KK.d), 2542/27.

Eren, Ahmet Cevat. (2007). Tanzimat Fermanı Dönemi, (Haz. Alişan Akpınar), İstanbul: Derin Yayınları.

Eryılmaz, Bilal. (1996). Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi, İstanbul: Risale Yayınları.

Eyice, Semavi. (1991). "Ayazma", İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, C 4, ss. 229-230.

Türe, İskender, KAYNAR Salim. (2010). Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul: Başbakanlık Basımevi.

İnalcık, Halil. (1988). "Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hal ve Arz-i Mahzarlar", İstanbul: Osmanlı Araştırmaları (VII-VIII), ss. 33-54.

İnalcık, Halil. (2019). Tanzimat ve Bulgar Meselesi, İstanbul: Kronik Yayınları.

İpşirli, Mehmet. (1994). "Ehl-i Örf", İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, C. 10, , ss. 519-520.

Kurtaran, Uğur. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S 8, 2011, ss. 57-71.

Kütükoğlu, Mübahat. (1992). “Berat”, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, C 5, ss. 472-473.

Ortaylı, İlber. (2005). “Osmanlılarda Millet Sistemi” İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, C 30, ss. 66-70.

Ortaylı, İlber. (2021) Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı, İstanbul: Kronik Yayınları.

Ortaylı, İlber. (2001). “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, C 24, ss. 69-73.

Pakalın, M. Zeki. (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C 1.

Pakalın, M. Zeki. (1983). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C 3.

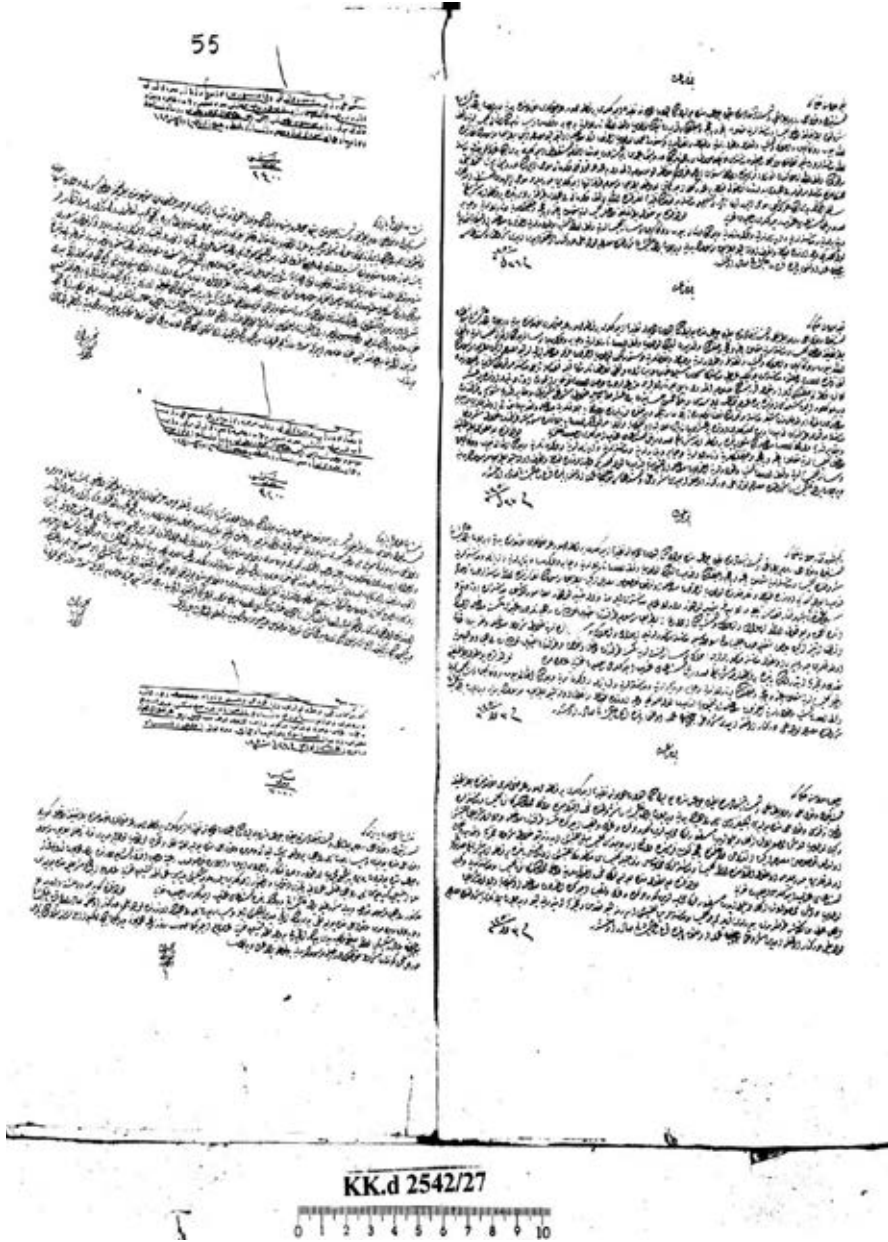
Paşa, Ahmet Cevdet. (2018). Tarih-i Cevdet, (Haz. Mehmet İpşirli), Ankara: TTK Yayınları, C 1.

Sami, Şemseddin. (2016). Kamus-ı Türki, Yeditepe İstanbul: Yayınları.

Turan, Şerafettin. (1994). “Edirne Antlaşması”, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV Yayınları, C 10, ss. 442-443.

Uzkan, Faysal. (2020). H. 1248-1253/M. 1832-1837 Tarihli Rum Atık Berat ve Ahkâm Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

**Ek: İncelenen “Rum Atik Berat Ahkam Defterinden (1832-1837)
örnek sayfa.**

Extended Summary

The Ottoman Empire was a Muslim state founded on Islamic principles, but during its powerful periods, it also incorporated non-Muslim subjects into its fold through its conquests. The Ottoman Empire, which included citizens from various ethnic and religious groups, demonstrated its ability to govern its subjects through its unique millet system. The functioning of the justice system contributed to the balance of this system over the centuries.

The Greek Atik Berat and Ahkâm Register dated 1832-1837 contains a wealth of information reflecting the social life of the Greek community. The rights of this community were protected by decrees issued by the Ottoman State in response to requests and complaints. Members of the Greek community were able to convey their requests and demands to the center through their community leaders. Community leaders held an important position in terms of their connection with the central administration. In this respect, they were not only religious leaders but also possessed administrative leadership qualities. The register covered in this study is also considered important because it corresponds to the period following the Greek uprising. The State took necessary measures against those who played an active role in this uprising and engaged in activities against the independence of the Ottoman Empire. One of these measures was the removal of Greeks from their positions in the State administration. Greeks were removed from their positions as translators in the Imperial Council, particularly because of their knowledge of foreign languages. While this role was of strategic importance, it was also an area where actions could be directed against the state. It is clear that deliberately providing false information in international relations could lead to negative consequences.

This study, which evaluates the religious and property rights of the Greek community, also contributes to understanding the status of minority groups within the social structure of the Ottoman Empire. Furthermore, the archival documents in question, which provide information about the reign of Sultan Mahmud II, known for his innovative personality, offer

insights into the minority policies of the period. Ottoman archival records are particularly important in terms of revealing issues such as the form of representation of minorities, the bureaucratic procedures involved, and the ways in which community leaders established connections with the central administration. Furthermore, when these documents are compared with records from different periods, the differences and similarities between the periods can be observed.

Volume:6 • Issue:1 • January 2026 • pp. 109-126
Received: 20.02.2025 • Accepted: 31.07.2025
Research Article • DOI: 10.58375/sde.1643481

THE BASIC STRATEGY OF RELIGIOUS RADICAL MOVEMENTS: MISPERCEPTION OF RELIGIOUS TEXTS OR BADAWIYYA

Zeynep Zekiye ÖZ*

Abstract

The recent terrorist acts in religious practitioners and creators of many structural editing; they are described themselves as a Muslim. This being the case, most Western scholars interested in Islam blame Muslims or Islam because of religious terrorism, On the other hand, Muslim researchers working on the same subject generally become defensive and attempt to protect Muslims and therefore Islam.

In today's opinion, they claim that they are impressed by leaders of Salafiya like Ibn Taymiyya, and Muhammad ibn Abd al-Wahhab. The main source of Salafi-Wahhabi opinion was the Kharijite understanding. The Kharijites were composed of the people living around Desert of Najd in Arab Peninsula. They were not cognizant of the important details of Islam. Violence, the typical characteristic of desert-life, was recognized by them as ordinary process of their life. And they have not official educational system. It called as Badawiiyyah.

Keywords: Kalām, Religion, Terror, Interpretation, Violence, Badawiiyyah.

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. E-posta: zekiye.oz@ogr.sakarya.edu.tr.
Orcid:0000-0001-5124-6690
To cite this article: Öz, Zeynep Zekiye. (2025). The Basic Strategy of Religious Radical Movements: Misperception of Religious Texts or Badawiiyya, SDE Academy Journal 6(1), 109-126

Cilt 6 • Sayı: 1 • Ocak 2026 • ss. 109-126
Geliş Tarihi: 20.02.2025 • Kabul Tarihi: 31.07.2025
Araştırma Makalesi • DOI: 10.58375/sde.1643481

DİNİ RADİKAL HAREKETLERİN TEMEL STRATEJİSİ: DİNİ METİNLERİN YANLIŞ YORUMLANMASI VEYA BEDEVİLİK

Zeynep Zekiye ÖZ*

Öz

Son dönemde dini uygulayıcılar ve birçok yapısal düzenleme yapan kişilere yönelik terör eylemleri gerçekleşti; bu kişilerin kendini Müslüman olarak tanımladıkları ifade edilmektedir. Bu durum karşısında, İslam ile ilgilenen çoğu Batılı akademisyen, dinî terör nedeniyle Müslümanları ya da İslam'ı suçlamaktadır. Diğer yandan, aynı konu üzerinde çalışan Müslüman araştırmacılar ise genellikle savunmaya geçerek Müslümanları ve dolayısıyla İslam'ı koruma çabasına girmektedirler. Günümüzde, bu kişiler, İbn Teymiyye ve Muhammed b. Abdülvehhab gibi liderlerinden etkilenediklerini iddia etmektedirler. Selefi-Vahhabî görüşünün ana kaynağı Hâricîlik anlayışıydı. Hâricîler, Arap Yarımadası'ndaki Necîd Çölü çevresinde yaşayan insanlardan oluşmaktaydı. İslam'ın önemli ayrıntılarının farkında değillerdi. Çöl yaşamının tipik bir özelliği olan şiddet, hayatlarının olağan bir parçası olarak görmekteydiler. Ayrıca resmî bir eğitim sistemleri yoktu ve bu durum "Bedevîyye" olarak adlandırıldı.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Din, Terör, Yorum, Şiddet, Bedevilik.

Introduction

People in general have been experiencing three attitudes according to their religion. Firstly, by adopting a religious belief and acceptance in size, with the result of an understanding of secular or agnostic, are irrelevant in practice. Secondly, as a member in accordance with religious especially in social and traditional structure, described as an attitude of public piety in the shaping. Third, the generally accepted understanding of the rules of the religion beyond their own sense of perceiving different and more realistic than believing that it has a religious life, is to have an application outside of the concept of average believers. Those in this category, sometimes described as radical and sometimes described as marginal. If such a perception, either because it is possible to have a depth to the essence of religion, or by speaking the name of religion or perception of their culture and level of information in accordance with the guidance of religious people who place a particular presenter. Entrants to the first category by climbing to the peak of the religious consciousness have been much in the minority. Many believers are in the second occurrence. The main factor here is the person directing the religious perception and presentation format. Therefore, the second category could result positive or negative in serious consequences. The major role of the Central Asian Turks to accept our world as Islam's contribution Yasawiyya Sufi movements in the region with the same problem today by the leaders of radical movements, the router is an example of this approach.

In any case, a particular understanding of religion in accordance with, or perceptions, cannot be formatted as required. So religion, a certain person, group or entity is not a monopoly. Different sectors and periods, not to damage the main body and not disrupt the foundations generally accepted, provided that the presentation can be detected and can be done in different ways. In fact, the essence of religion at all, but its defiance of the religious insights that may be irrelevant. This thesis reference is the emergence of many denominations and sects. This result is natural as both sociological and religious purpose. Because of many religious creed or sects,

was born from self-referential reading format. The Allegory of *Mawlānā*, the famous elephant, such as the discourse of religious formation and the size of the groups that have formed a particular religion.

About the current and the formation of a religious right or wrong to judge it is possible in two ways: First, it would be in line with data from another religion. Secondly, in person or Falsification verification can be made that religion according to their own resources. However, the basic criterion here for both is reason. Here, for example, if this will be an evaluation of an Islamic sect, religion is a member of an evaluation can be done in terms of basic resources. However, another problem encountered here is the essence of each group and the sector more prone to their own faith and to comply with the thesis. In fact, the adoption of average Muslims accused of blessings happened and some of the movements themselves radically as more appropriate to classify sources of religion. Indeed, today some of those involved in terrorist acts, the return movement, the essence of religion is known to have adopted the philosophy of so-called *Salafi-Wahhabi*.

Module styles emerging in the field of Islamic history, theology and sects of *Shiism*, *al-mu'tazila*, The Kharijites was formed around the names of the *Ahl al-Sunnah*. Except Imāmiyya outlines the basic philosophy of *Shiism* was *al-mu'tazila* sect. Important contributions to Islamic thought are found in periods of strong *al-mu'tazila* sect lived today is the official representative of the formation there is a wide-ranging. A substantial part of the Islamic world for centuries sect of *Shiism* was supported by a strong belief system, philosophy, theology had developed *al-mu'tazila*.

Although there is a philosophy of its own outputs, Some heretical religious understandings from the very beginning of religion more important than the size of the application for the permanent location of the output is dominated by the dominance of the majority of courses of action that reflect local conditions by having a better understanding of more local The Kharijites *Wahhabism* sectarian views within the framework of continued carries.

Ahlus Sunnah Wal Jamaah has had a common position in the Islamic world and has adopted a belief system between *al-mu'tazila* and *Shia*. He lured the rules more specific patterns, aimed at the implementation of religion and the main theme of religion in this way, opening a wide range of beliefs in accordance with universal values of Islam has been interpreted in a religious sense and thus has adopted a qualified human primary habitable.

These data are in line with the format within the framework of their own reading of Islamic School, Islam considers the 'right' and 'real' Islam is perceived as it has adopted. The schools on the basis of maintaining its existence for centuries has this understanding. He settled in the historical process so it is not possible to think of the past will end sects. When they are in difficulty they are only hidden.

Islamic denominations received the basic faith of philosophy from the Qur'an. For this reason, they all consider themselves right. The reflection ratio of the reality and validity of measurement is the size of reasons. According to this sect considered to be a radical discourse, although their use is based on the Qur'an The Kharijites perception of the place and can be discussed.

There are two key elements of a reference to the consistency of the Qur'an. Arabic is the language of the Qur'an and an understanding of rules within the next comment from the general idea of the terms and can be reached within the framework of opinion and should consist of the main theme of the Qur'an. In this context, for example, in some extreme sects like *Ismailism* form of reading both the Qur'an has been out of the assessment.

On the other hand, have a better understanding of the Qur'an-centered and subsequent formation of the Wahabism- The Kharijites allege more Muslims in the audience selects the main theme of the Qur'an are incompatible. The Kharijites-Wahhabism connection is very evident. Indeed, on the Ottoman Wahhabism "Kharijism" movement were checked and the "New Kharijism" named in the form. In dealing with fanaticism

and their religious beliefs in terms of stiffness non-believers blame on issues such as disbelief has an obvious analogy between Wahhabism and Kharijism. The Kharijites sect living today *Ibadiya*, to command “al-Amr bi al-Ma’ruf wa al-Nahy an al-Munkar” (to command the good of the evil of prohibition) under the name of Islam invites Muslims to fight and they took the form of these ideas discussed example Wahhabism have formed (Figlali, 1999: 25).

At the same time, drawing interferences from religious dogmas, to sanctify these terrorist movements through basing these movements is on Qur’an or Hadiths. This attitude may vary regarding different understandings. In one hand, according to the ways to read the holy resources, this movement could be regarded as holy movement. On the other hand, according to the ways to interpret *jihad*, it is admitted that intervening into this kind of movement is an obligatory, devotion and worship for a person. However, the main rationale determining the ways of movements targets, methods and in both sides is the fact of ‘jihad’ (Biçer, 2018).

It is not considerable that the celestial religions such as Judaism and Christianity and Islam could support the terrorist actions against humanity, damaging the whole society without detecting homicide-innocent and not allowing individual punishments. This is a simple judgment interfered from general frameworks of the doctrines of these religions. And the exceptional individual attempts, and the spatial or temporal conditions leading to violence are excluded from this generalization.

Accordingly, it is not possible to consider terror with the words like ‘religious’ or ‘Islamic’. However, it is also not possible to deny that there have been many religion-oriented people, chiefly among Muslims, participated in the terrorist movements (Bicer, 2009).

The considerable majority of Muslims do not support the fact of terror or violence. For this reason, just as all Muslims are not terrorists, so are not Muslims all terrorists. However, most of the actors who implement and carry out global terrorist acts are people with Muslim identity. Besides,

the people being implicated in terrorist actions highlight their Muslim identity; and assert that these movements were executed depending upon their 'religious' concern. It is, nevertheless, clear that the thought, the perception, and the movements are not compatible with the basic principles of Islam (Lewis, 2003: 137).

Moving from this point of view, the general attitude of those who have been interfering in terrorist actions with religious motives, but without having any religious sensitivity in application and usual religious exercises and indicating that what they did they did for the sake of religion demonstrates that there is a religion-based rationale for terrorist actions. The definition of 'religious-themed terrorism' is, then, possible for these groups.

Furthermore, the conceptions like 'Muslim terrorists' may be considered coherent. But, since this approach is a wide-ranging statement and may cause a kind of prejudice against Islam and Muslims, it cannot be an unerring approach. In general meaning, terrorists can be derived from every class, religion and nations. Terrorism, then, cannot be judged as peculiar to a specific religious group.

It is claimed that in the modern world, the majority of those who have committed global terrorist acts such as September 11th come from Muslim populations. The agents in the September 11 attacks and in the terrorist, actions committed in Pakistan, Indonesia, Saudi Arabia, Yemen, Iraq and Turkey saw themselves as judicators, and damaged innocent populations. Some of these actions are targeted western-centered external powers, and some are reactions against the politicians and administrative structure of the related state. The main rationale for this kind of reactions depends on the factors such as collaborations with the western states established by administrators and rulers of the related state in order to ensure their futures, and/or ignorance of juridical implications of Islam (sharia) by the same leaders (Azzam, 2002: I, 69-75; II, 211).

The idea to spread Islam is one of the main references of the terrorists perpetrating the crime in the name of religion. To give an example for this

approach we can introduce this quotation: “Even, we have to shadow the whole world under the flag of Islamic administration. This is the judgment of the holy “*Sharia*” (Azzam, 2002: II, 61, 299, 381-384).

As did in the past, today the agents perpetrating terrorist actions also use basic Islamic resources as their main reference center in order to justify their movements. In fact, the coherence of their attempts is a controversial issue. But the term ‘jihad’ in the religious resources is the basic holy reference used in this matter (Bicer, 2006).

Qur’an encourages the *jihad* and disagree the *fitna*. When the Qur’an denigrates violence in general, it examines the term ‘*fitna*’ in private. According to Qur’an, *fitna* means a humanity catastrophe. It is also stated in the Qur’an that the performers of *fitna* acts may be Muslims or non-Muslims; both of them are seriously warned of these acts (Qur’an, 28/77-78).

In the above verses, it is indicated that *fitna* is the guilt of those who give permission for a murder or who commit a murder. The term of *fitna* simply means *chaos*. Above all, like other celestial holy scripts, the Qur’an’s general argument also supports peace and well-being. The attitude of some Muslims adopting violence or cruel punishment and interpreting related verses accordingly is incoherent with the verse of “Let there be no compulsion in religion” (Qur’an, 2/256) and the practices of Mohammad, the prophet.

According to the Qur’an, chaos is the most catastrophic evil against humanity. It is diligently underlined in the Qur’an that Muslims must not be implicated in a chaotic movement and should not create a chance for any kind of violence. Also, the Qur’an introduces *badawiyya* as the most dangerous rationale for chaos.

1. A Rationale for Chaos: *Badawiyya*

Badawiyya, in this context, represents not only nomadic lifestyle but also the conception opposing civic lifestyle and violating civic rules.

The Qur'an mentions about *badawiyya* as the source from which violent and terrorist movements spring, and discredits this understanding. In terms of belief, it is mentioned in the Qur'an that "The Bedouin Arabs are the worst in Unbelief and hypocrisy" (Qur'an, 9/97). Again, referring the psychological character of Bedouin Arabs, the Qur'an says: "Some of the Bedouin Arabs look upon their payments as a fine, and watch for disasters for you" (Qur'an, 9/98).

According to Yazir (d. 1942), who famous Turkish commentator of the Qur'an, the prophets are civilized. Namely, rudeness, impoliteness, roughness, brutality and pessimism are the dominant feelings of the Bedouin people. This character is also described in a verse of the Qur'an: "The Bedouin Arabs are the worst in Unbelief and hypocrisy, and most fitted to be in ignorance of the command which Allah hath sent down to His Messenger" (Qur'an 9/97). *Badawiyya* is contradictory to the characteristics like sensitivity, attractiveness, refinement, and excellence which a prophet is necessarily supposed to have (Yazir, 2004: 235).

Kharijite and *Wahhabism*, accepted to have taken their roots from some places holding the characteristics of *badawiyya*, are the two important dimensions of religious terror in the Islamic History.

In the Islamic History, two attempts could be described as *badawiyya*-oriented terrorist movements: The first attempt was *Kharijite* movement. The Kharijites were composed of the people living around *Najd*. They were not cognizant of the important details of Islam, not committed to the law, and not aware of the principles of Mohammad. Violence, the typical characteristic of desert-life, was recognized by them as ordinary process of their life; murder was also not abnormal to them. For all problems, they preferred to seek solutions by applying violence and terrorism. In the eras of *Uthman* and *Ali*, the last two of the four Caliphs, they killed everybody that did not share their thought, without showing any clemency to women or children (Ash'ari, 2005: 102-105).

The second is *Hashshashin*/Assassin movement under leadership of Hassian Sabbah (1090-1275). This movement became the advocate of

Ismaili-Nizari-religious position and acted according to the doctrine of *Mahdi* (Rapoport, 1984: 664-665; Kaygusuz, 2004: 64-67).

Here, we would like to call attention to some socio-cultural characteristics of *Najd*. The proponents of *Hamdan b. al-Ash'as*, called Qarmatians, and the leader of *Ismaili* group Qarmatians, were originated from this region. This group consternated to the whole Islamic world and implemented many terrorist actions. Like *Wahhabites*, they also looted *Mecca* and *Medina* in many instances, killed *hajjis* (Aksun, 1997: 79). Again, some people claiming to be prophets after the death of Mohammad were also originated from the region of *Najd*, mostly populated by *Bedouin Arabs* (Buyukkara, 2004: 13). Moreover, the most merciless *Kharijites* appeared in this region.

Accordingly, to their basic mentality, *Kharijites* killed many people who did not adopt their thought by labeling them as 'kafir' (unbeliever). Their main rationale for this attitude is related to the religious formation (Ash'ari, 2005: 103; Akbulut, 1989: 333-337).

Kharijites, who could not evaluate dogmas regarding the general formation of the Qur'an and Hadiths, formed these kinds of data according to their socio-psychological structure. They handled with facts and information by putting themselves into central position, and by this way, they perceived their attitude as devotion and essence of religion. Therefore, some intellectuals explained the attitudes and behaviors assumed by *Kharijites* respecting their sensitivity to religion. Namely, Turkish theolog İzmirlı İsmail Hakkı (d.1946) proposed that the goal of *Kharijites* is not rejecting Qur'an, but they misunderstand Qur'an because they are 'Bedouin people ignorant of Islamic Law'. As an indicator for their sensitivity to religion, they blamed themselves for unbelief even in case of a simple mistake (İzmirlı, 1341: 74; Dalkilic, 2005: 26).

According to Maturidi (d. 333/944), who famous theolog and founder of *Maturidism* sect, analyzed them comprehensively, because *Kharijites* exaggerated the sins too much, they committed the cardinal sin (Maturidi, 1979: 328).

The Kharijites, acting under the influence of *Badawiyya*, also had a chauvinist ideology almost reaching a racist understanding (Abu Zahra, 1977: I. 70). Their messianic expectations and Arabic racism have left considerable influences on *Wahhabites* and on the groups holding responsibilities of the recent terrorist movements (Buyukkkara, 2004: 216). For example, the sufi movements in the areas such as Afghanistan, Pakistan, India and Kashmir have been refused and perceived as non-Islamic by the people with *Salafi-Wahhabite* ideology, living in these areas. Their explanation for this labeling is that the partisans of the sufi movements do not represent Arabic culture and toilette (Mohanty, 2009: 13).

Since The Kharijites thought that they were devoted to the Qur'an, they described the comprehension of their leaders as 'Qur'anic' and labeled the people with different understanding as 'unbeliever'. Through slogans like "The judgement is only for Allah", they falsified the meanings of some verses. By this way, they always centered themselves and pushed religion into politics (Cabiri, 1997: 596).

Although scholars such as Ahmad ibn Hanbal and Ibn Taymiyyah were influential in the thought structure of Wahhabism, it has not escaped the attention of researchers that in practice it was a continuation of Kharijism, developed in similar places and used the same arguments. For instance, Ottoman intellectuals described Al-Wahhabiyya as 'New Kharijite'. When confronting with a revolutionary attempt, the political and religious representatives of Ottoman administration considered this attempt as *Kharijite* movement (Ecer, 1976: 1-2).

The features Al-Wahhabiyya such as strong affiliation with the values to believe, survival under hard conditions, preferring superficial ideas, beliefs and life are considerably similar to the perception of *Kharijite*.

As a matter of fact, when were to be described in the era of Ottoman Empire, they were respected equivalent to *Kharijites* because of their intolerant attitudes. In order to solve the problems with others they used of force instead of mind, arguments or negotiations. They assumed themselves the competence to enjoin what is right and forbid what is wrong. Putting pressures on the opponents of their ideas, they inspired

fear and terror (Figlali, 1999: 19).

Due to the fact that *Kharijites* and *Wahhabites* preferred to understand superficially, to evaluate only the surface, and not to reach the internal details, they interpreted the Qur'an with superficial meaning and understanding. This way of perception is also common in the basic principles of *Salafi* School.

The main theme of today's religious violence and terrorist movements is formed by *Badawiyya*, politically dependent upon *Salafiyya*, *Kharijiyya* and *Wahhabiyya*, and holding a nomadic character in terms of social status. Although, for instance in Turkey, many of the people getting involved in religious terrorist movements are high school or university graduate individuals, it has been understood that education do not always result in the development of a civic culture (Atici-Gumus, 2002). To make an explanation for this controversy we can state that due to *Badawiyya* represents a lifestyle, this perception could survive at individual and social levels, even in civilized environments. In this context, in the following, we can summarize the characteristics of *Badawiyya* perception reaching to religious understanding:

—Totalitarianism is prevalent in *Badawiyya*-oriented Islamic perception. A leader, somehow being adopted, decisively do not tolerate with different formations. If there is not an apparent argument proving veracity of the ideas approved by the group, then, this person make up this argument, etc., fabricated hadiths.

—Monotype Islamic understanding is dominant. Hence, they do not approve an Islamic ideology outside of their perception. As they definitely label this ideology as 'unbelief', they do not let it survive.

—They are strange to rationalism and mental approaches and interpretations. This has led them to accept the religious dogmas and arguments with superficial meanings.

—Because they do not feel the need to comply with an authority, seeing themselves like authorities, interfering in political processes is important in their basic understanding (Ozeren-Sozer-Demirci, 2010).

Accordingly, if revised historically and theologically, it is clear that today's terrorist actions have all characteristic dimensions of Hashshasin movement, under the leadership of Shia-oriented *Hassan Sabbah*, *Kharijite* movement, Wahhabism and *Badawiyya*.

By the way, it is accepted that Osama bin Laden, one of the leaders of today's radical Islamic movements, is influenced by the ideology of Wahhabism (Hellmich, 2008: 114-115). Again, it is also accepted the mentality of *Al-Kaida* is a *Wahhabite*-oriented continuation of Arabian locality comprehension (Schwartz, 2002: 1).

Concluding Remarks

Because terror, which includes several definitional aspects, is a universal fact, no religion, no race, and no gender can be attributed to it. Psycho-social, economic, and educational factors, despotism-based administrative systems, and religious and secular radicalism are considered the basic rationales for terrorist movements.

The saying 'Islamic terror', frequently used in western literature to indicate this problem, does not seem coherent. Terror, which is attributed to Islam, is contrary to the principles of basic Islamic resources, the Qur'an and true hadiths. Indeed, for non-Muslim elements, Islamic tradition granted special status such as *Ahl al-Kitab* (People of the Book) and *Ahl al-Jizyah* (People of Tax), and also sometimes mentioned about them with praises. The basic features of Islam perceived 'the others' as 'this/these' and accepted living with them in the same environment as a principle. Similarly, the various approaches within Islam were respected under the universal structure of Islam. The ages of the Prophet Muhammad, the Four Caliphs and the Ottoman Empire are full of various instances related to this subject. Accordingly, it is not conceivable that the resources of terrorist movements that do not provide with right to live for non-Muslims and not tolerate with different religious understandings are 'Islamic'.

However, the most dangerous performers of violent movements like terror are Muslims in the modern world. As Lewis underlined, not all

Muslims embrace terrorist movements, but most of the agents of these movements are the people who are known with their Muslim identities. Because these people applied for spiritual texts in order to justify their violent actions, the concept of ‘Muslim terrorist’ is used to describe them. But this labeling is deficient in terms of the basic nature of Islam and depending only on the verbal expressions. By the way, since this labeling is not attributed to all Muslims, it remains individual. For this reason, the saying ‘religion-based terror’ is not objected in general meaning. However, the idea that Islam provides rationales for terrorist movements is not approved. Indeed, verses in the Quran that allude to violence, such as “Kill the polytheists wherever you find them” (Quran 9:5), cannot be taken seriously because they are interpreted without considering their context. The fact that some terrorists with Muslim identities base their actions on these verses does not mean they are justified.

It is frankly considered that the reasons for the fact that most of the agents responsible for the universal terrorist movements are Muslims and/or most of these movements are executed in the Islamic countries are listed as follows: the conception of radical fundamentalist secularism and its practices, and totalitarian attitudes and mandatory sanctions adopted by the administrators in the countries with Muslim populations.

It has been discovered that the historical background of today’s Islam-based terrorist actions could be explained by the traditions of *Ismailiyya*-based Assassin, *Kharijite* and *Wahhabiyya*. The socio-cultural and theoretical background of these traditions is mostly determined by the mentality of *Badawiyya* and the lifestyle suggested by this mentality. At least, it is known that the settling areas for terrorism are the places preferred by this mentality, even if the roots of it were accepted to be located elsewhere.

When looking at the specific areas of the Middle East and Asia, settling and practicing areas for the current terrorist movements and most of the citizens are Muslims, it is detected that the lifestyle suggested by *Badawiyya* is prevailing in these areas. In this context, Abdullah Azzam’s consideration indicating that Afghan lands are the best environment to establish an Islamic country is noteworthy.

References

Abu Zahra, Muhammed (1977). *Tarihu'l-Mezahibi'l-Islamiyye*. Cairo: Daru'l-Fikri'l-Arabi.

Akbulut, Ahmet (1989). Hariciliğin Siyasi Görüşlerinin İtikadilesmesi. *The Journal of Ankara University Theology Faculty*. XXXI. 333–337.

Aksun, Z. Nur (1997). *Siyasi ve Sosyal Acidan Mezhepler, Tarikatler*. Istanbul: Marifet Yayinlari.

Atıcı, Bünyamin-Gümüş, Çetin (2002). Bireylerin Terör Hareketlerine Katılım Durumları ile Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki. *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu* (ed. O. Kilic, M. Cevik). Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Ash'ari, Abu al-Hasan (2005). *Makalatu'l-Islamiyyin* (trsl: M. Dalkilic-O. Aydın). Istanbul: Kabalci Yayinlari.

Azzam, Abdullah (2002). *Cihad Dersleri I-II*. Istanbul: Buruc Yayinlari.

Bicer, R. (2006). Religious Understanding of Turkish and Pakistani People. *Ethics, Values and Society: Social Transformation* (ed. Ghazala Irfan). Oxford: Oxford University Press, 273-283.

Bicer, R. (2009). The Approach of Muslim Turkish People To Religious Terror. *The World's Religions after September 11*. Volume 1, Religion, War, and Peace (ed. Arvind Sharma). USA: Greenwood Publishing, 87–114.

Biçer, R. (2018). Why Muslims Become Instruments of Terror? *KADER* 16(2):229-240.

Büyükkara, M. Ali (2004). *İhvan'dan Cüveyman'a Suudi Arabistan ve Vahhabilik*. Istanbul: Ragbet Yayinlari.

Cabiri, M. Abid (1997). *İslam'da Siyasal Akil*. (trsl. V. Akyuz). Istanbul: Kitabevi.

Dalkilic, Mehmet (2005). *Haricilerin İtidal Arayisi ve Sufriyye*. *The Journal of Istanbul University Theology Faculty*.

Ecer, A. Vehbi (1976). *Osmanli Tarihinde Vahhabi Hareketi*. (PhD thesis) University of Ankara.

Figlali, Ethem Ruhi (1999). *Çagimizda Itikadi Islam Mezhepleri*. Istanbul: Birlesik Yayinlari.

Hellmich, Christina (2008). Creating the Ideology of Al Qaeda: From Hypocritesto Salafi-Jihadists. *Studies in Conflict & Terrorism*.

Izmirli, I. Hakki (1341) *Yeni Ilmi Kelam*. Istanbul: Evkafi Islamiyye Matbaasi.

Kaygusuz, Ismail (2004). *Hasan Sabbah ve Alamut Kalesi*, Istanbul: Su Yayinlari.

Maturidi, Abu Muhammad (1979). *Kitabu't-Tevhid* (ed. F. Huleyf). Istanbul. 328.

Mohanty, Sanjeeb Kumar (2009). Eroding Kahsmiriyat. *ILAS The Newsletter* no. 52. Holland.

Ozeren, Süleyman-Sozer, M. Alper-Demirci, Süleyman (2010). Teror Orgutlerinde Militan Kimlik Profili: Hizbullah Ornegi. *Terorun Sosyal Psikolojisi* (ed. M. Sever, H. Cinoğlu, O. Basibuyuk). Ankara: Polis Akademisi Yayinlari.

Rapoport, David C. (1984). Fear and Trembling Terror in Three Religious Traditions. *American Political Science Review*. III.

Schwartz, S (2002). *The Two Faces of Islam*. New York: Random House, Inc.

Yazir, Hamdi (2004). *Hak Dini Kur'an Dili*. Istanbul: Eser Yayinlari.

Genişletilmiş Özet

Son dönemlerde meydana gelen terör eylemlerinin failleri kendilerini Müslüman olarak tanımlamakta ve eylemlerini dini gerekçelerle meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bu durum, İslam ve terör arasında yanlış algılanabilecek bir ilişkilendirmeye yol açmaktadır. Batılı akademisyenler genellikle İslâm'ı terörün kaynağı olarak görürken, müslüman araştırmacılar savunmacı bir tutum sergileyerek İslâm'ı koruma çabasına girmekte ve bu durumu eleştirmektedir.

Giriş bölümünde, insanların dinleriyle ilgili üç temel tutumdan bahsedilmektedir: Dinî bir inancı kabul etme, sosyal ve geleneksel yapılar içinde dindâr bir kimlik geliştirme ve dinin kurallarını kendi anlayışlarıyla yorumlama. Bu tutumlar, radikal ve marjinal grupların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Böylece dinin belirli bir anlayışının tekel altına alınamayacağı, durum ve zamana göre çeşitli yorumlarla şekillendiği belirtilmektedir.

Günümüzdeki radikal olarak tanımlanan hareketler, kendilerini Selefi-Vahhabî düşüncesiyle ilişkilendirmektedir. Bu hareketlerin temel çıkış noktası ise, Hâricî anlayışına dayanmaktadır. Haricîler, Arap Yarımadası'ndaki Necd Çölü'nde yaşayan ve İslâm'ın önemli detaylarından habersiz insanlardan oluşmaktaydı. Şiddet ise, çöl hayatının tipik bir parçası ve olağan bir durumdu. Ayrıca, resmî bir eğitim sistemleri de bulunmamaktaydı. Bu yaşam tarzı ve düşünce yapısı “Bedeviyye” olarak adlandırılmıştır.

Kutsal metinlerin yanlış yorumlanması, dinî radikalizmin temel nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Özellikle “cihad” kavramı, çoğu zaman bağlamından koparılarak şiddeti meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim, genellikle barış ve huzuru destekleyen bir mesaj verirken, belirli gruplar bu metinleri şiddeti haklı çıkarmak için kullanmaktadır.

Bedevilik kavramı aynı zamanda, ortaya çıkan radikal hareketlerin anlaşılmasında anahtar bir rol oynamaktadır. Bedevilik, sadece göçebe yaşam tarzını değil, bununla birlikte medenî yaşama karşı duran ve toplumsal

kuralları ihlal eden bir anlayışı da temsil etmektedir. Kur'an'ı Kerim'de Bedevilerle ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “Bedeviler inkâr ve nifâk bakımından daha şiddetlidir” (Tevbe, 97). Bu açıdan değerlendirildiğinde bedeviler inanç bakımından en tehlikeli grup olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda şiddet yanlısı tutumları, tarih boyunca radikal dinî hareketlerin temelinde yer almıştır.

Tarihsel olarak Bedeviyye anlayışına dayanan iki önemli terrorist hareket bulunmaktadır: Hasan Sabbah önderliğindeki Hâşhâşî Hareketi ve Hâricîler. Her iki hareket de şiddeti, dinî bir görev olarak görmüşlerdir. Özellikle, Hâricîler, İslâm tarihinin ilk dönemlerinde hilâfet çekişmelerinde büyük rol oynamış, kendileri dışındakileri kâfir ilan ederek şiddet uygulamaktan çekinmemiştir.

Hâricîlerden esinlenen bir diğer hareket ise Vahhâbiliktir. Osmanlılar döneminde, Vahhâbîler “Yeni Hâricîler” olarak tanımlanmıştır. Vahhâbîler, dini yargılarını sert ve tavizsiz bir şekilde uygulamış, görüşlerine katılmayan herkesi kâfir olarak ilan etmiş ve şiddeti meşrulaştırmışlardır. Bu anlayış, günümüzdeki radikal hareketler üzerinde de etkisini sürdürmektedir.

Tarihsel ve sosyolojik açıdan incelendiğinde, günümüzde dinî terör eylemlerinin temellerinin, Hâşhâşîler, Hâricîler, Vahhâbîler ve Bedeviyye zihniyetinde bulunduğu görülmektedir. “İslâmî terör” kavramı, çoğu zaman yanlış bir algı oluşturmakta ve İslâm ile şiddetin doğrudan ilişkilendirildiği bir algıyı yaygınlaştırmaktadır. Ancak tarih boyunca ve günümüzde, şiddeti meşrulaştıran bu gruplar, İslâm'ın temel öğretileri ile çelişmekte, kendi ideolojik yorumlarını dinî referanslarla desteklemeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle, dini metinlerin bağlamına uygun olarak yorumlanması ve referans alınması, dini radikalizmin ve terörizmin önüne geçmek için önemli bir adım olacaktır. Aynı zamanda günümüzdeki dinî motifli terör eylemlerinin anlaşılmasında Bedevilik kavramının merkezî bir öneme sahip olduğunu ve bu olgunun da tarihsel, sosyolojik ve teolojik boyutlarıyla incelenmesi günümüz radikal gruplarının arka planını aydınlatmak bakımından önemlidir.

Volume:6 • Issue:1 • January 2026 • pp. 127-162
Received: 20.02.2025 • Accepted: 31.07.2025
Research Article • DOI: 10.58375/sde.1643481

MİLLİYETÇİLİK AKIMININ ZORUNLU GÖÇE ETKİLERİ: BALKANLAR ÖRNEĞİ

Onur ŞATLI*

Abstract

Bu çalışmada Fransız Devrimi sonrası güçlenen fikir akımlarından milliyetçiliğin ve ulus-devlet kurma sürecinin bölgesel olarak zorunlu göçlere ne yönde etken olduğu Balkanlar örneği üzerinden incelenmiştir. Tarihsel olarak ise Balkan Savaşları ve öncesindeki toplumsal isyan hareketleri dönemleri baz alınmıştır. Çalışmanın amacı milliyetçilik akımının menfi geliştiği Balkanlarda ne kadar yıkıcı olduğu ve bu bağlamda Türk nüfusunun çok kısa bir sürede erozyona uğratıldığını göstermektir. Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümünde milliyetçilik ve göç kavramları açıklanmıştır. İlgili bölümde öne çıkarılan ve çalışmanın ana yapısını oluşturan kuramlar Kedou-rie'nin milliyetçilik yaklaşımı ve Lee'nin göç yaklaşımıdır. İkinci bölümde Balkan-ların Osmanlı hakimiyetine girme süreci ve bu süreçte "surgun (zorunlu göçe tabi tutarak yeni bir yerleşim bölgesinde iskân ettirme politikası)" politikasıyla ve uçlarla bir Türk yurdu haline nasıl getirildiği açıklanmıştır. Son bölümde Balkanlarda Yunan ve Bulgar milliyetçiliklerinin oluşum aşamaları ve bu milliyetçiliklerin vurgu yaptığı değerler incelenmiş ve bu değerler neticesinde Balkanlardan Anadolu'ya yapılan zorunlu kitlesel göçlere değinilmiştir. Tüm inceleme boyunca detaylı bir literatür taraması yapılmış ve betimsel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Kimlik, Milliyetçilik, Göç, Kitlesel Göç, Zorunlu Göç

* Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Dr. Programı E-posta: sationur.92@gmail.com. Orcid: 0000-0002-1763-2114

Bu makaleye atıf için: Sayın Onur, Şatlı. (2025). Milliyetçilik Akımının Zorunlu Göçe Etkileri: Balkanlar Örneği, SDE Akademi Dergisi 6(1), 127-162

Volume:6 • Issue:1 • January 2026 • pp. 127-162
Received: 01.12.2025 • Accepted: 02.01.2026
Research Article • DOI: 10.58375/sde.1833510

THE EFFECTS OF NATIONALIST MOVEMENT ON FORCED MIGRATION: THE EXAMPLE OF THE BALKANS

Onur ŞATLI*

Öz

This study examines how nationalism, one of the intellectual movements that gained strength after the French Revolution, and the process of establishing a nation-state can be a factor in regional forced migrations, through the example of the Balkans. Historically, it is based on the Balkan Wars and the periods of social rebellions that preceded it. The aim of the study is to show how destructive the nationalist movement was in the Balkans, where it developed negatively, and in this context, the Turkish population was rapidly diminished in a very short time. In this context, in the first part of the study, the concepts of nationalism and migration are explained. The theories highlighted in this section and forming the main structure of the study are Kedourie's approach to nationalism and Lee's approach to migration. In the second chapter, the process of the Balkans coming under Ottoman rule and how they were turned into a Turkish homeland with the policy of "surgun (a policy of forcibly displacing people and resettling them in a new settlement area)" and serhads in this process is explained. In the last chapter, the formation stages of Greek and Bulgarian nationalisms in the Balkans and the values emphasized by these nationalisms were examined and the forced mass migrations from the Balkans to Anatolia as a result of these values were mentioned. A detailed literature review was conducted throughout the entire review and the descriptive research method was preferred.

Keywords: National Identity, Nationalism, Migration, Mass Migration, Forced Migration

Giriş

Ortaya çıkışı veya kökeni hakkında tam bir fikir birliği olmasa da milliyetçilik kavramının ve kavramla ilişkili olarak ulus-devlet fikirlerinin güçlenmesinde Fransız Devrimi'nin önemli bir rolü bulunmaktadır. Ancak gücünü halktan alan ve liberal bir anlayışla oluşturulan Fransız Devrimi milliyetçiliğinin ve bu milliyetçilik düşüncesi esasında oluşturulan kendi kaderini tayin ilkesinin her yerde aynı sonucu vermediği gözlenmektedir. Aşırı ırk vurgusuna dayanan ve farklılıklara müsamaha göstermeyen milliyetçilik türleri bazı durumlarda çok yıkıcı ve toplu katliamlara varan senaryolara neden olabilmektedir (Heywood, 2022: 211). Bunun temel nedeni milleti ifade ederken din, dil, kültür gibi birliklere ek olarak belirli bir coğrafi alan üzerinde tarihsel bir sürece ve bağa hitap eden birlikteliklerin de aynı şekilde ön plana çıkarılmasıdır. Milliyetçi duygular toprağı sadece kendisine ait olarak görmekte ve farklı unsurları kapsayıp kuşatmamaktadır.

Doğal olarak oluşan ortam bölgedeki farklı unsurlara dair bir baskı oluşturmakta ve yaşam hakkı gasp edilen unsurların yoğun göç hareketlerine neden olmaktadır. Göçler çoğunlukla daha güvenli hissedilen ve soydaşların yaşadığı bölgelere doğru gelişmektedir. Göç kararının şekillenmesine ise sadece yaşam alanındaki zorlu süreç neden olmamakta, ek olarak gidilecek hedef alandaki beklentiler ve göç sürecinde karşılaşılabilecek potansiyel zorluklar da ek nedenler olarak sayılabilmektedir.

Çalışmanın odak noktası Balkanlarda oluşan aşırı milliyetçi hareketlerin nedenleri, milliyetçi hareketler sonucunda Balkan Türklerinin soykırımı ne şekilde maruz kaldığı ve bahse konu soykırımın Balkan Türklerinin göç kararlarını nasıl şekillendirdiğidir. Çalışmanın tezi Balkanlarda oluşan milliyetçiliğin ırkçı bir nitelik taşıyarak soykırımı varan sonuçlara ve bu nedenle bölgedeki Türk varlığını tehdit ederek zorunlu göçlere neden olduğudur. Çalışma ilgili ana soru ve tez ışığında milliyetçiliğin kültürel birleştirici bir nitelik taşıyabileceği noktasında Yunan milliyetçiliğini ve dini bir nitelik taşıyabileceği noktasında ise Bulgar milliyetçiliğini örneklemektedir. Başlangıçtaki itici güç her ikisinde de farklı olmasına rağmen

sonuçlarının öteki düşmanlığı olması Balkanlarda gelişen milliyetçiliğin dikkate değer diğer bir önemli özelliğini de ortaya koymaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde milliyetçilik ve göçe ilişkin bir değerlendirme yapılmış ve kavramlara ilişkin çeşitli kuramlara yer verilmiştir. İkinci bölümde Balkanların Osmanlı hakimiyetine girme süreci ve sürgün adı verilen göç hareketleri ile Osmanlı'nın Balkanları iskân etmesi ve bölgedeki Türk varlığının zamanla nasıl oluştuğu üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bölümde önemli bir yer tutan “sürgün” ifadesi Halil İncalık'ın “Osmanlılar: Fütihat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler” eserinde kullanılmış olduğu haliyle geçmekte olup, yazarın ifadesiyle bir “kolonizasyon metodu” anlamına gelmektedir (İncalık, 2023: 47). Çalışmanın tamamında bu ifade, İncalık'ın kullandığı haliyle yer almaktadır. Son bölümde ise Balkanlarda Türk varlığını tehdit eden Yunan ve Bulgar milliyetçiliklerinin gelişimleri açıklanmış ve ırk ve din vurgusuna dayalı yıkıcı milliyetçiliklerin bölgedeki Türk halk üzerinde oluşturduğu baskıya ve bu baskı sonucunda oluşan zorunlu kitlesel göçlere odaklanmıştır (Şimşir, 2023: 153-242). İlgili süreçte Osmanlı'nın tersine milliyetçilikle devleti parçalamaktan kurtarma amacıyla oluşturduğu politikalar ve yapmış olduğu anayasal süreçlere ve başka bir milliyetçilik örneği olarak Balkan Slavları üzerinde Rusya'nın Panslavizm politikasına da değinilmiştir.

Çalışma süresince detaylı literatür taraması yapılmıştır. Milliyetçiliğin kuramsal olarak anlaşılması noktasında Smith ve Kedourie'in çalışmaları temel alınmıştır. Öte yandan çalışmanın diğer önemli noktası olan göç, Ravenstein ve Lee'nin çalışmaları üzerinden incelenmiştir. Bunun nedeni adı geçen yazarların oluşturdukları kuramlarla çalışmanın teorik çerçevesinin oturmasıdır. Öte yandan Balkanlardaki göçlere odaklanan bilimsel tez, makale ve kitaplar detaylıca incelenmiştir. İlgili eserlerden edinilen bilgilerle sayısal veriler ortaya konulmuş ve çalışmanın tezi ampirik olarak da desteklenmiştir. Nihayetinde betimsel araştırma yöntemi kullanılarak üçüncü bölüm oluşturulmuş ve Balkanlardaki Türk nüfusundaki dramatik düşüşün nedeninin ilgili dönemde bölgede ortaya çıkan ırkçı milliyetçilik olduğu temellendirilmiştir. Konu Siyaset Bilimi disiplini içerisinde ele

alındığı için tarihsel olayların tamamına değinilmemiş ancak konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla kısa bir tarihi açıklama yapılmıştır.

1. Milliyetçilik ve Göç

Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı öncesindeki Balkanların siyasi ve demografik durumu dolayısıyla yaşamış olduğu çeşitli siyasal akımlardan milliyetçilik ve bu akım ile ortaya çıkan olaylar neticesinde bölgeden dışarıya yapılan zorunlu göçlere odaklanmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde milliyetçilik ve göç olgusu, konulara odaklanan çeşitli kuramsal çalışmalarda kavramlara yüklenen anlamlar ışığında açıklanacaktır.

1.1. Milliyetçilik Üzerine

Milliyetçilik, Siyaset Bilimi disiplini içerisinde ortak bir görüş çatısı altında açıklanamamış kavramlardandır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri hiç şüphesiz milliyetçilik kavramı ile yakından ilişkisi bulunan başka kavramlar nedeniyle araştırma konusunun nesnelerinde miktar bakımından yaşanan ciddi fazlalaşmadır (Saygılı, 2020: 13). Söz konusu kavramlardan bazıları; milliyet, cemaat, etnisite, ırk vd. olarak ifade edilebilir. Kavramların birbirinden farkları ve her birinin tek tek açıklanabilmesinin zorluğunun yanı sıra milliyetçilik çalışmalarıyla ilgili en önemli sorunlardan bir diğeri de akımın oluşum zamanıyla ilgili genel bir fikir birliğinin olmamasıdır. Özkırmı, literatürde milliyetçilik konusunda yapılan çalışmaları incelediği eserinde (2009) milliyetçiliğe ilişkin kuramsal açıklamaları üç başlık altında toplamıştır. Bunlar; ilkçi yaklaşım, modernist yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşımlardır. Bu yaklaşımların kapsayıcı üst ifadelerle gruplandırılabilmesinin en önemli nedeni kuramsal açıklamayı yapan çalışmaların genel itibari ile benzer vurgularda bulunmasıdır. Genel olarak incelendiğinde ilkçi görüşü savunan açıklamalarda milletlerin tarihsel süreç içerisinde doğal yapılar olarak ortaya çıktığına olan inanç, modern görüşü savunan açıklamalarda milletlerin modernleşmeye bağlı gelişmelerin bir neticesi olduğu inancı ve son olarak etno-sembolcülerde

ise milletlerin etnik kökenlerinin bulunduğu ve bu durumun milletlerin ve milliyetçiliğin oluşum sürecinde önem arz ettiği inancı hakimdir (Özkırımlı, 2009: 81-82).

Milletin ve milliyetçiliğin oluşum zamanına ilişkin farklı görüşler ve tartışmalar bulunsun da genel itibari ile Avrupa'da milletleşme süreçlerinin hızlanmasına ve yeni ulus-devletlerin türemesine neden olan iki önemli olay bulunmaktadır. İlki Alman Romantizmi etkisinde ifadesini bulan güçlü bir ırk vurgusu ve Fransız Devrimi ile şekillenen toprağa ve vatandaşlığa bağlı millet fikridir (Saygılı, 2020: 15). Avrupa'da gerçekleşen bu iki büyük gelişme kıtanın tamamında milliyetçiliğin ilerlemesine dair önemli fikir akımlarını da beraberinde getirmiştir.

Alman Romantizmi konusunda üç filozof öne çıkmaktadır. Bunlar Johann Gottlieb Fichte, Johann Gottfried Herder ve Immanuel Kant'tır. Öncelikle Fichte, her ne kadar Alman milliyetçiliğini canlandırma ve bir Alman ulus-devleti oluşturma çabasında olsa da ortaya koymuş olduğu fikirler çerçevesinde milliyetçiliğin tanınırlığına katkıda bulunmuştur. Fichte'nin ortaya koymuş olduğu fikirler "Alman Özü" ve "Saf Alman Dili" oluşturulabilmesi üzerine odaklanmaktadır. Ona göre Napolyon işgali altında bulunan Almanya'nın yeniden ulusal birliğe kavuşarak karakter kazanması yani yeniden Alman olabilmesi son derece önemli olup bunun olabilmesinin tek yolu eğitimden geçmektedir (Yılmaz, 2020a: 238-239). Herder ise milliyetçilik konusuna "Volksgeist" kavramı ile yardımcı olmuştur (Yılmaz, 2020b: 241). Milletin ruhu anlamına gelen bu kavram, bireyin kendini kolayca tanımlayabileceği bir topluluğa üye hissedebilmesine yardımcı olur. Bu şekilde oluşturulmuş bir toplulukta birey mutluluk içerisinde yaşar ve saf olarak sadece mutluluğun ya da iyinin olduğu bir toplumdan ziyade iyilik ve kötülüğün bir arada hayat bulabildiği bir ortam oluşur (Yılmaz, 2020b: 241-243). Kant ise insanı dini temelde açıklayarak Tanrı'nın insanı iyi yarattığını ve iyi insanın kendini gerçekleştirmesinin deneyimlerinden kaynaklandığını ifade etmektedir. İyi insanın ortaya çıkabilmesinin tek yolu olarak da insanın özgürleşmesi üzerinde durmaktadır. Buradan yola çıkan Kant, siyasi erdemin nihai hedefinin "kendi kaderini

tain” ilkesine dayandığını ifade etmektedir (Akt. Kedourie, 1971: 21).

Milliyetçilik konusunda Kant’tan etkilenen ve milliyetçiliği bir doktrin olarak nitelendiren Kedourie (1971: 4), bu doktrinin esasının kendi kaderini tayin ilkesine dayandığını ifade etmektedir (1971: 23). Yine de Kedourie, Fransız Devrimi’nin milliyetçi fikirlerin yayılması üzerindeki etkilerini görmezden gelmez. Ona göre Fransız Devrimi, sadece basit bir sivil isyan veya darbe girişimi değil aynı zamanda siyasi iktidara dair bir görüş farklılığı ve iktidarın elde edilmesi sonrası hedeflerin meşruiyetini de değiştirme atılımıydı. Nihayetinde devrimin sonu ortaya konulan İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi’nin üçüncü maddesindeki ifade dikkat çekicidir: “Egemenliğin temeli esas olarak millettir. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse, açıkça millettten kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz.” (“26 Ağustos 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”, 2011). Hiç şüphesiz ilgili maddede kullanılan millet tanımıyla Roma döneminde “öteki”yi tanımlamak için kullanılan millet tanımı birbirinden ayırdır (Kedourie, 1971: 7). Roma’da millet anlamına gelen “natio” sözcüğü esasında aileden büyük ancak kavim ve kabileden küçük toplulukları tanımlamak için kullanılmıştır. Roma’da Romalılar, Roma halkı (Populus Romanus) şeklinde ifade edilirken millet (nation) kelimesi Roma halkının dışında kalan kitleleri ifade etmek için kullanılmıştır (Kedourie, 1971: 5).

Açıkça siyasi bir reformu oluşturan İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi ile oluşturulan yeni millet atfı modern anlamda millete yapılan tanımlamayı içermektedir. Bu noktada Smith’in ortaya koymuş olduğu tanım faydalıdır: “Millet, anavatan olarak kabul edilen yerde ikamet eden, ortak mitlere ve paylaşılan bir tarihe, farklı bir kültüre, tek bir ekonomiye, bütün üyeleri için ortak yasalara ve göreneklere sahip olan adlandırılmış insan topluluğudur.” (Smith, 2013: 25).

Milliyetçilik, millete dair tanımdan yola çıkılarak daha kolay açıklanabilmektedir. Yine Smith (2013: 20)’in ifadeleriyle: “Milliyetçilik, millet kaygılarını merkezine yerleştiren ve onun iyiliğini çoğaltmaya çalışan bir ideolojidir.”. Milliyetçiliğin gerçekleşebilmesi için de üç amacın yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar: milli özerklik, milli birlik ve milli

kimliktir. Üçünün gerçekleştiği durumda, milletten ve milliyetçilikten söz edilebilir (Smith, 2013: 20).

1.2. Göç ve Göçe Yönelik Yaklaşımlar

Tıpkı milliyetçilik kavramı gibi göç konusunda da net bir tanım yapmak mümkün görünmemektedir (Özyakışır, 2013: 5). Göç kavramı mevzu bahis olduğunda genel olarak anlaşılan, bir noktadan başka bir noktaya doğru yapılan yer değiştirme hareketidir (Özyakışır, 2013: 1). Günlük kullanımda göç kavramı genelde insanları kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Ancak tabiatta göçü icra eden tek canlı insan değildir. Göç olgusu, diğer birçok canlıyı da ilgilendiren bir durumdur. Örneğin; deniz kırlangıçları her yıl kuzey ve güney kutbu arasında 40 bin km uçmaktadır (Yalçın, 2004: 1). Görüldüğü üzere canlıların yaşamlarını idame ettirebilecekleri veya daha iyi koşullarda yaşamın bir fırsat olduğu farklı noktalara göç etmesi durumu insana özgü değildir. Göç, zamandan, mekândan ve istekten bağımsız olarak insanları ve diğer canlıları kuşatan bir nüfus hareketliliğidir (Özyakışır, 2013: 1).

Öte yandan göçün geçmişi incelendiğinde insanlık tarihi kadar eskiye dayandığı görülmektedir. Örneğin; İlahi dinlerde Âdem ve Havva'nın cennetten kovulup dünyaya gönderilmesi de bir göç örneğidir. İslam dininde takvime başlangıç eden olay olan Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçüdür. İnsanoğlunun avcı-toplayıcı döneminde göçebe yaşam biçimi bir sosyal örgütlenme tipi olarak kabul edilmiştir. İnkalar, Yahudiler ve Türklerin geçmişe dayalı göç mitleri bulunmaktadır (Yalçın, 2004: 3). Tarihsel olarak oldukça eski örneklerle sahip olan göç kavramı üzerine araştırmalar ise o kadar eski değildir. Konuyla ilgili genel kabul gören ilk önemli çalışma Georg Ravenstein'in 1885 ve 1889 tarihlerinde Londra'da Royal Statistic Society'ye vermiş olduğu "Göç Yasaları" konulu sunumlarıdır (Abadan Unat, 2002: 4). Ravenstein, sunumlarında göçü etkileyen birincil faktörün endüstrileşme ve kentleşme olduğunu ifade etmekte ve 7 göç kanunu sıralamaktadır (1885: 198-199):

- Göçmenler çoğunlukla kısa mesafelere göç etmektedir. Göç alan nokta yeni göçleri çekmeye devam eder ve sonuçta yeni endüstri ve ticaret merkezleri oluşur.
- Bir kent ekonomik olarak geliştikten sonra yakın bölgelerden başka göçmenler gelişen bölgelere gelirler. Yakın bölgelerde oluşan nüfus azalması ise onlara yakın diğer bölgelerden göçle doldurulur.
- Yayılma süreci, kendini oluşturan sürecin tersi şeklinde de olsa benzer özellikler gösterir.
- Her göç dalgası karşıt bir göç dalgası yaratır.
- Mesafesi uzun olan göçler genelde daha büyük ticari ve endüstri merkezlerine yapılmaktadır.
- Kent yerlileri kırsal kesim yerlilerine kıyasla daha az göç etme eğilimindedir.
- Kadınlar, erkeklerden daha fazla göç etmektedir.

Görüldüğü üzere Ravenstein'in göç olgusuna dair yapmış olduğu çalışmalarda göçün temel nedeni ekonomidir. İngiltere özelinde ve ekonomik sebepler baz alındığında Ravenstein'in kuramı açıklayıcıdır. Ancak bu kuram, tüm göçleri neden ve sonuç çerçevesinde açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır (Özyakışır, 2013: 47). Daha sonra Ravenstein'dan etkilenen Everett S. Lee (1966), ekonomik nedenlerin bir çekme veya itme faktörü olduğunu ve bunun gibi başka sebeplerin de olabileceğini öne sürdüğü kendi açıklamasını geliştirmiştir. Lee'ye göre göçe neden olan faktörler şunlardır (1966: 50):

- Merkez bölge ile ilgili faktörler
- Hedef bölge ile ilgili faktörler
- Karşılaşılan engeller
- Kişisel faktörler

Bu yönden incelendiğinde insanları merkez bölgelerinden iten veya çeken sayısız neden bulunmaktadır. Aynıları hedef bölge için de geçerlidir.

İki bölge arasında da göç esnasında karşılaşılabilecek engeller bulunmaktadır. Doğal bir sonuç olarak her bireyin göç kararını verirken göz önüne alacağı iten ve çeken nedenler birbirinden farklı olacaktır. Farklılıklar kişisel faktörlere dahil olmaktadır. Tüm faktörleri kıyaslayan birey ise göç kararını vermekte ve uygulamaktadır (Lee, 1966: 50). Lee'nin kuramı ekonomik nedenleri de kapsayan başka nedenlerin olabilmesi açısından açıklayıcıdır. Bu nedenle itme-çekme kuramı, çalışmanın konusunu açıklamada esas alınacaktır.

Göçe yönelik bir diğer önemli nokta da tür bakımından oldukça çeşitlilik arz etmesidir. Yalçın'a göre (2004: 17-21); göç çeşitli ölçütlere göre incelenebilmektedir. İlk ölçüt göçün irade esasına göreler. Bu tipteki göçler zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki kategoride toplanabilmektedir. Gönüllü göçlerde göç kararı bireyin kendi kararıdır ve birey bu kararı özgür iradesi ile alabilmektedir. Öte yandan zorunlu göçlerde ise savaşlar, otoriter rejimlerin baskıları ve can güvenliği gibi temel nedenler bireyin karar vermesine imkân vermeden göçe zorlamaktadır. Burada da iki alt kategori görünmektedir. İlk kategoride göçler, resmi otorite kararıyla alınmakta ikinci kategoride ise insanların hissetmiş oldukları baskı nedeniyle göç kararı alınmaktadır (Yalçın, 2004: 17-18).

İkinci ölçüt göçün yoğunluğuna göreler. Bu ölçütteki göçler kitlesel ve bireysel göçler olarak sınıflandırılmaktadır. Bireysel göçler, aile veya tek tek bireylerin yapmış olduğu düşük yoğunluktaki göçlerdir. Kitlesel göçler ise küçük gruplarla başlayan göç dalgalarının artarak devam etmesidir. Göç alan noktadaki fırsatların fazlalığı yoğun göç hareketinin başat nedeni olmaktadır. Yoğunluğun artmasındaki bir diğer neden ise gidilecek noktadaki tanıdıklar ile yapılan iletişim ile göç kararının daha kolay alınabilmesidir (Yalçın, 2004: 18).

Üçüncü ölçüt ülke sınırları esasına göreler. Ülke sınırlarının içinde bölgeler arasında yapılan göçler iç göç olarak sınıflandırılırken sınırları aşarak diğer ülkelere doğru yapılan göçlere ise dış göç denilmektedir (Yalçın, 2004: 19). Son ölçüt ise yerleşme süresi esasına göreler. Bu ölçütte göçmenin gideceği bölgedeki kalma süresi göçü sınıflandırmada ana noktadır.

Geçici olarak adlandırılan ilk türde göç edilen yerde ne kadar süre kalınacağı bellidir. Öte yandan sürekli yerleşme amaçlı göçlerde böyle bir süre kıstası en azından başlangıçta yoktur (Yalçın, 2004: 20).

Bu bilgiler ışığında bir göç tanımı yapılmak istenirse Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlük baz alınabilir: “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi; taşınma, hicret, muhaceret.” (Erişim tarihi 20.11.2024).

2. Osmanlı’nın Balkanlar Politikası ve İskân Süreci Boyunca Balkanlar’ın Siyasi ve Demografik Durumu

Balkanlar bölgesi, bu isimle Osmanlı hakimiyeti döneminde adlandırılmıştır. Türkçede “sık ormanlarla kaplı sıradağ” anlamına gelmektedir. Bölgenin fiziki sınırları; batıda Adriyatik Denizi, doğuda Karadeniz, Çanakkale ve İstanbul Boğazları, kuzeyde Tuna ve Sava Nehirleri, güneyde Akdeniz, güneybatıda İyonya Denizi ve güneydoğuda Ege Denizi’nden oluşmaktadır. Güncel olarak bu bölgenin siyasi haritasında 11 devlet varlığını sürdürmektedir: Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Kosova, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan (Sancaktar, 2019: 1). Bölgeyi Osmanlı’nın ayrıca “Rumeli” olarak adlandırdığı da bilinmektedir. Bu adlandırmanın çıkış noktası ise Balkanlar terimi gibi Türkçe bir isimden gelmemektedir. Balkan coğrafyasının Osmanlı’dan önceki hâkimi olan Bizanslılar kendilerine “Romaioi” olarak hitap etmiş ve devletlerini de “Romania” olarak adlandırmıştır. Rumeli de “Rum İli” anlamına gelecek şekilde Türkçeleşmiştir (Durmaz, 2014: 69-70).

Tarihsel olarak Osmanlı’nın Balkan coğrafyası üzerindeki hakimiyeti öncesinde modern Balkan devletlerinin başlangıcının oluştuğuna dair bir izlenim mevcuttur. 14. yüzyıl sonlarında Eflak, Boğdan ve Erdel bölgelerinde Romanya, Orta Çağ imparatorluklarında Bulgaristan, Sırp, Hırvat ve Boşnak Krallıkları’nda Yugoslavya, İlirya’da Arnavutluk ve Bizans

İmparatorluğu'nda Yunanistan'ın temelleri atılmıştır (Jelavich, 2013: 28). Osmanlıların Balkanlar üzerindeki ilerleyişi ise Sultan I. Murad'ın önce Edirne'yi fethi ve devamında 1371 Çirmen Nehri Muharebesi ile Bulgaristan, Makedonya ve Güney Sırbistan'ın büyük bölümünü fethetmesi ile olmuştur. Edirne fethi Osmanlı'nın Balkan topraklarındaki idari yapılanmasında en önemli kurum olan ve Osmanlı'nın ilk beylerbeyliği olan Rumeli Beylerbeyliğinin de kuruluşuna neden olmuştur (Durmaz, 2014: 71-72). Devam eden süreçte 1385'te Sofya, 1386'da Niş ve 1387'de Selenik fethedilmiştir. 1389 yılına gelindiğindeyse Balkanların tarihsel süreç içinde Osmanlı hakimiyeti altına gireceğinin görüldüğü ve Orta Çağ'ın bağımsız Sırp devletlerinin sonunu getirecek olan Kosova Savaşı yapılmıştır (Jelavich, 2013: 33). Savaştan sonra Osmanlı'nın kademeli olarak Balkan coğrafyasını tam hakimiyeti altına aldığı bir sürece girilmiş ve hakimiyet süreci 1913 yılına kadar sürmüştür. Osmanlı'nın bu süreci başarı ile yürütmesindeki önemli nedenlerden birisi hiç şüphesiz Balkanların feodal beyler ve küçük hanedanlar tarafından yönetilen küçük devletlerden oluşmasıdır. Küçük devletlerin aralarındaki mücadeleden faydalanan Osmanlı kimi zaman müttefik kimi zamansa hami olarak devletler üzerindeki siyasi kontrolünü sağlamıştır (İnalcık, 2023: 49). Süreç içerisinde yeni kurulan bir devlet olarak Osmanlı, Balkan coğrafyasına özel bir önem atfetmiştir.

Balkanlar'ın Osmanlı açısından önemi altı nedenden ötürü öne çıkmaktadır. En başta Osmanlı'nın kuruluş ve gelişiminin hızla sürdüğü 14. ve 15. yüzyıl izlendiğinde bir Balkan İmparatorluğu olarak doğup büyüdüğü sonucuna ulaşılabilmektedir. Böyle bir durumun doğal sonucu olarak Balkan coğrafyasının güvenliği imparatorluğun güvenliği ile eşdeğer statüdedir. İkinci neden olarak Balkanlar'dan sağlanan tarım ve hayvan ürünleri devletin kalabalık kentleri, ordu ve sarayın ihtiyacını karşılamaktadır. Eflak ve Boğdan Bölgesi'nden sağlanan tahıl, bal ve et ürünleri ve Tuna Nehri'nden sağlanan balık ürünleri ihtiyaçlara verilebilecek örneklerdir. Üçüncü neden bölgede bulunan zengin kentlerin Osmanlı'ya büyük vergi geliri ve maden sağlamasıdır. Dördüncü neden Avrupa'nın teknolojik ve entelektüel yeniliklerinin Balkan coğrafyasını katederek Osmanlı'ya ulaşmasıdır. Balkanlar, Osmanlı ve Avrupa arasındaki bir köprüdür. Beşinci

neden Balkan coğrafyası üzerinde Osmanlı'nın devşirme sistemini etkin olarak kullanmasıdır. Balkanlar, Osmanlı'nın önemli asker ve devlet adamı kaynağıdır. Son neden ise Balkanlar'ın ileri karakol görevi görerek devleti Avrupa'dan gelebilecek tehditlere karşı korumasıdır (Sancaktar, 2011: 28). Tüm bu nedenlerden ötürü Osmanlı, Balkan coğrafyasını tam hakimiyet altına almaya ve bölgenin güvenliğini sağlamaya önem vermiştir. Burada devşirme sistemine bir parantez açmak gerekirse; bu sistem Osmanlı'nın öncü askeri kolu olan yeniçerilerin personel kaynağına en önemli unsuru teşkil etmektedir. Padişahın özel ordusu olan yeniçeriler başlangıçta Balkanlar'daki Hristiyan ailelerin çocuklarından seçilmektedir. Zamanla yeniçeriler askeri kanata ek olarak yönetim kadrosunda da önemli konumlara sahip olmuşlardır (Karpas, 2019: 24).

Balkanlar'ın iskân sürecinde bölgede irili ufaklı isyan hareketleri olmuşsa da (1443 İskender Bey İsyanı, Eflak ve Boğdan'daki direnişler vd.) genel itibari ile Balkanlar, Osmanlı'nın siyasi etkisi altında kalmıştır (Jelavich, 2013: 37-38). Osmanlı'nın Balkanlar hakimiyetini tesis ederken en büyük politikası “Kitlesel İslâmlaşma” olmuştur. Esasen bölgenin İslâm ile tanışması Osmanlı hakimiyetinin daha öncesinde olduysa da asıl kurumsallaşmış bir İslâm kültürünün ve kitlesel bir İslâmlaşmanın başlaması Osmanlı yönetiminde olmuştur. Kitlesel İslâmlaşma hareketinin temelini ise Osmanlı'nın iskân politikası ile bölgeye göçleri çekmesi oluşturmuştur (Sancaktar, 2019: 3; Kayapınar ve Ayönü, 2015: 28). Bu konuya ilişkin Halil İnalçık (2023: 47), Batı Anadolu ve Balkanlar'ın Türkler tarafından istila edilmesinin göç hareketleri sayesinde olduğunu ifade etmiştir. Bu kolonizasyon yöntemi Selçuklular tarafından da geniş ölçüde kullanılan “Surgun” politikasıdır (İnalçık, 2023: 47).

Osmanlı'nın Surgun adlı iskân politikasının özü, Balkanların fethi esnasında dini kanaat önderleri ve uç beyleri ile hareket edilmesine dayanmaktadır. Dönemin birçok şeyhi ve dervîşi Osmanlı ordusu ya da uçbeyleri ile birlikte savaflara ve fetihlere katıldığı için elde edilen topraklarda kendi tekke ve zaviyelerini kurmalarına izin verilmiştir. Sonuçta fethedilen yerlere Anadolu'dan birçok Müslümanın getirilerek bölgeye adapte olması sağlanmıştır. Özellikle Yıldırım Bayezit döneminde Batı Anadolu Türk

Beyliklerinin ilhakı neticesinde buralardan Balkanlar'a göç ve iskanların gerçekleştiği görülmektedir (Kayapınar ve Ayönü, 2015: 28-30).

Osmanlı'nın iskân politikasının dini kanaat önderlerinden sonraki ikinci önemli unsuru olan uç beylikleri, esasen Selçuklu Dönemi'nin zorla sürülen göçbeleri ve Moğol istilasından kaçan unsurların toplandığı yeni yaşam alanlarıdır. Bu durumun benzeri Balkanlar için Osmanlı hakimiyetinde de oluşmuştur. Trakya, Makedonya ve Teselya'da Evrenos Bey serhadı, Silistre'de Mihailoğulları, Çirmen'de de Malkoçoğulları dönemin bilinen uç beylikleridir (Kayapınar ve Ayönü, 2015: 28-30). Genel olarak serhatların (uçların) iki görevi bulunmaktadır. Bu nedenler öncelikle gelecek istilaların karşılanması, sonrasında ise devamlı akınlarla düşmanın zayıf düşürülmesi ve lojistik imkanlarının bozulmasıdır. Neticede sürekli olarak zayıf tutulan düşmanın ana seferlerde bozguna uğraması kolaylaştırılmış olacaktır (İnalcık, 2023: 48). Dini kanaat önderlerine tekke ve zaaviye açma serbestisine benzer olarak uç beylikleri de fethedilen bölgelerde toprak sahibi olma imtiyazına sahiptir.

Balkanlar'da Osmanlı'nın uç beylikleri genel itibari ile üç koldan yürümüştür. Balkanlar'a ilk ayak basış olan Gelibolu'ndan başlayarak birinci uç sahil-Tekfurdağı-Çorlu-İstanbul şeklinde; ikinci uç Konrudağı üzerinden Malkara-Hayrabolu-Vize şeklinde, üçüncü uç ise Merçi Vadisi'nde İpsala-Dimetoka-Edirne şeklinde oluşturulmuştur. Bu üç kollu uç sistemi fetihler ilerledikçe ve devlete yeni topraklar katıldıkça devam etmiş ve genişletilmiştir. Üç istikametli fetihler de ilerleyen süreçte Balkanlar'da sağ kol, sol kol ve orta kol sancaklarının tesis edilmesini sağlamıştır. Her yeni fetihle yeni bir göç dalgası Balkanlar'a yönlendirilmiş ve özellikle savaşçı Yörük gruplar bölgede iskân ettirilmiştir (İnalcık, 2023: 192-193). 1530-1585 yılları arasında Doğu Bulgaristan, Dobruca, Selanik ve Makedonya bölgelerine yaklaşık olarak 2360 Yörük Ocağı yerleştirilmiştir. Ocakların her biri 500 civarında nüfusa sahiptir. Özü itibariyle Türk olan ocaklar sayesinde zamanla bölgede etkin dilin de Türkçe olduğu görülmüştür (Karpat, 2019: 47). Uçların genişlemesi ile içerlerde kalan eski uç bölgelerinde kalabalık ve medeni Türk şehirleri yükselmiştir. Edirne, Filibe, Serez, Üsküp, Sofya, Silistre, Tırhala, Yenişehir ve Manastır gibi şehirler birer uç yerleşkesi ola-

rak doğup daha sonra büyük şehirler haline gelenlerden birkaçıdır (İnalcık, 2023: 192-193). Bu süreç Rumeli Beylerbeyliğinin sınırlarını da genişletmeye devam etmiştir.

İskân ve uç politikaları sayesinde 15. yüzyıla gelindiğinde nüfusunun büyük bölümü Müslümanlardan oluşan Balkan şehirleri oluşmuştur (Kayapınar ve Ayönü, 2015: 28-30). Öyle ki Balkanlar'da Türkçe isimlere sahip köylerin türediği Osmanlı'nın 14. ve 15. yüzyıl tahrir defterlerine yansımıştır. Bunlardan bazıları; Arablu, Saruhanlı, Tatarlar, Germiyanlı, Oğulbeyi'dir (Aktepe, 1953: 304). Bu isimlerden de hareketle Osmanlı'nın Balkanları göçlerle İslâmlaştırma noktasında sadece bünyesine katmış olduğu diğer Türk beylikleri halklarını değil Tatarları da kullandıkları çıkarımı yapılabilmektedir. 15. yüzyıl ortalarına ait tahrir defterleri ise Aydın ve Paşa sancaklarında bölge nüfusunun %80-90 oranlarında Müslüman Türklerden oluştuğunu kaydetmiştir (İnalcık, 2023: 47). Daha detaylı olarak büyük kentlere bakıldığında 15. yüzyılın sonunda Üsküp, Serez, Köstendil ve Manastır'da Müslüman nüfus %60 civarındadır (Karpas, 2019: 46). 1520-1535 yılları arasındaki bazı büyük Balkan şehirlerine dair Müslüman ve diğer dinlere mensup vergiye tabi vatandaşların sayıları Tablo-1'de gösterilmiştir (Karpas, 2019: 50-51).

Tablo-1: 1520-1535 yıllarında bazı Balkan şehirlerinin dinsel nüfusu

Şehir veya Kasaba	Müslümanlar	Hristiyanlar	Yahudiler	Toplam
Edirne	3.338	522	201	4.061
Atina	11	2.286		2.297
Saraybosna	1.024			1.024
Manastır	640	171	34	845
Üsküp	630	200	12	842
Sofya	471	238		709
Selanik	1.229	989	2.645	4.863
Serez	671	357	65	1.093
Tırhala	301	343	181	825
Yenişehir	693	75		768
Niğbolu	468	775		1.343

NOT: Değerler yalnızca vergiye tabi olan haneler için alınmıştır.

Osmanlı'nın klasik toplumsal yapısı Balkanlar'da da görülmektedir. Bu klasik yapı ordu, tımar ve vakıflardan oluşmaktadır. Ordu ve tımar birbiri ile yakın ilişkide bulunan iki kurumdur. Vakıflar ise daha bağımsız bir görünüm arz etmektedir. Öncelikle tımarlar devlete gelir sağlayan topraklara verilen isimdir. Tımar arazileri, devletin sahip olduğu ancak sipahiye tahsis edilmiş topraklardır. Sipahilerin topraklar üzerinde miras bırakma gibi hakları olmamasıyla birlikte vergilerini toplama hakkı bulunmaktadır. Karşılığında sipahiler savaşlarda asker, binek hayvanı ve hayvan yemi temin etmek zorundadır (Karpat, 2019: 25). Sistemin Balkanlar'daki yansımaları da bölgenin uçlar aracılığıyla fetih sürecinde başlamıştır. Osmanlı hakimiyeti öncesindeki yerel Hristiyan derebeyleri eğer Osmanlı'ya direnmezse tımar kadrolarına alınmıştır. Bu durum da Osmanlı'nın Balkanları iskân ederken daha rahat hareket etmesine ve daha az direnişle karşılaşmasına neden olmuştur (İnalcık, 2023: 193). Vakıflar ise hayırsever bir mülk sahibinin mülkü veya elde ettiği geliri toplum ve din yararına kullanması anlamına gelmektedir (Karpat, 2019: 29).

Sürekli büyüyen Osmanlı'nın Rumeli Beylerbeyliği tarihsel olarak en geniş sınırına 1530-1540 yılları arasında ulaşmıştır. İlgili dönemde beylerbeylik, Macaristan'ın büyük kısmı, Kırım ve Kuzeybatı Romanya hariç Avrupa'daki tüm toprakların idari yönetim birimi haline gelmiştir. Yaklaşık 800 bin kilometrekarelik bir alanı kapsayan idari birim 1541'de Budin ve Bosna'nın ayrı birer beylerbeylik haline getirilmesi ile küçülmeye başlamış ve 1609 tarihine doğru ise Silistre beylerbeyliğinin kurulmasıyla küçülme devam etmiştir. Bu idari yapı Tanzimat'ın ilanına kadar devam etmiştir. Tanzimat ile birlikte Balkanlarda "sancak" isimli yeni idari yapılar kurulmuştur (Durmaz, 2014: 73). Görüldüğü üzere Osmanlı'nın idari ve toplumsal yapısındaki değişimler Balkan topraklarına da yansımış ve bölge dönüşüme uğramıştır. Ancak her halükârda Osmanlı'nın göç ve iskân politikalarını efektif olarak kullandığı Balkanlar uzun süre Osmanlı toprağı olarak kalmıştır.

Osmanlı'nın başarılı biçimde uyguladığı göç ve iskân politikası sonucunda Balkanların Müslümanlaşması sadece bölgeye getirilen halklarla

sınırlı kalmamış ve zamanla bölge halklarının da İslâm'ı benimsedikleri görülmüştür. Güncel olarak da bölgede benimsemenin devam ettiğinin görüldüğü milletler mevcuttur: Slav kökenli Boşnaklar, Arnavutlar, Makedon kökenli Torbeşler, Bulgar kökenli Pomaklar, Slav kökenli Goraniler, bir kısım Romanlar, Tatarlar ve Çerkezler olarak sayılabilmektedir. Ancak İslâmlaşma sürecinin zorla mı yoksa gönüllülük esasına mı göre olduğu konusunda literatürde tam bir fikir birliği bulunmamaktadır (Sancaktar, 2019: 4). Ancak İnalçık (2023: 194)'ın da işaret ettiği gibi Osmanlı'yla yeni tanışan dönemin Balkan Hristiyanları mezhep farklılıklarından dolayı Avrupa'daki komşuları ile sıkıntı yaşamıştır. Özellikle Katolik olan Latinler ve Macarlar Balkan coğrafyasındaki Ortodoks halktan nefret etmiş ve Katolikliğin bölgeye yayılması için şiddete başvurmuşlardır. Osmanlılar ise fetihler sonucunda bölge kültürünü tanıyıp himaye etmiş ve üzerine tımar vermiştir. Bu durum bölgede kitlesel İslâmlaşma hareketinin ve eski Hristiyan halkının Müslümanlaşmasının zorla olmadığına dair bir işarettir.

3. Milliyetçilik Akımının Balkanlara Etkisi ve Balkanlardaki Zorunlu Göçler

Osmanlı'nın Balkanlar'daki varlığına darbe vuran üç önemli gelişme bulunmaktadır. Bunlar (Şimşir, 2023: 25-26):

- Yunan ayaklanması ve 1821-1830 Osmanlı-Rus Savaşı
- Bulgar ayaklanması ve 1876-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve son olarak
- Makedonya ayaklanması ve Balkan Savaşları'dır.

Her üç gelişme de Balkanlar'daki Türk varlığına büyük bir tehdit oluşturmuş ve netice itibariyle kimi zaman toplu bir Türk katliamını kimi zaman da Anadolu topraklarına kitlesel bir göç hareketini tetiklemiştir. Gelişmelerin diğer bir önemli boyutu milliyetçi duygular ve söylemlerle ulus-devletler oluşturmaya ve bölgedeki Türk ve Müslüman unsurların zorla göçe tabi tutulmasına veya imhasına dayanmasıdır. Esasen Fransız Devrimi'nin ortaya atmış olduğu fikir akımları çerçevesinde yeni ulus-devletlerin oluşum sürecinin bünyesinde farklı etnik ve dini kimlikleri barın-

dıran tüm imparatorlukları ve devletleri etkileyeceği aşıkardır ki bu tipte bir imparatorluk olan Osmanlı da bu durumdan doğal olarak doğrudan etkilenmiştir (Özsüer, 2016: 327).

Osmanlı hakimiyeti altındaki Yunanistan diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Osmanlı'nın Avrupa ile arasındaki köprülerden bir tanesidir. Haliyle sıkça kullanılan ticaret yolları Yunan coğrafyası üzerinde de bulunmaktadır. Ticari ilişkiler bölgedeki Yunan halkının Avrupa'da ortaya çıkmış olan Aydınlanma fikirleri ve bu fikirlerin en önemlilerinden biri olan milliyetçiliği öğrenmelerine neden olmuştur. Öte yandan Yunan Ayaklanması öncesinde Rusya'da yaşayan ve Yunan asıllı tüccar ve esnaflardan oluşan yeni bir sosyal sınıfın da mevcudiyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü bu yeni sosyal sınıf mesleki yeterliliklerini geliştirmek için Avrupa'ya giderek çeşitli eğitimler almışlardır. İlgili eğitimler esnasında Aydınlanmanın ve Fransız Devrimi'nin önemli fikir akımları ve en önemlilerinden birisi olan milliyetçilik ile de tanışmışlardır. Fikirlerin Osmanlı tebaası olan Yunan halkına iletiminin bir sac ayağı da bu sosyal sınıf sayesinde olmuştur. Zamanla Yunan kültürünün canlanmasına yönelik çeşitli vakıf okulları ve kütüphaneler de Yunan kimliğini aşlamak amacıyla kurulmaya başlanmıştır (Ntokme, 2010: 405). Bölgedeki Yunan halkın kendi farklılıklarını tanımlamakta kullandıkları bir diğer belirteç de Ortodoks Hristiyanlık'tan gelmektedir. Haliyle kilisenin Yunan milliyetçiliğinin oluşumundaki rolü yadsınamaz. Tüm anlatılanlar daha da spesifik bir ifade ile özetlenirse Osmanlı içerisinde Yunan milliyetçiliğinin canlanmasının asıl aktörleri Hristiyan Ortodoks Kilisesi, Fenerliler olarak da tanınan bir grup Osmanlı tebaası Hristiyan ve Yunanca konuşan tüccarlar ve aydınlardır (Akyay, 2020: 206).

Dönemin Yunan milliyetçiliği, özünü Yunan halkının varlığının sadece Bizans Tarihi ile sınırlı olmadıklarını keşfetmeleri ile oluşturmuş ve bu temel üzerine inşa etmiştir. Diğer Avrupa halklarının Antik Yunan kültürünü methetmeleri ile kendilerine yeni bir kimlik oluşturan Yunanlılar yeni kimliğe "Çağdaş Yunan Kimliği" atıfını yaparak eğitimsiz Yunan halkına da yeni kimliği benimsetme yoluna gitmişlerdir. Benimsetme veya hatır-

latma sürecinin ise en önemli unsuru laik ve modern bir eğitimle olmuş ve Yunan milliyetçiliği etnik kökenlere sıkı bir vurgu ile şekillendirilmiştir (Ntokme, 2010: 405). Yunan milliyetçiliğinin çizilmesinde dönemin aydınlarının rolü ön plandadır. Özellikle Rigas Feraios ve Adamantios Koranis Yunan milliyetçiliği ve bir Yunan ulus-devleti kurulması noktasında ortaya attıkları fikirlerle milliyetçi ideolojinin şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Rigas Feraios, sadece Yunan halkına hitap etmekle kalmamış, tüm Balkan halklarını ilgilendirecek şekilde bir anayasa taslağı dahi oluşturmuş, haritalar çizmiştir. Rigas’a göre Balkanlar ortak konfederal bir yapıya bürünecek ve yapının ana dili Yunanca olacaktır. Koranis ise dönemin Yunan halkını, medeniyetin merkezi olan Antik Yunan’ın torunları olarak ifade etmiş ve etnik temel ve güçle güçlü bir Yunan milletin oluşturulabileceğini ifade etmiştir. Koranis’e göre en doğru yol da Yunan halkının Avrupa’nın geri kalanındaki gelişmelerden kendilerini alıkoyan Osmanlı hakimiyetinden kurtarmasıdır. Bununla da kalınmayıp Bizans’tan da sıyrılmalı ve köklerden güç alınıp Yunanistan adında bir devlet kurulmalıdır (Akyay, 2020: 209-211).

Görüldüğü üzere Yunan halkı içerisinde milliyetçilik ile birlikte ulus-devlete de sahip olma düşüncesinin yeşermesi eş zamanlı olmuştur. Etnik ve ırk temelinde şekillenen Yunan milliyetçiliğinin hedefinde tek bir ideolojik söylem bulunmaktadır ki o da Yunanistan’ın Yunan halkına ait olmasıdır. Artık Yunan aydınlar göre Yunan coğrafyası üzerinde bir Türk varlığı kabul edilemez; bu nedenle Osmanlıların bölgeden def edilmesi gerekmektedir (Şimşir, 2023: 27). Milliyetçiliğin ve ulus-devlet kurma gayesinin itici gücüyle Yunanlılar 1821 senesinde Mora’da bir isyana girişmişlerdir. Bu sırada Tepedelenli Ali Paşa İsyanı ile uğraşan Osmanlı bölgedeki askeri varlığını oldukça azaltmıştır. Yunan tarafı için bu avantajla bölgedeki Türk halkı hepten savunmasız kalmış ve Mora Türklerine karşı Yunanlılar tarafından bir etnik temizlik harekâtı başlatılmıştır.

Mora katliamında asilerin dillerinden düşüremedikleri yegâne slogan “Türklere Ölüm!” dür. Bu slogan ile katliamlarına devam eden Yunanlılar, sadece Türkleri değil karşılarına çıkan Müslüman Arnavutları da katletmiş-

tir. Sağ kalanlar saklanmış, bazı yerlerde Osmanlı garnizonlarına sığınarak hayatta kalmışlardır. Katliamın boyutları o kadar yüksektir ki Tripoliça, isyandan önce otuz beş bin Arnavut ve Türkün yaşadığı bir şehirken asilere teslim olmalarının akabinde on bin Türk iki günde toptan katledilmiştir. Ege adalarına da sıçrayan isyan hareketleri neticesinde Suluca, İpsara ve Çamlıca adaları asilerin eline geçmiştir (Şimşir, 2023: 27-36; Sonyel, 1998: 113-114).

1827 yılına gelindiğindeyse Yunan isyanının sonlandırılması amacıyla Navarin koyuna Osmanlı tarafından 65 savaş gemisi ve 22 bin askerden oluşan bir filo gönderilmiştir. Aynı zamanlı İngiliz-Fransız ve Rus gemilerinden oluşan ve başlarında İngiliz Amirali Sir Edward Cordington'un bulunduğu ittifak filosu da Mora civarında beklemektedir. Görünüşte Osmanlı'yı Yunan asilere karşı harekete geçmekte caydırması beklenen bu filo korsanca bir saldırıyla Osmanlı filosunu tamamen yok etmiştir. Türk Tarihi'ne Navarin Olayı olarak geçen bu büyük katliam neticesinde Osmanlı üzerinde Avrupa Devletleri'nin baskısı artmış ve Osmanlı'nın direnmesi neticesinde Rusya 1828'de Tuna'yı geçerek Edirne'ye ilerlemiştir. Çaresiz kalan Osmanlı, yenilgiyi kabul ederek barış antlaşması imzalamış; daha sonra 1830 tarihli Londra Protokolü ile bağımsız bir Yunan Devleti kurulmasını kabul etmiştir (Şimşir, 2023: 37-40).

Böylece Fransız Devrimi'nin tüm Avrupa Kıtası'na yaymış olduğu devrimci fikir akımlarından milliyetçilik Osmanlı'nın içerisindeki bir milleti de etkilemiş ve netice itibarıyla bağımsız bir ulus-devletin kurulmasına neden olmuştur. Oluşturulan Yunan ulus-devletinin ideolojik milliyetçi propagandası din ve ırk esasında oluşturulmuş ve kitlesel soykırımlarla temellendirilmiştir. Bölgedeki etnik temizlik hareketinden kaçabilenlere dair detaylı bir sayıya ulaşılmasa ve genelde zorunlu göçe tabi tutulmaktan ziyade komple yok edilme esasına dayandırılrsa da isyanın Balkanlar'da devam eden süreçte zorunlu göçlere neden olacak korku ortamını oluşturma da etken olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Osmanlı'nın yıllardır sürgün politikası ve serhatları sayesinde geliştirdiği ve bir Türk yurdu haline getirdiği Balkanlardan silinme süreci böylelikle başlamıştır.

Tam rakamlara ulaşabilmek mümkün görünmese de Mora'da 1821 yılının mart ayında 50 bin civarında Türk yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu sayı sadece bir ay içerisinde sifıra inmiştir (Sonyel, 1998: 111). Yunan ayaklanmasının başarıya ulaşması diğer Balkan milletlerini de etkilemeye başlamıştır. Milliyetçilik ve ulus-devlet kurma esasında hareketlenmeye başlayan ikinci Balkan milleti Bulgarlar olacaktır.

Osmanlı'nın milliyetçilik ve ulus-devlet fikirlerini ciddiye almaya başladığı dönem de iki milletin ayaklanması arasında olmuştur. Sırasıyla 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı ve 1876 Kanun-u Esasi'nin bir yönü de milliyetçi fikirlerin ve ulus-devletlerin karşısında bir milliyetçilik oluşturulmasına dayanmaktadır. Müslüman ve Gayrimüslim tebaanın can, mal ve ırz güvenliklerini sağlama, tüm Osmanlı halkının kanun önünde eşitliği, vergi adaletsizliklerinin giderilmesi gibi değişikliklerle anayasal bir sürecin başladığı dönemlerin milliyetçilik bağlamında değerlendirilmesinde dağılmaya başlayan devleti bir arada tutmaya çalışan fikir akımlarının ortaya atıldığı görülmektedir. Tanzimat'ın milliyetçi ruhunu oluşturan ideoloji, Genç Osmanlılar adıyla bilinen aydın Türk kesimin akımı olan Osmanlıcılık'tır. Bu fikrin özü Müslüman ve Gayrimüslim tebaa arasındaki farklılıkları eriterek tam bir yurttaşlık ve devlet sadakati gerçekleştirmek ve anayasal ve temsili bir parlamenter rejime geçmektir. Genç Osmanlılar devletin dağılma sürecinin ve Balkanlar'daki milliyetçi hareketlerin önlenmesinin tek yolunun Osmanlıcılık adlı milliyetçi akım sayesinde olabileceğini iddia etmiştir. Başarısız olan Osmanlıcılık akımının değiştirilerek Kanun-u Esasi döneminde ise bir başka milliyetçi akım olarak İslâmcılık adıyla Müslümanlığı ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu akım ise Panslavizm akımı boşa çıkararak Balkanlar'da İslâmi bir birlik kurulmasına dayanmaktadır (Unat, 2019: 27-35). En nihayetinde her iki akım da başarılı olamamış ve Balkanlar'da ikinci isyan hareketi başlamıştır.

Bulgarlar, Yunanların da izlediğine benzer bir yöntem belirleyerek Edirne Vilayeti; Filibe Sancağı, Tatarpazarcık Kasabası'na bağlı dört köyde ayaklanmışlardır. Ayaklanmada Avrupa'nın desteği göz önündedir. Çünkü ayaklanma esnasında Avrupa'da Müslüman Türklerin Hristiyan Bulgar

halkını boğazladıklarına dair bir kamuoyu yaratılmış; hatta kamuoyunun neticesinde İngiliz bürokratlarından Gladstone mitingler düzenleyerek Osmanlı'nın Avrupa'dan atılmasını şiddetle savunmuştur. Kamuoyu yaratıldıktan sonra Bulgarlara yönelik bir katliam yapıldığı bahanesiyle Rusya, Osmanlı'ya 1877'de savaş ilan etmiştir (Şimşir, 2023: 52-53). Aslında savaş ilanının Rusya'dan gelmesi de başka bir milliyetçi politika esasında gerçekleştirilmiştir: Pan-milliyetçi hareketlere örnek olarak Panslavizm politikası. Yunanlılardan farklı olarak Bulgar milliyetçiliğinin temelini atan da bu pan-milliyetçi politika olmuştur (Yıldırım ve Yıldırım, 2020: 22).

Panslavizm, Slavların ortak geçmişini kabul ederek kültürel ve siyasal bir birlikle tek bir devlet altında toplanmasını amaç edinen bir politika-dır. İlk olarak Hırvat Yuriy Krijaniç tarafından dile getirilen bu akım Slav halkları arasında sadece Rusya'nın güçlü kaldığını bu nedenle de Rusya hakimiyetinde bir Slav birliğinin sağlanması gerektiğini savunmuştur. Siyasal bir akım olarak başlayan fikrin bir politikaya evrilme süreci ise 1725'te Rusya İlimler Akademisi'nin kuruluşu ve daha sonra 1755'te Moskova Üniversitesi'nin kuruluşuyla olmuştur. Açılan okullarda Slav kültürü üzerine araştırmalar yapan "Slavistik" bölümü ortaya çıkmış ve Rusya'nın Panslavizm politikasını oluşturma sürecindeki ilk basamak olan "Slavo-fil" düşüncesi buradaki bilimsel çalışmalar sayesinde temellendirilmiştir. Düşüncenin özü de Avusturya-Macaristan ve Osmanlı'nın yıkılarak Rusya egemenliğinde yeni bir Slav devletinin kurulmasına dayanmaktadır. Bu nedenle Rusya, politikasını harekete geçirmek için gözünü Osmanlı tebasası Slavlardan olan Bulgarlara çevirmiştir. Panslavizm'in kavramsallaştırılmasını ise ilk kez Slovak yazar Herkel yapmıştır. Herkel'e göre büyük Slav devletinin kurulması için öncelikle kültür birliğinin sağlanması gereklidir (Bircan ve Sarıç, 2023: 14-15).

Kültür birliğini sağlama noktasında da Rusya'nın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde askeri ve diplomatik hazırlıklarına ek olarak önemli bir hazırlık daha yaptığı görülmektedir: Vladimir Çerkaski başkanlığında Bulgaristan Mülki İdare Teşkilatı'nın kurulması. Sadece Bulgarlar özelinde kurulan teşkilatın esas görevi ise kurulacak olan bir Bulgar devletinin sivil

teşkilatını yapılandırmaktır. Çünkü en nihayetinde Osmanlı'ya savaş açılacaktı ve bir Bulgar devleti kurulacaktı. Geri çekilme sürecinde ise yeni devletin işler bir mekanizmaya sahip olması amaçlanmıştır (Şimşir, 2023: 53).

Rusya'nın Panslavizm politikasına ek olarak Bulgar milliyetçiliğini canlandıran bir diğer etken başta ABD olmak üzere başkaca büyük devletler tarafından Osmanlı topraklarında açılan misyoner okullardır. Bunlardan en etkili olanlardan birisi American Board of Commissioners for Foreign Missions'tır (Yıldırım ve Yıldırım, 2020: 22). Boston merkezli bu kurum tarafından açılan okullarda eğitim gören Hristiyan tebaa arasında devlete bağlılığın zayıfladığı ve neticede isyan hareketlerindeki önemli liderlerin de buralardan çıktığı görülmektedir (Yıldırım ve Yıldırım, 2020: 22).

Bulgar milliyetçiliğinin uyanışına dair son etken ise bağımsız Bulgar Kilisesi'nin kuruluşudur. Bulgaristan, Osmanlı tarafından fethedildiği dönemden itibaren dini olarak Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmıştır. Kilsenin baskısı Rum olmayan tüm tebaaya olduğu gibi Bulgarlar üzerinde de oluşmuştur. Bu uzun süreçte dini ayinlerde dahi kendi dillerini kullanamayan Bulgarlar arasında kendi milli kiliselerine dair özlemin oluşma süreci başlamıştır ve neticede Stefan Bogoridi isimli Bulgar bir yurttaşın kendi arazisi üzerinde kilise yapılmasını istemesi ve Osmanlı yönetiminin buna izin vermesi özlemin son bulması sağlamıştır. 1860 yılında bir Bulgar heyeti artık Fener Rum Patrikhanesi'nin dini otoritesini tanımayacaklarını ve bağımsız Bulgar kilisesi isteklerini deklere etmiştir. Sonuçta bağımsız Bulgar Erkharslığı kuruluşu ve Bulgar milliyetçiliğinin uyanışının en önemli sac ayağı da oluşturulmuştur (Yıldırım ve Yıldırım, 2020: 23-24). Bulgar isyanı öncesinde Tuna Vilayeti'nde bazı önemli şehirlerin nüfus dağılımı ise Tablo-2'deki gibidir (Şimşir, 2023: 54).

Tablo-2: 1878 yılı Tuna vilayeti nüfus durumu

Sancak	Bulgarlar	Bulgar Olmayanlar	Toplam
Ruşçuk	201.025	354.324	555.349
Vidin	263.000	131.600	394.600
Tırnova	188.500	112.000	300.500
Tulça	40.570	188.930	229.500
Varna	36.000	74.100	110.100
Sofya	297.500	189.000	486.500
Niş	283.500	148.100	431.600

Edirne vilayetine gelindiğindeyse nüfus durumu Bulgarlar aleyhine bir seyir izlemektedir. İslimye sancağı 100.500 Bulgar ve 186.400 Bulgar dışı unsurdan oluşurken Filibe sancağı 282.500 Bulgar’a karşı 564.600 Bulgar dışı unsurlardan oluşmaktadır. Görüldüğü üzere genel sayı ortalama yarı yarıya seyretmektedir. Sosyoekonomik duruma bakıldığında işlenebilir toprakların ve tarımın %70 civarında Türk unsurların elinde olduğu buna karşın Bulgarların çoğunlukla çobanlık yaptığı görülmektedir. Bu ortamda 26 Haziran 1877 tarihinde tarihe “93 Harbi” olarak da geçen Osmanlı-Rus Savaşı başlamıştır. Savaşın özelliği tıpkı Yunanistan kuruluşunda da olduğu gibi Türklere karşı tam bir ırk ve yok etme mücadelesi olmasıdır. Osmanlı’nın büyük yenilgisiyle sonuçlanan 93 Harbi’nde Türk halkına ait tüm mallar gasp edilmiş ve mallar Rus ordusunun ikmal ve bütünlmesi için kullanılmıştır. Ek olarak Türklere ait hayvanların Bulgarlar arasında paylaştırıldığı ve Türk gayrimenkullerine Bulgarların yerleştirildiği de gözlenmiştir. Bunun nedeninin Bulgarları kısa mesafelerde göç ettirerek Türkleri Balkanlardan atma politikasının bir basamağı olduğu aşıkardır. Hemen akabinde de son basamak olan toprak ihtilali uygulamaya konmuştur. İhtilal, yoksul Bulgar halkının toprak ağaları olan Türklerden topraklarını alarak bir bakıma tarım devrimi yapması kılıfıyla uygulanmıştır. Esasında olan ise yoksul Türk halkının birkaç dönüm arazisinin elinden alınmasıdır. Tüm uygulamaların da temelinde Türkleri bölgeden göç etmeye zorlama niyeti yatmaktadır. Göç etme kararı alamayan Türkler ise katledilerek malları gasp edilmiştir (Şimşir, 2023: 55-69). Rusya’nın 2 yıllık işgali ardından 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Barış Antlaşması imzalanmıştır. 6 Ekim 1908’e gelindiğindeyse Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir.

Yunanistan ve Bulgaristan'ın bağımsızlıkları sonrası Balkanlar'ın siyasi bunalımı sonlanmamıştır. Bölgede etkin olarak rekabet halinde bulunan iki devletin arasındaki anlaşmazlığın temeli Makedonya olarak öne çıkmaktadır. Bu nedene ek olarak iki büyük güç olan Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında bölgedeki nüfuz mücadelesi Balkan Savaşlarını doğuran ana nedenlerden bir diğeridir (Halaçoğlu, 1994: 10). Ayastefanos Antlaşması ile Makedonya'ya da sahip olması beklenen Bulgaristan'ın Berlin Barış Antlaşması ile emeline ulaşamaması Bulgarların harekete geçmesini engellememiştir. 1893 yılında doğrudan Makedonya'yı hedef alan silahlı Bulgar çeteleri tarafından "Makedonya-Edirne Bulgar İç İhtilal Örgütü" kurulmuştur. Örgüt kuruluşu itibari ile Edirne ve Makedonya'da siyasi özerkliğin sağlanması en nihayetinde de Bulgaristan'a katılması amacıyla faaliyette bulunmuştur. Örgüt komitacılık faaliyetlerine odaklanarak daha önceki formülü aynı şekilde devam ettirmiştir. İlgili formül Türk unsurların bölgeden zorla göçe tabi tutularak Balkanların demografik durumunu Bulgarlar lehine değiştirmeye dayanmaktadır. Bu nedenle harekete geçen örgütler Makedonya ve Edirne vilayetlerinde kanlı eylemler yapmış ve 1903 Makedonya Ayaklanması olarak bilinen olay başlamıştır (Şimşir, 2023: 109-110).

Ayaklanmanın nedenini anlamak için komitenin Manastır Şubesi bildirisine bakılabilir. Bildiride açıkça Türkler düşman olarak nitelendirilmiş ve yıllarca mezalimi altında yaşadıkları bu millettten intikam vaktinin geldiği ve atalardan özür dilenebileceği ifade edilmiştir. Komite bildirisine göre Makedonya ve Edirne'nin uyanmasının vakti gelmiştir. Ama asıl vurucu nokta son cümlelerde yatmaktadır: "Kahrolsun Türkiye! Kahrolsun tiranlar! Düşmana ölüm! Yaşasın millet! Yaşasın hürriyet! ..." (Şimşir, 2023: 112-113). Görüldüğü üzere ifadede Bulgarları birleştirmek için tarihe ve bağlara değinilen kuvvetli bir ırk vurgusu bulunmaktadır. Bu ırki temel Osmanlının ve Türklerin düşman olarak ifade edilmesinden gelmekte ve Balkanlardaki Türk varlığının kıyım veya göçle temizlenmesi gerekmektedir. Kıyım ve baskıyla amacına ulaşmaya çalışan Bulgar çeteleri yine de Makedonya'yı ele geçirememiştir.

Ancak devam eden süreçte Makedonya'yı ele geçirme hedefi Balkan devletlerini bir araya getirecek ve tarih iki aşamadan oluşan Balkan Savaşları'na sahne olacaktır. İlk aşamada Osmanlı'dan pay koparmak için bir araya gelen Balkan devletleri ikinci aşamada payı bölüşemediklerinden kendi içlerinde bir savaşa tutuşacaklardır. Ancak Balkan Savaşlarının çoğu araştırmada göz önüne çıkarılamayan bir üçüncü savaşı daha bulunmaktadır. "Küçük Savaş" olarak nitelenen bu savaş ise yerli Türk halkına karşı yapılmıştır (Şimşir, 2023: 145). Düşmanca bir tutum ve ırka dayalı bir temizlik olan üçüncü savaşta zulme uğrayan ve katledilen Türklerden biraz daha şanslı olanlar zorunlu kitlesel göçlere tabi tutulmuşlar ve göçler tahmin edileceği üzere Osmanlı'nın daha içteki toprakları ve İstanbul istikametine doğru olmuştur.

Göç hareketliliği karayolu, demiryolu ve denizyolu olmak üzere üç koldan icra edilmiştir. Özellikle karayolu ile yapılan göçlerde çok büyük miktarlarda insan hareketliliği görülmektedir. Osmanlı yönetimi bu büyük göç dalgasıyla baş edebilmek için çeşitli göç noktaları oluşturmuştur. Ancak göçmen miktarı o kadar yüksektir ki göçmen toplama noktalarından biri olan Edirne Kalesi'nde kısa sürede göçmen nüfusunun 120.000'e yükselmesi kıtlık yaratmıştır. Başka bir nokta olan Selanik'te de durum benzerdir (Halaçoğlu, 1994: 30-31):

Tablo-3: Selanik’e gelen göçmen nüfusunun geldikleri iller bazından sayıları

Gelinen Bölge	Sayı	Gelinen Bölge	Sayı
Alasonya	667	Avrethisar	296
Bosna	388	Demirhisar	77
Gabrova	107	Istirumca	140
Karaferiye	57	Katrin	2.392
Kelmeriye	235	Koçana	6.805
Komanova	396	Kratova	947
Kozana	45	Köprülü	1.283
Lankaza	183	Manastır	27
Mayayalar	37	Menlik	25
Osmaniye	1.049	Palonka	95
Petric	47	Preşuva	157
Priştine	770	Radovişte	76
Serfiçe	1.031	Siroz	105
Tikveş	31	Üsküp	752
Varna	1.682	Yenice	2.499
		TOPLAM	22.421

Deniz yoluyla yapılan göçler ise sadece Osmanlı gemileri ile değil Mısır, Romanya, Avusturya, Rusya, İtalya, Belçika, İngiltere ve Yunanistan gemileriyle de yapılmıştır. Denizyolu ile yapılan göçlerde birçok rota kullanılmışsa da birkaç değer verilmesi büyüklüğüne ışık tutacaktır. Selanik Limanı’ndan yapılan İstanbul ve İzmir seferlerine ek olarak Antalya, Mersin, İskenderun ve Suriye’nin bazı limanlarına da gemilerle göçmen taşınmıştır. Öyle ki Selanik-İzmir arası tek seferde 1.200-1.500 göçmenin taşındığı bilinmektedir (Halaçoğlu, 1994: 55). Haricinde daha önce de bahsedildiği üzere demiryolu da göçmen taşımacılığında kullanılmıştır. Tüm ulaşım vasıtalarının kullanılması ile 10 Nisan 1913 tarihine kadar tahmini 200.000 göçmen yurtlarından edilmiştir (Halaçoğlu, 1994: 63).

Sonuç

Fransız Devrimi’nin fikir akımları Avrupa’da olduğu kadar çevre bölgelerde de siyasi hayatı etkilemiştir. Bu fikir akımlarından özellikle mil-

liyetçilik ve kendi kaderini tayin ilkesi modernleşme süreçleri ile birlikte bünyesinde birçok etnik unsuru barındıran imparatorluklara tehdit oluşturmuştur. Osmanlı da bünyesinde oldukça fazla etnik unsuru barındıran bir imparatorluk olarak doğrudan bu fikir akımlarından etkilenmiştir.

Balkanlar özelinde yapılan çalışmanın dikkat çektiği ilk husus milliyetçilik bağlamında Yunan tebaanın geçirmiş oldukları kimlik evrimi ve bu evrimin ortaya atmış olduğu kuvvetli ırk vurgusudur. Yunan halkı, öncesinde kendilerini Bizans'ın bir devamı olarak görme eğilimindeydiler. Ancak Antik Yunan'ın Avrupa halkları arasında tezahür etmiş olduğu hayranlığı fark eden Yunanlı aydınlar köklerin tüm Yunan halkı tarafından öğrenilmesi amacıyla faaliyetlerine başlamışlardır. Köklerde varlığını arayan bu anlayışa göre Yunanistan yaratılmalı ve yaratılan Yunanistan saf ve öz olmalıdır. Bu temeller üzerine inşa edilen ırk vurgulu milliyetçilik, bölgede yaşayan Türklere müsamaha gösterememiş ve etnik bir temizliğe girişmiştir. Kurtulanlara ve bölgeden göç etmek zorunda bırakılanlara dair net bir sayı bulunmasa da Mora'da Türk varlığı tamamen silinerek gaye başarıya ulaştırılmıştır.

Bu sırada Fransız Devrimi fikir akımlarını ve bu akımlardan milliyetçiliğin gücünü fark eden Osmanlı yönetimi Tanzimat ve Islahat Fermanları ile Kanun-u Esasi ilanlarını izleyen bir süreçle bir Osmanlı milleti yaratma ve kapsayıcı bir üst kimlikle tersine milliyetçiliği oluşturarak imparatorluğun çözülmesini engellemeye çalışmıştır. Başarılı olamayan denemeler akabinde tıpkı Yunan halkı gibi Bulgarların da isyana girişmesiyle sonlanacaktır. Bulgarların milliyetçiliği de ırk vurgusuna dayanması noktasında Yunan milliyetçiliğine benzerdir. Ancak burada Bulgar milliyetçiliğinin gelişiminde bağımsız kiliseye sahip olunmasına ve dinin de önemli rol oynadığına değinilmelidir (Halaçoğlu, 1994: 41). Bulgarlar, isyan esnasında bölgedeki Türk halkının zorunlu göçe tabi tutularak mallarının gasp edilmesine odaklanmıştır. Göç kararı vermeyenler ise yine katliama uğramışlardır.

Balkanlardaki son büyük darbe ise Balkan Savaşları sırasında olmuştur. Savaşların üçüncü boyutu olan Küçük Savaş, yine Türk halkının yerinden,

yurdundan edilmesine odaklanmıştır (Şimşir, 2023: 146). Balkan Savaşları ile son noktasına ulaşan zorunlu göçler büyük miktarda insan hareketliliğine neden olmuştur.

Kedourie'in de ifade ettiği gibi milliyetçilik ve kendi kaderini tayin ilkesi güçlü düşünce akımlarıdır. İlgili fikir akımlarının teritoryal bağlara yaptığı vurgu da önemlidir. Çünkü bir milletten bahsedilmesi için belirli bir bölgede yaşayan insan topluluğunun varlığı gereklidir. Balkanlarda oluşan durum da bu temel esasında şekillenmiş ve bir Yunan ve Bulgar milletin belirli bir bölge ile özdeşleşmesi sağlanmıştır. Göçler ise bu özdeşleşmenin aracı olmuştur. Osmanlının oluşturmaya çalıştığı Osmanlı milleti fikri durumu tersine çevirmeye yetmemiştir. Tüm bu yönleriyle kendi kaderini tayin ilkesi, millet ve milliyetçilik fikirlerinin cereyanı Balkanlar özelinde Kedourie'yi haklı çıkarmaktadır. Daha çok ırki vurgularla oluşturulan Balkan milletlerinin milliyetçiliği katliamlara varmış ve farklı unsurları tamamen dışlamıştır. Bu düşmanca tutum karşısında yaşam hakları gasp edilen Türk halkları zorunlu olarak Balkanlar'dan Anadolu'ya büyük kitlesel göçler gerçekleştirmişlerdir.

Göç olgusu özelinde incelendiğinde Lee'nin de ortaya koymuş olduğu merkez bölge, hedef bölge, karşılaşılan engeller ve kişisel faktörler Balkanlarda tamamen oluşmuştur. Merkez bölgede yaşam garantisi kalmayan Türk halkı, hedef bölge olan ve soydaşlarının yoğun yaşadığı Anadolu coğrafyasına göç etmişlerdir. Göç hareketinde karşılaşılan engeller veya kişisel faktörler göç kararının engellenmesine neden olmamıştır. Netice itibari ile siyasi bir akım olan milliyetçilik Balkanlarda zorunlu kitlesel göçlere neden olmuş ve Balkanlardaki Türk varlığı büyük ölçüde silinmiştir.

Çalışmanın tezi açısından değerlendirildiğinde Balkanlarda oluşan milliyetçi hareketlerin yıkıcı geliştiği ve bölgedeki Türk varlığına tahammülsüz olduğu ve aynı şekilde soykırımdan kaçabilenlerin ise zorunlu göç kararı verdikleri sayısal verilerle gösterilmiştir. Nihayetinde milliyetçilik, yıkıcı geliştiği takdirde göçlere neden olabilecek bir olgudur.

Kaynakça

- İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi. (Mayıs-Temmuz 2011). *Die Gaste*. s.1.
- Abadan Unat, Nermin (2002). Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aktepe, M.Münir (1953), “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli’nin Türkler Tarafından İskanına Dair”, *Türkiye Mecmuası*, S.10, ss. 299-312.
- Akyay, Bülent (2020). “Yunan Milliyetçiliği”. İçinde “Milliyetçiliğin Coğrafyaları-II”, Der. Yusuf Ziya Bölükbaşı. ss. 199-260. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Bircan, Busenur ve Zariç, Sami (2023). Panislavizm ve Turancılık Akımının Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Akademik Birlik Dergisi*, C.6, S. Özel Sayı, ss. 13-22.
- Durmaz, Edip (2014). Tarihsel Süreç İçerisinde Coğrafi, Siyasi ve İdari Bir Terim Olarak “Rumeli” (12.-19. Yüzyıllarda). *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, C. 4, S. 1, ss. 68-75.
- Halaçoğlu, Ahmet (1994). Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913), (1. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Heywood, Andrew (2022). *Siyaset*. Çev. Nasuh Uslu. Ankara: Felix Kitap Yayınları.
- İnalcık, Halil (2023). Osmanlılar: Fütihat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler, (2. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Jelavich, Barbara (2013). Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar. Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşim Koç. İstanbul: Küre Yayınları.
- Karpat, Kemal H. (2019). Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus. (4. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayapınar, Levent ve Ayönü, Yusuf (2015). 14. ve 15. Yüzyıllarda Anadolu’ya ve Balkanlar’a Türklerin Göçü. İçinde “Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler”, Der. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya. ss. 17-34. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kedourie, Elie (1971). Avrupa'da Milliyetçilik. Çev. M. Haluk Timurtaş. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Lee, Everett S. (1966). A Theory of Migration. Population Association of America, Vol. 3, No. 1, pp. 47-57.

Ntokme, Outkou Kirli (2010). Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 46, ss. 401-424.

Özkırmı, Umut (2009). Milliyetçilik: Eleştirel Bir Bakış. (3. Baskı). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Özsüer, Esra (2016). 19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri. Türkiye Mecmuası, C. 26, S. 2, ss. 325-344.

Özyakışır, Deniz (2013). Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama. (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

Ravenstein, Ernst Georg (1885). The Laws of Migration. Journal of Statistical Society of London, Vol. 48, No. 2, pp. 167-235.

Sancaktar, Caner (2011). Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve Siyasal Mirası. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, C. 2 S. 2, ss. 27-47.

Sancaktar, Caner (2019). Balkanlar'da Türk ve Müslüman Milletler: 19. Yüzyıldan Günümüze Milliyetçiliğe Karşı Varoluş Mücadelesi. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 1, ss. 1-21.

Saygılı, Rukiye (2020). Millet. İçinde "Milliyetçilik" Der. Tefik Erdem. ss. 13-27. Antalya: Otorite Yayınları.

Smith, Anthony D. (2013). Milliyetçilik Kuram İdeoloji Tarih, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Atıf Yayınları.

Sonyel, Salahi R. (1998). Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler? Belleten, C. 62 S. 233, ss. 107-120.

Şimşir, Bilal N. (2023). Balkan Savaşlarında Rumeli Türkleri: Kırımlar-Kıyımlar-Göçler 1821-1913. (2. Baskı). İstanbul: Bilgi Yayınları.

Türk Dil Kurumu (TDK). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>

Unat, Kadri (2019). On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Modernleşmesi. İçinde “Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”. Der. Temuçin Faik Ertan. ss. 17-36. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.

Yalçın, Cemal (2004). Göç Sosyolojisi. (1. Baskı). Ankara: Anı Yayınları.

Yıldırım, Fatma Rodoplu ve Yıldırım, Bülent (2020). Bulgar Milliyetçiliği. İçinde “Milliyetçiliğin Coğrafyaları-II”, Der. Yusuf Ziya Bölükbaşı. ss. 21-66. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.

Yılmaz, Nihat (2020a). Johann Gottlieb Fichte. İçinde “Milliyetçilik” Der. Tefvik Erdem. ss. 237-239. Antalya: Otorite Yayınları.

Yılmaz, Nihat (2020b). Johann Gottfried Herder. İçinde “Milliyetçilik” Der. Tefvik Erdem. ss. 240-243. Antalya: Otorite Yayınları.

Extended Summary

Nationalism is one of the issues on which there is no consensus within the discipline of Political Science. Although various opinions can be put forward regarding this situation, the main factor comes from the lack of a clear consensus on the formation time of the nation and nationalism. While some theoretical studies describe nationalism as completely ancient, some studies see it only as a product of modern times. A third view, which is in the middle of these two views, refers to the ethnic foundations of nations and argues that nationalism is completely modern. In addition to this different periodization of nationalism, another problem is that some concepts closely related to nationalism create a serious inflation of concepts. For all these reasons, nationalism cannot be fully explained. However, in any case, the power of the ideas of the French Revolution, which is one of the most important developments in the formation of the ideas of the nation-state at the point of manifestation of nationalist feelings and these feelings as a political unit, cannot be denied.

The principle of self-determination and nationalist ideas introduced by the French Revolution put periodic great empires that included many ethnic elements into difficulties. The Ottoman Empire, one of these empires, experienced one of its greatest troubles in the Balkans. Turks, who settled the Balkans through migration throughout history, either disappeared completely or decided to emigrate as a result of the mass genocide of their extremist Greek and Bulgarian neighbors, who based their nationalist feelings on race and religion.

The phenomenon of immigration, just like nationalism, is one of the concepts that is difficult to explain completely. The first problem in explaining migration conceptually comes from finding the root cause of migration. The first theoretical study at this point is Georg Ravenstein's work called "The Laws of Migration". This study is important because it is the first theoretical explanation to explain migration. However, Ravenstein has been criticized for developing a theory that deals with migration only for economic reasons. Undoubtedly, this theory has offered a wide range of

readings in explaining internal migration in the UK. However, migration is not a phenomenon that can be explained solely on economic grounds. In some cases, the phenomenon of migration may develop optionally or compulsorily as a result of political developments. For this reason, the push-pull theory developed by Everett S. Lee is more comprehensive as it explains the phenomenon of migration, including economic reasons.

A detailed explanation of these theories of migration and nationalism is presented in the first part of the study. The purpose of this chapter is to make the ideas put forward in the following chapters more understandable. Then, in the second part, the process of the Balkan geography becoming a Turkish homeland is explained. Here, the study is enriched by including important historical events from a historical point of view. To briefly express the process of Turkification of the Balkans, Mass Islamization is the basic dynamic of this period. The essence of this dynamic is the settlement of the conquered places through migrations. The Ottomans used two basic elements to ensure this political migration movement. The first element is the chaplains who participated in the conquests. The reason why these chaplains participated in the conquests was that they were allowed to open their own religious institutions and schools in the conquered territories. In this way, it was aimed to spread Islamic culture in the Balkans. The second element is the direct warrior serhat beys. These beys also raided the Balkans from three branches and owned land in every conquered region. The continuous progress of these two elements made the Balkans ostensibly Ottoman territory. However, it will be through mass migrations that the land will essentially become a Turkish homeland. During the period when the Ottomans conquered the Balkans, they also conquered the old Anatolian Turkish principalities and incorporated them, so they grew in terms of Turkish population. This growing population was diverted to the conquered Balkan lands, and various Turkish villages and towns were established in the Balkans. This settlement and migration policy, which has been going on since the Seljuks, is called “Surgun”. With this policy, the Ottomans continued their conquests in the Balkans on the one hand and shifted their serhats forward, and on the other hand, the advancing lands

created large Turkish cities rising behind. In a way, the Ottomans were born and raised as a Balkan country. An important feature of this conquest process is that the Ottomans did not impose any restrictions on the local people and ensured their safety of life and property. So much so that it is seen that the local rulers who surrendered were included in the *Timar*, the most important military and economic system of the Ottoman Empire.

In the third chapter, the response of nationalist movements among the Balkan people and the forced migrations caused by this response are explained. Due to its location, the Balkans are the bridge between Europe and the Ottoman Empire. It cannot be expected that this bridge will not be affected by the French Revolution intellectual movements that emerged in Europe. However, nationalism cannot be ignited only by geographical location. In order for this to happen, intellectuals are needed to guide the people and instill in them the awareness that they are a nation. For the Greek people, these intellectuals were generally tradesmen and merchants who received vocational training in Russia and other merchants who learned Greek in Europe. As these elements, who were in exchange with Europe, saw the admiration for the democratic ideas and progressive political views of the Ancient Greek civilization, they developed a racist attitude that had its roots in Ancient Greece and instilled this attitude in the public. As a result, racist Greek nationalism, which wanted to get rid of both Byzantium and the Ottomans and return to its roots, started a major rebellion in the Peloponnese and wiped out the Turkish presence in the region in a short time. Although the Ottomans tried to stop this situation, they were confronted by the great powers of Europe and as a result, independent Greece was established.

Wanting to take precautions against nationalist movements in the Balkans, the Ottoman Empire first tried to create an Ottoman people through various constitutional movements and developed the Ottomanism movement. When this movement was inadequate, another religion-based movement, Islamism, was developed. However, both movements were not successful in the Balkans and the Bulgarians started a rebellion similar to

the Greeks. The development of Bulgarian nationalism was also observed here. Bulgarian nationalism progressed mostly under the guidance of Russia, as it was a Slavic tribe. In particular, the policy of Pan-Slavism was reciprocated by the Bulgarians, and with Russian support, they first had their own national church and eventually established an independent state. In this process, the Turkish people in the region were deprived of their property within the scope of land reform and were pressured to leave the region. Those who could not decide to migrate again experienced great massacres.

The last major event in the Balkans started in Macedonia, but this time the Ottoman Empire was able to suppress this rebellion because it did not have the support of the great powers. In the ongoing process, the Balkan nations united and first declared war on the Ottoman Empire, and in the ongoing process, they fought each other in disputes arising from land distribution. These two processes, known as the Balkan Wars, also have a third dimension. This process, called the Little War, was waged against the Turkish people in order to end the Turkish presence in the region and triggered the largest wave of migration in the Balkans. The Turks, who had no life safety in the Balkan geography, were driven in large numbers towards the Anatolian geography, where their kinsmen were, by trying every means they could find, including railway, land route and seaway. It is estimated that 200.000 Turks came to Anatolia during the Balkan Wars. When the people who came during the previous rebellions are included, it is obvious that there is a very large migration movement.

The Balkans example is important as it shows how a political phenomenon can take shape and become dangerous in the context of nationalism. Nationalism can cause great destruction and genocide when it is based on racial foundations and does not take a liberal stance that covers differences. If this racial basis is considered on a regional basis, it causes mass migrations in the best case.

HAKEMLİ SDE AKADEMİ DERGİSİ

YAZIM KURALLARI

I. Genel Kurallar

Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Akademi Dergisi yılda üç sayı (Ocak, Mayıs, Eylül) olarak yayımlanan hakemli akademik bir dergidir.

Dergi; uluslararası ilişkiler, sosyal bilimler, ekonomi – finans, hukuk, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, güvenlik, enerji alanlarında araştırma ve incelemeye dayalı çalışmalara yer vermektedir.

SDE Akademi Dergisi’ne Türkçe gönderilecek makaleler için 150-250 kelimelik İngilizce özet, İngilizce gönderilecek makaleler için 150-250 kelimelik Türkçe özet verilmesi gerekmektedir. Türkçe yazılan makalelerin sonuna 750 kelimedenden az olmamak kaydıyla Genişletilmiş İngilizce özet “Extended Summary” eklenecektir. Aynı şekilde İngilizce yazılan makaleler için makale sonuna 750 kelimedenden az olmamak kaydıyla “Genişletilmiş Özet” eklenecektir. Verilen Türkçe ve İngilizce özetler, çalışmanın amacını, yöntemini, kapsamını ve temel bulgularını kapsamalıdır.

Hangi dilde yazılmış olursa olsun yazının başlığının Türkçe ve İngilizce olarak yazıya eklenmesi ayrıca yine Türkçe ve İngilizce olarak (3) anahtar sözcüğün belirtilmesi gerekmektedir.

Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazıların uzunluğu 5.000-8000 sözcük arasında olmalıdır. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiğinde SDE Akademi Dergisi bütün yayın haklarına sahip olacaktır. Yayın Kurulu’nun, makale kabulü konusunda hem içerik hem de biçim bakımından nihai karar hakkı saklıdır.

Dil ve anlatım bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır. Çalışma, iyi tanımlanmış bir problematiğe dayanmalı ve başlıklar bu problematikle uyumlu olmalıdır. Yararlanılan kaynaklar, çalışmanın kapsamını yansıtacak zenginlik ve yeterlikte olmalıdır.

Yazarlar tarafından sisteme yüklenen makaleler editör kurulu tarafından incelenerek makalenin değerlendirilmeye alınıp alınmamasına karar verilir.

Dergiye verilecek yazılar Yayın Kurulu'nca ilk değerlendirilme yapıldıktan sonra iki hakeme gönderilecek, hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, rapor çerçevesinde düzeltilmesine, yazının geri çevrilmesine ya da üçüncü bir hakeme gönderilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Yayımlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.

Yazarlar unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adreslerini, telefon numaralarını, e-posta adreslerini ve Orcid (Open Researcher ve Contributor ID) numarasını bildirmelidir. (<http://orcid.org>)

Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç (1) ay içerisinde yapılarak Yayın Kurulu'na ulaştırılması gerekmektedir.

SDE Akademi Dergisi'ne gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın e-posta aracılığıyla yazı için "basıla" verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.

II. Yazım Kuralları

Yazı, word formatında, 1.5 satır aralığında, ana bölümlerinde 12 punto; dipnot, özet, kaynakça, tablo gibi bölümlerinde ise 10 punto harf büyüklüğünde ve Times (New Roman) karakterinde yazılmalıdır.

Yazının giriş ve sonuç bölümlerine numara verilmemelidir. İzleyen bölümler yalnızca ilk harfleri büyük olacak şekilde numaralandırılmalıdır.

III. Atıflar, Dipnot ve Kaynakça:

Metin içinde yapılacak atıflar ayrıca içinde gösterilecektir. Kaynakça da bu atıf sistemine uygun olarak hazırlanacaktır. Aşağıda farklı nitelikteki kaynakların metin içindeki atıf ve kaynakçadaki yazılış biçimleri örneklerle gösterilmiştir:

Tek yazarlı kitaplar ve makaleler:

Kitap için metin içi yollama:

(Karpaz, 2011:49).

Kaynakçada:

Karpaz, Kemal H. (2011). Türk Siyasi Tarihi, Çev. Ceren Elitez, İstanbul: Timaş Yayınları.

Makale için metin içi yollama:

(Tanrısever, 2015:11).

Kaynakçada:

Tanrısever, Oktay. (2015). “Energy Diplomacy in an Increasingly In-terdependent and Globalizing World”, Energy and Diplomacy Journal, 1(1), s. 5-16

Editöryal yayınlar içinde yer alan makaleler:

Metin içindeki yollamada:

(Alpar, 2020: 273).

Kaynakçada:

Alpar, Güray. (2020), “Clifford Geertz”, Erdem, T. (Ed.), Milliyetçilik, İstanbul: Otorite: 271-281.

Kurum yayınları:

Metin içindeki yollamada:

(DPT, 1989: 145).

Kaynakçada:

DPT (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994 (Ankara).

İnternet kaynakları:

Metin içindeki yollamada:

(Pınar, 2020).

Kaynakçada:

Pınar, Abuzer. (2020), “Corona Pozitif Faiz Negatif”, <https://www.sde.org.tr/abuzer-pinar/genel/corona-pozitif-faiz-negatif-kose-yazisi-16531>, (20.09.2020)

Metin içindeki yollamada:

(Dışişleri Bakanlığı, 2010).

Kaynakçada:

Dışişleri Bakanlığı (2010), <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> (16.06.2010).

Yollamalar dışındaki açıklamalar için dipnot kullanılmalıdır.

İletişim Bilgileri

Adres: Stratejik Düşünce Enstitüsü

Aşağı Öveçler Mah. 1330 Cad. No:12 Çankaya-Ankara

Yazılar Word formatında tek dosya halinde
makale@sdeakademidergisi.org mail adresine gönderilmelidir.

Tel : +90 312 473 80 45

Fax : +90 312 473 80 46

E-mail : makale@sdeakademidergisi.org

Web sitesi : www.sdeakademidergisi.org

Taranan Indexler ve Veri Tabanları
Indexes&Databases

ASOS
indeks

Aşağı Öveçler Mah. 1330 Cad. No:12
Çankaya-Ankara

Telefon: (0312) 473 80 45

E-posta: makale@sdeakademidergisi.org
www.sdeakademidergisi.org

